הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר אהבה

מעשה רקח על הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-תפילין-ומזוזה-וספר-תורה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 6
הלכה ג 7
הלכה ד 7
הלכה ה 8
הלכה ז 9
הלכה ח 9
הלכה ט 9
הלכה י 10
הלכה יא 10
הלכה יב 10
הלכה יג 11
הלכה יד 11
הלכה טו 12
הלכה טז 12
הלכה יז 14
הלכה יח 14
הלכה יט 14
הלכה כ 15
פרק ב 15
הלכה א 15
הלכה ב 16
הלכה ג 16
הלכה ח 17
הלכה ט 17
הלכה י 17
הלכה יא 17
פרק ג 18
הלכה א 18
הלכה ב 19
הלכה ה 19
הלכה ו 20
הלכה ז 20
הלכה ח 20
הלכה ט 21
הלכה י 21
הלכה יא 21
הלכה יב 22
הלכה יג 23
הלכה יד 23
הלכה טו 24
הלכה טז 25
הלכה יז 26
הלכה יח 26
הלכה יט 26
פרק ד 27
הלכה א 27
הלכה ב 30
הלכה ג 30
הלכה ד 31
הלכה ה 31
הלכה ו 31
הלכה ז 32
הלכה ח 32
הלכה ט 33
הלכה י 33
הלכה יא 35
הלכה יב 35
הלכה יג 37
הלכה יד 38
הלכה טו 38

הלכה טז 39
הלכה יז 39
הלכה יח 40
הלכה יט 41
הלכה כ 41
הלכה כא 41
הלכה כב 41
הלכה כג 41
הלכה כד 42
הלכה כה 43
הלכה כו 43
פרק ה 44
הלכה א 44
הלכה ב 47
הלכה ג 47
הלכה ד 48
הלכה ה 48
הלכה ו 48
הלכה ז 49
הלכה ח 49
הלכה ט 51
הלכה י 52
הלכה יא 52
פרק ו 53
הלכה א 53
הלכה ב 53
הלכה ג 55
הלכה ד 55
הלכה ה 57
הלכה ו 58
הלכה ז 58
הלכה ח 59
הלכה ט 59
הלכה י 60
הלכה יא 61
הלכה יב 61
הלכה יג 63
פרק ז 63
הלכה א 63
הלכה ב 64
הלכה ג 65
הלכה ד 66
הלכה ה 66
הלכה ו 67
הלכה ז 67
הלכה ח 67
הלכה ט 68
הלכה י 68
הלכה יא 68
הלכה יב 68
הלכה יג 69
הלכה יד 69
הלכה טו 70
הלכה טז 70
פרק ח 70
הלכה ג 70
הלכה ד 71
פרק ט 78
הלכה א 78
הלכה ב 78
הלכה ג 78
הלכה י 79
הלכה יב 80
הלכה יג 80

הלכה יד 80
הלכה טו 80
פרק י 81
הלכה א 81
הלכה ב 82
הלכה ג 83
הלכה ד 84
הלכה ה 84
הלכה ו 85
הלכה ז 87
הלכה ח 88
הלכה ט 88
הלכה י 88
הלכה יא 89

פרק א

הלכה א

ארבע פרשיות וכו'. במכילתא ומסכת סופרים ובפרק הקומץ (מנחות דף ל"ד) מרן ז"ל.
שבספר ואלה שמות. איצטריך משום דאיכא והיה כי יביאך במשנה תורה פרשת ואתחנן מרן ז"ל.
ונקראים תפילין. כתב הרא"ש והביאו הטור או"ח סי' כ"ה ששם תפילין הוא מלשון פלילה שהם אות ועדות לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ודרשינן אלו תפילין שבראש.
ואפילו קוצו של אות וכו'. משנה פרק הקומץ ארבע פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן ובגמרא פריך פשיטא א"ר יהודה לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד ופריך הא נמי פשיטא אלא לאידך דרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה ופי' רש"י קוצו של יו"ד רגל ימיני של יו"ד הא נמי פשיטא הא לא נעשית האות שאין גויל מוקף לה שמודבקת באות אחרת והיינו כדקתני כתב אחד מעכבן כלומר הלכות משפט אות אחת וכו' ע"כ והתוספות ז"ל נחלקו עליו דהא פשיטא דאין זה אות ומפרש ר"ת דהוא ראשו הכפוף וכו' ע"כ והרא"ש ז"ל בהלכות ספר תורה כתב וז"ל ואפשר דקוצו של יו"ד דפרק הקומץ היינו תג של מעלה וכו' ע"כ והנה הרע"ב ז"ל בפי' משנה זו פירש דאפילו כתב אחד מעכבן היינו דבעינן שתהיה מוקפת גויל וכו' כמסקנא דמלתא מההיא דרב יהודה אמר רב וכן פירש רבינו שם וכבר הזכיר דין זה רבינו עצמו לקמן הל' י"ט וכאן כתב אפילו קוצו של אות סתם נראה דלא רצה להזכיר קוצו של יו"ד כלישנא דגמרא משום דכיון דהויא אות קטנה ובחסר ממנה איזה קוץ בקל תפסל דהרי נפסדה צורתה וגם נחלקו המפרשים ז"ל איזה מקרי קוצו של יו"ד כנ"ל לכך כתב קוצו של אות וכו' דמשמע מאיזה אות שיהיה ודו"ק.

הלכה ב

וכן שתי פרשיות וכו'. שם במשנה שתי פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו.
וכן ספר תורה שחסר אפי' אות אחת פסול. מדכתב וכן משמע דהוי דומיא דתפילין שכתב לעיל וכמ"ש מרן ז"ל מדתנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' וא"כ קצת קשה דלמה כתב רבינו דבאות אחת מפסיל תיפוק לי אפילו קוצו של אות אחת וכמ"ש לעיל ולזה י"ל דרבינו לישנא דגמרא נקט דבפ"ק דב"ב אמרינן אפשר ספר תורה חסר אות אחת וכתיב לקוח את ספר התורה הזה ואין הכי נמי דאפילו קוצו של אות מעכב ונקט אות אחת נמי משום דגם בחיסר קוץ א' אינו נקרא אות שלימה ואנן כתיבה תמה בעינן מקרא

דוכתבתם וכדאמרינן בפרק הבונה (שבת דף ק"ג) וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב כפ"ין בית"ין דלת"ין ריש"ין וכו' והיינו קוץ אחד וה"ה אם נחסרה צורת האות.

והנה הרב ב"י או"ח סי' קמ"ג הביא תשובת הרשב"א שמצא תשובה מרבינו ז"ל שהכשיר לקרות בס"ת פסול ושמברכים עליו ושכן נהגו בפני גאוני העולם ותמה הרשב"א על דבריו שבחיבורו פסק להיפך וכתב ז"ל שצ"ל שבילדותו כתב כן ובזקנותו חזר בו יעו"ש והרב ב"י ביו"ד סימן רע"ט תירץ בשם רבו הרב הגדול מהר"י בי רב זלה"ה שמ"ש בחיבור אינו לענין קריאה בציבור אלא לענין קיום מצות עשה לכתוב כל א' ספר תורה אבל לענין קריאה בציבור אין טעות מעכב בו יעו"ש ע"כ והדבר תמוה הרבה לכאורה שהרי רבינו ברישׁ פ"י דהלכות אלו כתב להדיא דבחיסר או ביתר אות אחת הוא פסול לגמרי ואין קורין בו ברבים יעו"ש. ואפשר עם מ"ש מרן שם דמ"ש רבינו שאין קורין בו בציבור היינו בדאפשר להו כלומר שיש להם ספר תורה אחר כשר דלכתחילה אין לקרות באותו הפסול כיון דאפשר להו בענין אחר עיי"ש אף אנו נאמר דעיקר חילוק זה הוא ממ"ש רבינו בפירקין שלא הזכיר ענין קריאה בציבור אף שלא בא בביאור בדבריהם ז"ל ומ"ש בפ"י היינו בדאפשר להו בענין אחר וכמ"ש מרן וטעמא דמסתבר הוא דמהיות טוב אל תקרא רע והרב בעל לחם חמודות עמד גם כן בזה והקשה עוד אמ"ש מהר"י בי רב דאין לומר שחזר בו בחיבור דלמה אין לומר כן וכי לא מצינו לו ז"ל בכמה דברים שחזר בו בחיבור ממ"ש בפי' המשנה שלו וכו' עיי"ש ונראה דלא קשיא ולא מידי דאף שהלשון הוא מגומגם כמו שהביא הרב ב"י מ"מ אית לן למימר למיסבר דבריו דההכרח הוא ממ"ש שכן נהגו בפני גאוני עולם דאל"כ משוינן להנך גאונים טועים וכמ"ש הרב ב"י לדברי הרשב"א שם ועלה קאי מה שהביא בשם רבו ז"ל ודו"ק.

הלכה ג

עשרה דברים וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה מרן ז"ל. ופיסולים אחרים בעצמות הכתיבה שהזכיר רבינו בפרק י' אינם הלכה למשה מסיני אלא נלמדין מקרא דוכתבתם שתהא כתיבה תמה כדאיתא בפרק הבונה (שבת דף ק"ג.)

הלכה ד

כיצד מעשה הדיו וכו'. בפרק ב' דנדה דף כ' משמע דדיו שלהם יבש היה מרן ז"ל. והרב הגדול עזריא דיינא בכתב יד סי' ה' כתב דאם כתב ספר תורה תפילין ומזוזות בדיו שאינו כשר ונעשה הדיו מיין נסך לא טוב עשה בעמיו כי הכניס טומאה במקום טהרה ואין להקל בדבר וכו' ע"כ ובסתם יינם הכשיר מהרמ"ף כתב יד סימן ל"ח. ולדידן דאנו מחמירין בסתם יינם כמו ביין נסך ע"פ דברי רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק י"א

ופסקו מרן בית יוסף ביו"ד שם הרי חזרנו לדברי מהרב עזריא דיינא ז"ל ופשיטא דאין זה מן המותר לפיך.

ואם כתב שלשתם במי עפצא וקנקנתום. כתב מרן הקדוש וז"ל כ"כ הרא"ש ואע"ג דבפ"ב דגיטין משמע דמי עפצא לאו היינו דיו. כשמערבים בו קומוס דהיינו גומ"א נקרא דיו וקשה קצת דהיכי השוה סברת הרא"ש לדברי רבינו שהרי הרא"ש כתב קומוס ורבינו כתב קנקנתום ונראה דכוונתו לומר דאף דקי"ל דמי עפצא לבד לאו היינו דיו כשמערב בו דבר אחר נקרא דיו ובזה הושוו רבינו והרא"ש ז"ל ולזה נתכוון באמרו כ"כ הרא"ש וכו'.

הלכה ה

אם כן מה מעטה ההלכה וכו'. הקשה מרן הקדוש דבפרק הבונה תניא כתב האזכרות בזהב יגנזו משמע דוקא אזכרות אבל כתב אותיות אחרות בזהב כשר ויש לומר דהוא הדין שאם כתב שאר אותיות בזהב נמי פסול שהרי לא כתבן בדיו ואזכרות דנקט משום דסלקא דעתך אמינא דלרוב מעלתם ראויות ליכתב בזהב קמ"ל דהכי משמע מדתניא בפ"ק דמסכת סופרים אין כותבים בזהב וכו' ע"כ. והדבר תמוה מי הכריחו למרן ז"ל לפרש כן דפשט הברייתא דקאמר יגנז היינו משום דאין מועיל תיקון משום דהוי אזכרות דוקא דהו"ל מוחק את השם משא"כ באותיות אחרות דאפשר להם בתיקון וכזה הקשה הפרי חדש ז"ל.

ואפשר דמרן הקדוש ס"ל דכיון דבההיא דמסכת סופרים אמרינן אין כותבים בזהב מעשה בתורתו של אלכסנדרוס שהיו כל אזכרותיה כתובות בזהב ובא מעשה לפני חכמים ואמרו תיגנז ע"כ ומוכח מינה דלרוב מעלת האזכרות כתבום בזהב ואפילו הכי אמרו חכמים תיגנז ה"ה נמי בההיא דהבונה אית לן למימר הכי וכן נמי בהך ברייתא גופא איתא או שכתב שלא בדיו ולא הוה ליה לאשמועינן תו פיסול אם כתב האזכרות בזהב דיגנז משום דהו"ל מוחק את השם וכלומר דלא אתא אלא לאשמועינן דאין לו שום תיקון דהא הלכה רווחת קי"ל דהמוחק את השם לוקה ולא מסתבר לפלוגי בין נכתב בדיו לשאר מיני צבעונים או בזהב והרי קי"ל כלי שהיה כתוב בו שם יגוד ויגנז ובכלי מסתברא דודאי אינו כתוב בדיו שהרי אינו מתקיים משא"כ אם נאמר כמ"ש מרן אתי שפיר דאף דלעיל קאמר אין כותבים אלא בדיו הוה אמינא דלא קאי אאזכרות דבהו אין הכי נמי דאי מצינן להעלותם בדבר אחר יותר חשוב מדיו הוה עבדינן ולהכי קאמר דאפ"ה יגנז ונמצא כוונת מרן דקאי אדברי רבינו דאם כתב שאר אותיות בזהב דינו כשאר טעיות ובאזכרות אין להם שום תיקון ויגנז ושניהם פסולים וזהו שכתב רבינו הרי אלו פסולין כלומר והאי כדיניה והאי כדיניה כאמור.

הלכה ז

זה החלק שממול השער נקרא קלף וכו'. ויש נוסחא אחרת בהיפך זה החלק שממול השער נקרא דוכסוסטוס וזה שממול הבשר נקרא קלף ולזאת הנוסחא הסכים מרן ז"ל ומדברי רבינו בתשובה בפ"ג הל' ה' ואפשר שאחר כך חזר בו וכתב כמו שכתוב בספרים שלנו שהוא כדעת רוב הפוסקים וכו' ע"כ ועיין להרב ב"י או"ח סימן ל"ב.

הלכה ח

הלכה למשה מסיני שיהיו כותבים וכו'. מנחות דף ל"ב ושבת דף ע"ט הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף מזוזה על דוכסוסטוס תנא דבי מנשה כתבה על הנייר ועל המטלית פסולה על הקלף על הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בספר תורה אלא דבדוכסוסטוס שהכשיר תנא דבי מנשה פסל רבינו מדאיתא בבבא בתרא דף י"ד שאלו את רבי ס"ת בכמה אמר בגויל ו' טפחים בקלף איני יודע ומדלא הזכיר דוכסוסטוס אלמא דוכסוסטוס כלל לא וגם במסכת סופרים פ"א קתני גבי ס"ת כותבים על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער והכי איתא בירושלמי פ"ק דמגילה ומדלא הזכיר דוכסוסטוס אלמא קי"ל כרבי דמשמע דפסל דוכסוסטוס מרן ז"ל ונתבארו דברי רבינו ושם הזכיר שהר"ן ז"ל חלק על רבינו עיין עליו.

וכל הכותב על הקלף וכו'. והרב הגדול עזריא דיינא ז"ל כתיבת יד סי' י"א אסר לשים וירניצ"י על הקלף ע"כ והיינו מין סם צלול שמושחים בו הקלף או הגויל כדי שיהא נוח לכתוב בו והוא מבהיק העור ונראה הטעם משום חציצה שהרי חוצץ בין הקלף או הגויל לדיו.

הלכה ט

וכן אם כתב את המזוזה וכו'. שבת דף ע"ט כתב מזוזה על הקלף פסולה אמר רבי שמעון בן אלעזר רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת ופסק רבינו כר"מ משום שהוא היה עושה מעשה לכותבה על הקלף ורשב"א נמי משמע דקאי כוותיה אלא דקצת קשה דאם פסק כר"מ למה לא כתב דאפילו לכתחילה כותבה על הקלף כמו שעשה ר"מ דהא משמע דלכתחלה היה עושה כן ומדברי רבינו משמע דלכתחילה בעינן דוכסוסטוס דוקא וי"ל דאיתא התם בברייתא הלכה למשה מסיני מזוזה על הדוכסוסטוס משמע דלכתחילה בעינן דוכסוסטוס ואם כן מאי דקאמר דר"מ היה כותבה על הקלף רוצה לומר כשלא היה מזדמן לו דוכסוסטוס וכן תירץ הר"ן הביאו מרן ז"ל ודע שיש חיסור לשון בדברי מרן ז"ל וכבר נתקן בדפוס אמשטרדם על פי דבריו בב"י יו"ד סי' רפ"ח עיי"ש.

הלכה י

אין כותבים וכו'. שבת דף ק"ח ברייתא כדברי רבינו.
אבל כותבים וכו'. והרב ב"י ז"ל כתב דעור שליל כשר הוא ולא אמרינן כיון דחשיב בשר לענין טומאה לא חשיב עור ע"כ ומהרמ"ע מפאנו ז"ל כתב שהוא מצוה מן המובחר משום דלא נעבדה בו עבירה שלא היה בו תשמיש זכר או נקבה כנה"ג ומג"א ז"ל וכ"כ הגהות מיימוני עיי"ש ונראה פשוט דגם לרבינו עור שליל כשר הוא דכיון שהכשיר עור העוף הוא הדין עור שליל.
על גבי עור הדג וכו'. גם זה שם אם יבא אליהו ויאמר אי פסיק זוהמא מיניה או לא.

הלכה יא

צריך לעבד וכו'. נלמד מעובדא דההוא דאתא לקמיה דרבי אבהו וכו' גיטין דף נ"ד.
לפיכך אם עבדן הכותי וכו'. שם דף כ"ח הא ודאי גוי אדעתא דנפשיה קעביד ע"כ ויש מי שמתיר על ידי שיסייע הישראל קצת ויאמר לו וכו' עיין להרב בית יוסף או"ח ויו"ד ואין צורך שכל העיבוד יהיה על ידי ישראל רק שישים העורות בתוך הסיד לשם קדושה ואחר כך יגמור הגוי ועיין להמפרשים ז"ל.
ומזוזה אינה צריכה וכו'. מרן ז"ל הביא תשובת רבינו לחכמי לוניל ז"ל על זה וראיית רבינו דלא מצינו בה עיבוד לשמה ועוד הביא ז"ל דברים מגומגמים בענין זה ומכ"ש לפי מ"ש ז"ל בפ"ה הל' ד' עיי"ש והגהות מיימוניות שהביא משם רבו ז"ל ראיה לדברי רבינו מדאיתא בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ד) אמזוזה יכול יכתבנה על האבנים וכו' משמע שאינה צריכה עיבוד לשמה ושכן דעת רש"י בעירובין ופרק התכלת וכו' ע"כ והוא שם בתוספות דף מ"ב ע"ב ד"ה ונקחים וכו' שכתבו דרבינו משה בר מיימון כתב כדברי רש"י דמזוזה לא בעיא עיבוד לשמה וכו' ע"כ והרב ב"י יו"ד סימן רפ"ח פסק דלכתחילה צריכה עיבוד לשמה על פי שיטת רוב הפוסקים ובשעת הדחק יסמוך על דברי רבינו והרב ב"ח שם פסל אפילו בשעת הדחק והוא תימה דכיון דאיכא רבינו ורש"י ז"ל דמכשרו ומשמעותם ז"ל דאפי' לכתחילה איך נאמר דאפילו בשעת הדחק לא יועיל ועיין להט"ז והרש"ך שם.

הלכה יב

הלכה למשה מסיני וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף סוף הלכות ספר תורה ומגילה דף י"ח אמרינן והלכתא מזוזה צריכה שירטוט תפילין אינם צריכים שירטוט וכו' מרן ז"ל ומדכתב רבינו סתמא אינן צריכים שירטוט משמע כלל והיינו מן הדין אמנם כדי להישיר הכתב יש לשרטט השיטה הראשונה וכן כתבו המפרשים ז"ל.

לפי שהם מחופין. והר"ן ז"ל כתב משום דמזוזה נבדקת אחת בשבוע מרן ז"ל.
שלא מן הכתב. ברייתא במגילה דף י"ח.
אבל ספר תורה וכו'. גם זה שם והטעם שמא יטעה בחסרות ויתירות מרן ז"ל וכתב עוד דהרב מנוח ז"ל כתב דדוקא לכתחילה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב לא פסל וצ"ע אם אותם פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב כיון דגריסן ע"כ ומדסתם רבינו וכתב אפילו אות אחת משמע דאף אלו הפרשיות צריך לכתבם מן הכתב שלא לחלק בדבר ועיין להרב כנסת הגדולה יו"ד שם.

הלכה יג

ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורוס ישרפו וכו'. גיטין דף מ"ה וקצת קשה דאמאי השמיט רבינו חלוקא דגר שחזר לסורו מחמת יראה דפסק רב אשי שם דמצי לכתוב ספר תורה ומוקים למעשה דגוי אחד בצידן הכי ומעשה רב ורב אשי בתרא הוא ופסק דין זה הטור והרב ב"י יו"ד סימן רפ"א אם לא שנאמר בדוחק דסמיך אמ"ש כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב והאי נמי כיון שמחמת יראה חזר מוזהר ומאמין בה קרינן ביה.
או ישראל מומר או מסור. כתב הר"ן ז"ל נראה מדברי רש"י והרמב"ם ז"ל דפסולייהו מדאורייתא הוא. ואחריהם פירשו דמסור וישראל מומר איתנהו בקשירה אלא דמדרבנן כיון שפרק מעליו עול מצות אפי' לא הוי מומר אלא למצוה אחת דשביק בה היתירא ואכיל איסורא עשאוהו מדבריהם כאילו אינו בקשירה וכו' ע"כ בהגהות מהרמ"ע מפאנו כתב יד ז"ל.
או אשה. ואם האשה כשרה להפריד הדיבוקים ולתפור עיין בשו"ת מנהיר סימן ס"ח דאם היו הדיבוקים במקום שעושה חק תוכות בפרידתן פסול אבל בלאו הכי האשה כשרה בין בגרירת הדיבוק בין בתפירה מעיקר הדין ובדיעבד דוקא אמנם טוב וישר לחזור ולתפור בכשרות וכן הגרירה על ידי תיקון כל מאי דאפשר עיי"ש.
ואין לוקחים וכו'. משנה בגיטין דף מ"ה אין לוקחים סת"ם מן העכו"ם יותר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם ומפרש רבינו שלא להרגיל אותם לגנבן ולגזלן ופשוט הוא יעו"ש בגמרא ועיין להט"ז יו"ד סי' רפ"ח.

הלכה יד

סת"ם וכו'. כבר ביאר זה לעיל הל' י' וי"א וכאן השמיענו דין עורות שאינם עבודין ואגביה תני אינך ולאשמועינן דפסולין גמורין הם.

הלכה טו

הכותב וכו'. גיטין דף נ"ד ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי וכו'.

שלא לשמן. לאו דוקא אלא כל שלא נתכוון הכוונה הראויה שלא לשמן מקרי והיינו מה שכתב לא היתה לו כוונה וכו' ועיין בפרק י' מאלו ההלכות. ומהר"ד הכהן בית א' סי' ח' כתב דאותיות השם שצריך לכתבם לשם קדושת השם כל האות בעינן ולא מקצתה ע"כ ופשוט הוא.

לפיכך וכו'. במסכת סופרים וירושלמי פרק אין עומדין מרן ז"ל.

אפילו מלך ישראל וכו'. דוקא מלך ישראל קאמר דאילו מלך עכו"ם פשיטא שיפסוק דהיכא דשכיח הזיקא שאני וכ"כ ז"ל ונראה דהוא הדין איזה שר או אלם שיש לחוש. ואם הפסיק אפי' היכא שאין להפסיק כשר דאין זה מן הדברים הפוסלים והשם מתקדש לחצאין הרמ"ע מפאנו ז"ל דף ל"ה ע"ב.

הלכה טז

הטובל את הקולמוס וכו'. תוספת' ומסכת סופרין וכתבו הרי"ף ז"ל מרן ז"ל.

שכח לכתוב את השם וכו'. פרק הקומץ בתרא דף ל' הטועה בשם גורר את מה שכתב ותולה את מה שגרר ותולה את השם על מקום הגרר דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אף תולין את השם ר' יצחק אומר אף מוחק וכותב רבי שמעון שזורי אומר כל השם כולו תולין מקצתו אין תולין רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר אין כותבים את השם לא על מקום הגרר ולא על מקום המחק ואין תולין אותו כיצד עושה מסלק את היריעה כולה וגונזה איתמר רב חננאל אמר רב הלכתא תולין את השם רבה בר בר חנה אמר רבי יצחק בר שמואל הלכה מוחק וכותב וכו' אמר עולא אמר ר' חנינא הלכה כרבי שמעון שזורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה רבי שמעון שזורי הלכה כמותו ופריך אהייא אילימא אהא רשש"ז אומר כל השם כולו תולין מקצתו אין תולין והא איתמר עלה אמר רב חננאל אמר רב הלכתא תולין את השם וכו' ואם איתא הוא נמי לימא אלא אהא וכו' ומסקנא דמלתא התם רב פפא אמר אשידה רב נחמן בר יצחק אמר איין וכו' ומה שפסק רבינו כרשש"ז היינו מכח דולא עוד אלא כל מקום וכו' דקאמר עולא אמר ר' חנינא.

ולפ"ז קשה טובא דבפ"ט מהלכות טומאת אוכלין פסק דלא כרשש"ז וכתב מרן שם דאע"ג דבפרק הקומץ אמרינן דהלכה כרשש"ז לא סמך רבינו על זה משום דבפרק בהמה המקשה (חולין דף ע"ה) סבר רב אשי שאין הלכה כמותו אלא בתרומת מעשר של דמאי ע"כ וכן בסוף פ"ה מהלכות מאכלות אסורות גבי הפריס ע"ג קרקע פסק דלא כרשש"ז

מכח הך דרב אשי ופסק כרשש"ז במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי כמו שמבואר בדבריו פ"ב דגירושין ובפי"ב דהלכות מעשר ובשאר דוכתי פסק דלא כרשש"ז וא"כ קשה דאיך פסק כאן כרשש"ז ויותר יש לתמוה על מרן ז"ל שציין הדין מההיא דרבין בר חנינא אמר עולא אמר רבי חנינא הלכה כרשש"ז וכו' דכיון דהתם לא קאי הך מימרא ההך דינא דתולין דהא דחי לה הש"ס ומוקים לה אליבא דרב פפא (איין) [אשידה] ולרב נחמן (אשידה) [איין] וכו' לא היה לו לציין הדין מהא ואף אם נאמר דבלשון קצרה דבר וכוונתו למ"ש ולא עוד אלא כל מקום וכו' אכתי תקשה ליה קושיא קמייתא וכן מצאתי להרב בעל שפתי כהן יו"ד שנתעורר בזה והניחו בצ"ע יעו"ש. ואפשר דרבינו ראה לפסוק כאן הלכה כרשש"ז משום דאף דלא קי"ל כוותיה בכל מקום הכא דאיכא ר' יוסי דקאי כוותיה פסק כוותייהו לגבי דר' יהודה ואף דבגמרא אמרינן הלכה כרשש"ז ומשמע הלכה מכלל דפליגי גם ארבי יוסי שפיר מצינן לפרושי דלא קאי אלא ארבי יהודה ורשש"ז לפרושי מילתא דרבי יוסי הוא דאתא ואף בתמצא לומר דפליג רשש"ז גם ארבי יוסי מה שאין ראוי לומר דאפושי פלוגתא לא מפשינן מ"מ רבינו רצה לפסוק כרשש"ז בהא דמקצת השם אין תולין משום דהוי גנאי גדול כלפי מעלה לכתוב מקצתו בשיטה ומקצתו תלוי ורמז לדבר כי קללת אלהים תלוי ח"ו וכיון שפסק כרשש"ז בהא דתולין מכ"ש מחיקה וגרירה. ועיין להתוס' שם ד"ה ר"י אומר וכו'.

אבל מקצת השם וכו'. הכל במנחות דף ל"ה ופסק ההלכה שם ומשמע דאפילו בדיעבד פסול דהא בשכח קאי וכ"כ הט"ז יו"ד סימן רע"ו ושכן יש לכוין לשון הטור ז"ל והיינו דוקא באותיות השם עצמם אבל בהנטפל כגון נ"ו שבאלהינו או כ"ם שבאלהיכם יש להתיר התלייה גם לדעת רבינו ועיין להרב ש"ך בשם הרב ב"ח וקצת פוסקים שהכשירו אפילו באותיות השם בדיעבד עיי"ש.

ומקצתו תלוי פסול. ובשו"ת משאת בנימין סי' נ"ז הכשיר אם כתב אלוה חסר עיי"ש ועיין להטורי זהב ז"ל שחלק על הרב שהכשיר בדילוג היו"ד של אלהינו וכו'.

אין תולין בהם וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה והטעם משום דהוי שלא כסדרן וכו' מרן ז"ל ובשו"ת גינת וורדים או"ח כלל ב' סי' ד' התיר אם נזדמנה לו שהשיטה דחוקה מהכיל כל כך תיבות ששיער לו שיתלה תיבה אחת למעלה בין השיטות ואחר כך ירד למטה ויכתוב וכו' דהוי שפיר כסדרן ושכן הוא הנכון אף שהוא כנגד רש"י ז"ל ע"כ ולענ"ד נראה קולא גדולה היא ויש לחוש להרואים שיטעו לתלות גם אחר הכתיבה דאז הוי שלא כסדרן לגמרי ועיין להרמ"ע מפאנו סימן ל"ה.

ומותר לכתוב השם וכו'. שם דף ל' עיי"ש. ואם קדר איזה שם אסור לכתוב שם דבר אחר בלתי השם גן המלך סימן ע"ב ובסימן ע"ג כתב דהקודר את השם צריך ליזהר שיקדור כולו כאחד שאם קודר כל אות לבדה הוי כמוחק את השם ע"כ אכן בעיקר דין הקדירה בשם הקדוש נמצא מחלוקת בין הפוסקים ז"ל ועיין למהראנ"ח סי' ב' והש"ך יו"ד סימן רע"ו ומהרמ"ע מפאנו סי' ל"ו ובשו"ת גינת וורדים כלל ב' סי' י"ב ובגן המלך סי' ג'.
על מקום הגרר. והריב"ש בתשובה סימן ז' כתב דמה שנכתב בפנים בכשרות לגררו ולתלותו אין ראוי לעשות כן לכתחילה זולתי לכבוד השם דוקא עיי"ש.

הלכה יז

או כופלה. אף שתיקון זה ליתיה בגמ' בעירובין דף צ"ח ובמנחות שם ראויים הדברים למי שאמרן והרב ב"ח יו"ד כתב דמכאן יש ללמוד שלא ילך אדם לחוץ ויניח הספר פתוח דלאו דוקא ספר תורה דה"ה שאר ספרים ט"ז ז"ל ועוד הביא השפתי כהן ז"ל שם משם חכמי האמת שיש מלאך אחד הממונה על הדפים שמי שמניח ספר פתוח ויוצא משכח תלמודו ע"כ ויש ליזהר בזה דעל כל פנים הוי זלזול להספר.

הלכה יח

ספר תורה תפילין ומזוזות וכו'. גיטין דף נ"ד מעובדא דההוא דאתא לקמיה דרבי אמי וכו' ולקמיה דרבי אבהו וכו' כדברי רבינו.
מתוך שנאמן וכו'. משמע דהיכא דאין כאן הפסד שכר כגון שכתבו לו בחנם ונתנו לו במתנה וכיוצא אינו נאמן כיון שיצא מתחת ידו וכ"כ הרב ש"ך יו"ד ז"ל אמנם יש לגמגם דמתנה נמי אי לאו דקביל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה ועיין מ"ש בהלכות תפילה פרק י"א הל' כ'.
אין לו שכר כלל. משמע דאפילו שכר חומש בעלמא אין לו וכן משמעות הגמרא דקאמר אבל הכא מפסיד כולי אגריה וזה דלא כהמרדכי הביאו רמ"א ז"ל בהגהה יו"ד סי' רפ"א ועיין להט"ז שם.

הלכה יט

אין כותבים וכו'. פ"ק דמגילה דף ח' אין בין ספרים וכו' וכרבן שמעון בן גמליאלעיי"ש.
שלא תדבק וכו'. מנחות דף כ"ט ול"ב. וכתב הרד"ך בית א' סימן פ"ב צריך ליזהר כשנוגעת אות לחברתה שלא תעשה בדבקותה צורת אות אחרת כגון את אשר תאפו אפו שנדבק הוי"ו עם הפ"א שאז דומה לטי"ת וכיוצא ע"כ ובאות טי"ת שנגע התג הדק למטה וכן הפ"א והעי"ן והצד"י והשי"ן שאין מדינם ומשפטם נשתנית ונפסדה צורת האות קרינן בהו שו"ת מהראנ"ח סימן א' ובשו"ת בית חדש סימן א' כתב באות הטי"ת

שנגע התג שלה בפנים אין צריך גרירת כל האות כי הראש שלה נעשה בתחילה בצורת נו"ן נעשה בהכשר עיי"ש ופשוט הוא.

שאין התינוק וכו'. שם רמי בר דיקולי וכו' ונראה פשוט דהיינו דוקא כשאנו מסופקים בדבר אמנם אם אנו רואים שנשתנית צורת האות פשיטא דאין להכשיר מפני קריאת התינוק וכן כתב הרמ"ף כתב יד סימן ל"ה וכ"כ ז"ל. ולא נתבאר בדברי רבינו אם יש לכסות לו שאר האותיות אמנם הרב ב"י או"ח סימן ל"ב כתב שיש ללמוד שיכול להראות לו כל השורה ופירש הרב כנסת הגדולה שם דרוצה לומר מה שאחר תיבה זו אבל מה שקודם לה לא דסרכיה נקט ואזיל ע"כ ובספר גט פשוט סימן קכ"ה ס"ק פ"ג מקיל בדבר אף לדעת מוהרי"ט ז"ל כשאינו בפרשת השבוע שהוא רגיל בה ועיין בשו"ת מהראנ"ח סימן א'.

לפיכך וכו'. שם ובשבת דף ק"ג.

וכן כל כיוצא בזה. ובאות יו"ד יש ליזהר שלא תדמה לרי"ש רש"י ומהר"א יצחקי ז"ל אמר לי שהוא פסל תפילין שהיה כתוב כן. וביו"ד של השם שדומה לרי"ש קטנה והראוה לתינוק וקראה רי"ש או חי"ת לענין התיקון עיין להרב גינת וורדים או"ח כלל ב' סימן י"ב.

עד שירוץ וכו'. כלומר דלכתחילה יש לו לכתוב כן דאילו בדיעבד כשיש לנו ספק כבר הזכיר דסמכינן אתינוק.

הלכה כ

עור שהיה נקוב וכו'. כתב מרן ז"ל שבת דף ק"ח אמרי במערבא כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב וממילא שאם אינה עוברת נקב הוי ואסור לכתוב על גב הנקב.

שהדיו עובר וכו'. כתב הרב ב"י או"ח דהיינו שאין האות נראית חלוקה ע"כ ומ"מ כתבו ז"ל שיהא הנקב דק מאד עיין עליו.

נקב העור וכו'. פרק הקומץ ופסק רבינו כלשון שני שכתב רש"י ז"ל והוא נגד הירושלמי דמצריך היקף גויל בתוכו כמ"ש הרב ב"י או"ח סי' ל"ב ועיין להרב מגן דוד שם ושו"ת מטה יוסף סי' א'.

נקב בירך וכו'. משמע דוקא בירך אבל אם ניקב למעלה פסול וכן כתב בשו"ת מטה יוסף סי' א'.

פרק ב

הלכה א

כיצד וכו'. ברייתות פרק הקומץ ומכילתא כתבם הרי"ף בהלכות ספר תורה מרן ז"ל.

על קלף אחד. היינו לכתחילה ולמצוה אבל בדיעבד אפילו ביותר מאחד כשר וכמ"ש רבינו בפ"ג הל' ו' ועיין בספר ברוך שאמר סי' י"ב.

וגוללו. משמע דלא קאי אלא אשל יד דסמיך ליה מדלא כתב וגוללן אמנם נראה דגם בשל ראש בעי מסופן לתחילתן תדע דילפינן לה ממזוזה כמ"ש מרן ז"ל וכן כתב להדיא רבינו זלה"ה בפ"ג הל' ז' ואם כן צריך לומר דמשום שבאותם של ראש לא אפשר בגלילה כדרכה משום דבעו דרך כיפול להניחם בבתים לרוחב כל בית משום הכי דקדק לכתוב כאן וגוללו כמין ספר תורה וק"ל. והנה מרן ז"ל כתב וז"ל וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחילתו כ"כ הרא"ש והמרדכי וספר התרומה וכתבו דטעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרינן בהקומץ כורכה מאחד כלפי שמע ע"כ וקצת קשה דאם כן למה כתב רבינו כמין ספר תורה הוה ליה לומר כמין מזוזה כיון דמינה ילפינן וכמ"ש פ"ה הל' ו' וכן כתב להדיא הרא"ש ז"ל עיין עליו. ותו דיותר דימוי יש לתפילין עם מזוזה לענין זה מס"ת שהרי בס"ת יש בו שני עמודים מה שאין כן בתפילין ומזוזה ותו דבס"ת לא שייך כל כך מסופו לתחילתו דהכל לפי המקום שהוא קורא ולפעמים יתכן לגוללו מתחילתו לסופו ואפשר דכוונת רבינו אינו לדמותם לס"ת כלומר דמיניה ילפינן אלא לומר שכשיהיה גלול ידמה לס"ת קטן וכעין מ"ש פ"ג הל' ו' ופ"ד הל' י"ז עיין שם ועוד דקרובים הם לענין הקדושה ודוחק.

הלכה ב

וצריך ליזהר בפרשיות וכו'. מלתא דפשיטא היא כדאיתא בהבונה דף ק"ג וכבר ביארו רבינו בפרק ז' הל' י"א אלא משום שמע והיה אם שמוע איצטריך דאינן סמוכות בתורה והוה אמינא דכיון דאינן סמוכות בתורה אם שינה לא פסל קמ"ל ועיין בשו"ת גינת וורדים או"ח כלל ב' סעיף ג'.

הלכה ג

וצריך ליזהר במלא וחסר וכו'. מכילתא סוף פרשת בא אל פרעה מרן ז"ל.

עד שימחק היתר. נכתב בצידו ואם כתב תיבה אחת כפולה נראה שיש למחוק השניה דהראשונה נכתבה כדינה וכן הסכים בספר גן המלך סי' ק"ב וחלק על מה שכתב הרב כנסת הגדולה או"ח סימן ל"ב ועוד הזכיר שם דינים חלוקים בענין יתר יעויין שם.

פסול ואין לו תקנה. פשוט הוא משום דכתיב והיו בהוייתן יהו שיהיו כתובים כסדרן דוקא וכן הדין במזוזה וכמ"ש רבינו בפ"ה ומאי דלא קפדינן בהכי לענין ספר תורה דהרי חמורה קדושתו מתפילין ומזוזות הטעם הוא דאי אפשר ליזהר בכל הספר תורה שלא יהא בו שום טעות דכמעט הוא מן הנמנע ולא ניתנה תורה למלאכי השרת וכן כתב

בשו"ת גינת וורדים כלל ב' סימן ד' וכתב עוד דמהך טעמא הקילו כמה קולות בס"ת מה שאין כן בתפילין ומזוזות עיי"ש.

הלכה ח

וצריך ליזהר בתגין וכו'. ובפרק ז' הל' ח' כתב וכל התגין כצורת זיינ"ין הן דקין כחוט השערה ע"כ ונכתב בצידו ואם התג אינו נוגע באות נראה כאותיות קטנות פירוש או זי"ן או שי"ן בין השיטין ופסול לגמרי מהרמ"ע מפאנו ז"ל סימן ל"ח.

הלכה ט

ואם לא עשה התגין וכו'. כתב הרמ"ף בכתיבת יד סי' ל"ג דאין לכתוב אפילו התגין של ספר תורה תפילין ומזוזות בבתי ידים ואפילו הם חתוכים חתוכי האצבעות.

הלכה י

הלוקח תפילין וכו'. בעירובין דף צ"ז אמר רב חסדא אמר רב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק שתים של יד ואחת של ראש או שתים של ראש ואחת של יד ומוקמינן לה דמחד גברא זבין ובעינן דמתמחי בשל יד ובשל ראש ומבואר ג"כ שם דאם לקחם צבתים או כריכות חזקתם שהם מאנשים הרבה וצריך לבדוק כולן ונתבארו דברי רבינו כולם. ודע שהתוספות ז"ל הכריחו דהך דינא אינו אלא בדיעבד שכבר קנאם או כגון שאינו מוצא מומחה לקנות ממנו דבלאו הכי הא אמרינן במנחות דף נ"ב תפילין אין נקחין אלא מן המומחה מה שאין כן בספרים ומזוזות וכו' והיינו טעמא דאיכא ביזיון להתפילין לקרוע כל התפר כדי לבודקן ותו איכא למיחש שמא יתעצל לטרוח לבדקן ויסמוך להניחן בלא בדיקה לצורך שעה ע"כ ורבינו לא חילק בזה ועיין בב"י או"ח סוף סי' ל"ט והמפרשים ז"ל ומבואר הדבר דהך בדיקה אינה אלא להפרשיות אם הם כתובים כדינם אבל לענין העיבוד העורות והקלפים שצריכים לשמן אין לחוש דהכל בקיאים בזה וכן כתבו התוספות ועיין להרב ב"י ומג"א ז"ל שם.

הלכה יא

הכותב תפילין וכו'. ציין מרן ז"ל ירושלמי פרקא בתרא דעירובין ע"כ ומדברי התוספות פרק המוצא תפילין (עירובין דף צ"ז) ד"ה הלוקח תפילין וכו' יש ללמוד לדין זה דאיכא ביזיון בדבר לקרוע התפירות כדי לבודקן וכו' עיי"ש.

הלל הזקן היה אומר אלו משל אבי אמא. הכי איתא בירושלמי פ"ב דעירובין אבל התוספות פרק התכלת (מנחות דף מ"ג) ד"ה והא דתנן כתבו דאיתא במכילתא נאמר כאן ימימה ונאמר להלן ימים תהיה גאולתו מה להלן י"ב חדש אף כאן י"ב חדש מגיד שצריך לבדוק תפילין אחת לי"ב חדש דברי בית הלל בית שמאי אומרים אין צריך בדיקה שמאי

אומר אלו תפילין של אבי אמא ובפ' המוצא תפילין ירושלמי נמי תניא תפילין צריך בדיקה אחת לי"ב חדש דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר אין צריך וכו' עד כאן ולכאורה משמע דפליג אירושלמי עם המכילתא דאין לומר דבתוספתא נפל ט"ס שהרי הרב ב"י או"ח הביא דברי התוספות ככתבם עיי"ש ואפשר לי לומר דלא פליג הירושלמי עם המכילתא כלל דשאני ב"ה וב"ש עם הלל ושמאי דב"ה וב"ש שהם התלמידים הם נחלקו בדבר זה אמנם הלל ושמאי גופייהו לא נחלקו כלל וס"ל דאין צריכים בדיקה ונמצאו ג"כ דברי רבינו מכוונים.

פרק ג

הלכה א

שיהיו מרובעות וכו'. מנחות דף ל"ה תנא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב פפא בתפרן ובאלכסונן ופי' רש"י בתפרן ישמור את רבוען שלא ימשך חוט התפירה יותר מדאי שלא יכווצו ויקצר רחבו וכו' ע"כ וכ"כ במגילה דף כ"ד והתוספות ז"ל כתבו שם פירוש אחר דהיינו שהתפירה עצמה תהיה מרובעת ע"כ והיינו שיציין תחילה על ידי המחוגה בארבע קרנות הבית ויכוין מזו לזו רבוע שוה כדי שיבא הרבוע גם בהתפירות עצמם עם האלכסון כאשר אנו נוהגים לעשות וכפירוש זה הם דברי רבינו שכתב וכן תפירתן ברבוע דמשמע דרוצה לומר שגם התפירה מצד עצמה תהיה גם כן מרובעת ומרן הקדוש ז"ל הביא פירוש רש"י לבד דהיינו הפירוש הראשון של התוספות במגילה ואחרי המחילה הראויה דעת רבינו מבוארת שגם התפירות עצמם בעינן שיהיו גם כן מרובעים וכפירוש שני של התוספות ז"ל והכי מוכח נמי מלשון רבינו לקמן הל' י' וז"ל כשתופרין התפילין תופרין אותם ברבוע וכו' הרי מבואר דכוונתו ז"ל שהתפירות עצמם תהיינה מרובעים כנ"ל ועיין להרב ב"י או"ח סוף סי' ל"ב בשם הר"י אסכנדרי ז"ל.

צורת שי"ן וכו'. שבת דף כ"ח אמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש רבינו דהיינו שי"ן מימין ושי"ן משמאל ובשימושא רבא צורתא דשי"ן דימינא תלת רישי ודשמאלא ארבע רישי ואי אפיך לית לן בה מרן ז"ל וכן יש לכוין לשון הרעיא מהימנא זלה"ה בפרשת פנחס עמוד תע"ג והביאו היש שכר ז"ל וז"ל מנורה ז' בוצינין דילה את שבע הנערות וכו' לקבל שי"ן דתלת ראשין ושי"ן דארבע ראשין ואינן לקביל ז' ברכות דקריאת שמע וכו' ע"כ הרי דלא הקפיד אלא שיהיו שם שני שינ"ין אחת של ג' ואחת של ד' וסוד השי"ן של ד' ראשין כתבו ז"ל שהיא רמז לכתב הלוחות שהיתה כתיבה משוקעת שנאמר חרות על הלוחות וא"כ השי"ן היו לה ארבע ראשין.

ושיכרוך הפרשיות וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה הלכה למשה מסיני שטולין במטלית ומפרש רבינו דהיינו שיכרוך הפרשיות במטלית מרן ז"ל.
ושיכרוך אותן וכו'. שם בירושלמי ובשבת דף ק"ח הלכה למשה מסיני שתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן מרן ז"ל.
ושעושין להם מעבורת וכו'. מנחות דף ל"ה אמר אביי האי מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני ומדברי רש"י ז"ל שם משמע שמעור הבית עצמו עושים גם כן המעברתא וכן כתבו התוספות ז"ל להדיא שמניח מן העור צד אחד ארוך ואותו צד כופל למטה לחפות הבית וממנו עושים המעברתא וזו היא דעת רבינו שכתב בהל' ג' ומניחים את העור על העץ וכו' ומחזירין מקצת העור מלמטה וכו' ומניחים מן העור שלמטה מקום שתכנס בו הרצועה כמו תובר והוא הנקרא מעבורת ע"כ וכן הבין מרן ז"ל עיין עליו וכ"כ בשמושא רבא אמנם אין כן מנהגינו אלא עושים הקציצה מעור אחד והחיפוי עם המעברתא מעור אחר וכ"כ ז"ל.

הלכה ב

ומכמשין אותו וכו'. משמע שלא יעשנה על ידי דפוס אלא מקמטי העור עצמן יעשה השי"ן וכ"כ רש"י פ"ק דחולין דף ט' וכן פסק הרב ב"י סימן ל"ב ומנהגינו לעשותה על ידי הדפוס דבלאו הכי אין השי"ן נראית בטוב וראשיה אין ניכרין כלל ואף שיש פוסלין בזה כבר תמה עליהם מוהרמ"ע מפאנו ז"ל סי' ל"ח הביאו הרב כנסת הגדולה שם.
ארבעה ראשין. ואם כתב בספר תורה תפילין ומזוזות שי"ן של ארבע ראשין מוהריק"ש ז"ל הכשיר ויתקן אותה ולא הוי חק תוכות אמנם הרב משה בן חביב ז"ל בספר גט פשוט סי' קכ"ה ס"ק ל"ה חלק עליו וכן הפרי חדש שם ס"ק ט"ו.

הלכה ה

כיצד סידור הפרשיות וכו'. שם ת"ר כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמע משמאל והתניא איפכא אמר אביי לא קשיא כאן לימין הקורא כאן לימין המניח ע"כ ונחלקו הפוסקים ז"ל בפירוש אלו הברייתות עיין למרן ז"ל והביא עוד תשובת רבינו לחכמי לוניל ז"ל עיין עליו. ובדברי מרן שכתב הלכך הא דקתני קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמע וכן דעת רש"י ז"ל ע"כ חסרון הניכר יש בלשון זה וראיתי בדפוס אמשטרדם שנדפסו מחדש כתוב וז"ל הלכך הא דקתני קדש והיה כי יביאך (מימין) והיה אם שמע (משמאל היינו ימין ושמאל הקורא) וכן דעת רש"י ז"ל ע"כ. ומה שכתב מרן ז"ל בסוף דבריו וז"ל ומ"ש בתשובתו וכ"כ אותו שכתב חיבור בתפילין שמו הרמב"ם מקורטובא הוא חכם אחד בן עירו של רבינו ושמו כשמו וחבר חיבור בתפילין לבד

שאילו רבינו לא בתפילין לבד חיבר או טעות הוא שנפל בתשובה זו ע"כ דברים אלו הם בלתי ההבנה דהיא גופא מ"ש רבינו ומה יש להסתפק בדבריו עד שבא לפרשם ז"ל ומה ט"ס שייך בזה ולא ידענא מאי אידון בה.

ובעיקר דין סידור הפרשיות וכו'. הראב"ד ז"ל נראה דפליג על רבינו וס"ל דהוויות באמצע וכו'. ומלבד מה שהכריח רבינו בתשובתו הרמתה עוד כתוב בספר המצות והביאו הגהות מיימוני וז"ל ומ"מ נהגו בארץ אדום ובארץ ישמעאל כרבינו משה וכרש"י ז"ל וגם שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאד כסידור רש"י עכ"ל וכן דעת השמושא רבא הביאוהו התוספות במנחות דף ל"ד ע"ב ד"ה והקורא וכו'. וראיתי להטור או"ח סי' ל"ו שכתב משם הרא"ש דרבינו תם ס"ל דלטטפת שבפרשת והיה אם שמע הוא חסר שני ויו"ן יעו"ש ולפ"ז קשה טובא לאותם המניחים ב' זוגות כמ"ש הרב בית יוסף או"ח סי' כ"ז לצאת ידי שניהם אם אף לפי סברת ר"ת אינם שהרי הלכה רווחת בכל ישראל שאין משנים הכתיבה מדעת רש"י לאותם של ר"ת כלל ואף באותם שעושים לדעת ר"ת כותבים לטוטפת מלא בוי"ו ראשונה כדעת רש"י ז"ל א"כ איך נקראים תפילין של ר"ת כיון דלדידיה ע"כ הם פסולין ולזה יש לומר דכיון דאיכא כמה רבוותא אחריתי הלא המה רבינו חננאל ורבינו האיי ורב שרירא דלא חלקו על רש"י ז"ל ודעימיה אלא בסדר הנחתם ולא בכתיבה כלל פסקינן כוותייהו דהוו רבים לגבי ר"ת אלא דאכתי קשה דאם כן היכי מקרו תפילין דרבינו תם הוה לן לקרותם תפילין דרבינו האיי או אינך רבוותא וצ"ע.

ואם החליף וכו'. מסקנא דמלתא שם דף ל"ד. ובדברי רש"י שם יש ט"ס הניכר עיין עליו.

הלכה ו

תפלה של יד וכו'. אף שכבר הזכיר דינים אלו בריש פרק ב' דרך כלל כתבם שם ובפרק זה ביארם היטב בפרטות.

ואם כתבן וכו'. מסקנא דמלתא שם אליבא דכולי עלמא.

הלכה ז

כשהוא גולל וכו'. עיין מ"ש בריש פ"ב ד"ה וגוללו וכו'.

הלכה ח

כורכין אותן במטלית. מהירושלמי דמגילה ועיין מ"ש מרן ז"ל ומנהגינו לכרוך שער על הפרשה וכורכין המטלית עליהם ועל המטלית כורכין עוד שער אחר וכדברי האגור שהביא רמ"א בהגהה סימן ל"ב.

ושער זה וכו'. והרב ב"י או"ח סי' ל"ב הביא מהזוהר הקדוש זלה"ה בפרשת בא שצריך שיראה קצת מזה השער חוץ לבתים והרב מג"א ז"ל הביא שם דבפרשת פקודי שם איתא שיהא השער הנראה לחוץ פחות מכשעורה ועיין עוד מ"ש בזה.
בשער זנב העגלים. לפי שהם יותר ארוכים ובשמושא רבא נתן טעם לשער העגלים כדי שיזכור עון העגל ולא יחטא מרן ז"ל ואפשר לומר נמי כדי לכפר על עון העגל דהא במה שנעשה בחוץ לא אמרינן אין קטיגור נעשה סניגור כדאיתא בפרק ראוהו בי"ד דף כ"ח.

הלכה ט

או של חיה טהורה וכו'. שבת דף ק"ח וכתב הרב ב"י סימן ל"ב בשם האגור ז"ל דאין לקנות גידין מעכו"ם דשקלי נמי מבהמה טמאה וספק דאורייתא וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ועיין להרב מג"א ז"ל שם.
וטווין אותם ושוזרין אותן. משמע דאחר הטוויה בעו נמי שזירה ובזמנינו רובם אין נוהגים כן כי אינם בקיאים כל כך לטוות הגידין.

הלכה י

כשתופרין וכו'. עיין מה שכתבתי לעיל הל' א'.
עושה משמעות הלשון נראה דאפילו לכתחילה שפיר דמי וכן יש ללמוד מדברי הסמ"ג עשין כ"ב שכתב דאם עושה י"ב תפירות כנגד י"ב שבטי ישראל ואם יהיו י' כנגד אם תסור שבט כהונה ומלכות הם לוי ויהודה נותרים י' ואם עשה י"ד תפירות כנגד תוספת אפרים ומנשה עד כאן.
סובב משתי רוחות. וכתב הרב בית יוסף שם שהתפירה תהא מסובבת משני צדדים פנים ואחור ונמצא תופר בשני מחטין אחת יוצאת לאחור ואחת נכנסת לצד פנים ע"כ.

הלכה יא

וצריך שיגיע וכו'. מנחות דף ל"ה אמר אביי וצריך שיגיע חריץ למקום התפר רב דימי מנהרדעא אמר כיון דמנכר לא צריך ופי' רש"י וצריך שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום התפר למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא כיון דמנכר חריץ למעלה קצת ואין צריך להגיע למקום התפר ע"כ ומרן ז"ל כתב דהרא"ש בשם יש מפרשים כתב דקאי על השי"ן דהיינו חודה למטה יגיע עד איחוי התפר וכפי' זה נראה ונהגו כשני הפירושים.
וצריך להעביר וכו'. שם ושוין שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת וכתב הרב ב"י סי' ל"ב משם התוספות והרא"ש והמרדכי ז"ל דאע"ג דמשמע דלא קאי אלא אכתבן בעור אחד נוהגים לעשות כן אפילו כשהם כתובים על ד' עורות וכו' ומדברי הרמב"ם נראה שסובר דאכתובים בד' עורות נמי קאי וכו' ע"כ והרב מגן דוד ז"ל כתב הטעם דבעינן ד'

בתים דוקא דילפינן מלטוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים הרי ד' ומדכתיב ולזכרון בין עיניך זכרון אחד אמרתי לך לכך כותבים ומניחים בד' בתים ובעור אחד.

הלכה יב

רחבה כאורך השעורה. והתוספות שם סוף ד"ה וכמה שיעורייהו וכו' כתבו דיש אומרים דמצות שיעור רוחב הרצועות יותר מכחטה ופחות מכעדשה ואם יותר כשר ע"כ וגירסת הסמ"ג ומרדכי ואגודה ופחות מכשעורה והכי מסתברא ומ"מ כתבו ז"ל כדברי רבינו וכן פסק הרב בית יוסף ז"ל.

ואורך רצועה וכו'. שם וכמה שיעורייהו וכו' ורבינו נראה שאינו מפרש כפירוש רש"י ולא כהתוס' ז"ל עיין עליו.

עד שיגיעו לטבור. וכתבו ז"ל דהימנית תהיה ארוכה מן השמאלית ומרן הביא משם הטור ז"ל של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה וי"א של ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור.

כדי שתקיף את הזרוע ויקשור וכו'. פירוש הקשר כמין יו"ד שהזכיר ז"ל בהל' י"ג ומ"ש כדי שתקיף את הזרוע אינו אלא כדי לבא ולעשות הג' כריכות על האצבע האמצעי דאילו הכריכות שנוהגים לעשות אין קפידא בדבר דאינן מן המצוה וכמ"ש הרב בית יוסף סי' כ"ה בשם הרא"ש בתשובה ומפני טעם זה כתב הטור שם דטוב לאחרם עד לאחר שיניח של ראש ע"כ וכן אנו נוהגים ובסימן ל"ב כתב ונהגו העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות ע"כ והרב מג"א שם כתב דבכוונות כתוב לעשות ז' כריכות וכ"כ בשל"ה ע"כ ואותם הכריכות הראשונים שנוהגים לעשות בתחילת ההדוק של התפילין בקיבורת ראיתי בזה מנהגים שונים כי יש עושים ג' ואומרים כנגד השי"ן של שדי ויש עושים ד' כנגד היו"ד ובספר גולל אור שנדפס מחדש באזמיר ראיתי שכתב משם הר"י צמח ז"ל שאין לעשות הג' כריכות על הקבורת אלא לקשור היו"ד עם התפילה לא זולת ע"כ ומ"מ מנהג העולם אינו כן ומנהגם של ישראל תורה היא.

ותמתח רצועה אחת. הלשון מגומגם דהרי אין כאן כי אם אחת ונראה דאגב שהזכיר בשל ראש שתים הזכיר בשל יד אחת ובשו"ע העתיק דברי רבינו והשמיט רצועה אחת עיי"ש.

שלש כריכות. ובכוונות האר"י זלה"ה איתא ששני כריכות יעשה בפרק התחתון של האצבע והשלישי בפרק האמצעי הרב מגן אברהם והרב מגן דוד סי' כ"ז.

ויקשור. קשירה זו איני יודע מה טיבה ונראה דהכוונה להחזיק הרצועה שלא תתפרד.

הלכה יג

קשר מרובע וכו'. לאפוקי שלא יהיה עגול ויש שינוים בעשיית קשר זה דהעולם נהגו לעשותו כעין מ"ם סתומה דהיינו כעין צורת שני דלת"ין הפוכות ויש מהמתחסדים שעושים דלי"ת א' לבדה כצורת דלי"ת ממש ועיין להרב בית יוסף סוף סי' כ"ז.

וקשר זה צריך כל תלמיד חכם ללמדו. פ"ק דחולין דף ט' וקצת קשה דהתם איתא דבעי גם כן התלמיד חכם לידע כתיבה שחיטה ומילה ורבינו לא הזכיר זה לא בהלכות מילה ולא בהלכות שחיטה ומאי שנא שהזכירו גבי קשר של תפילין דוקא ואפשר דרבינו כתב זה משום שהוא דבר שאי אפשר להודיע צורתו בכתב אלא בראיית העין משא"כ מילה ושחיטה דכבר הדינים הם מבוארים ופשיטא שהת"ח ידע זה דאינו נקרא ת"ח אלא א"כ הוא בקי אפי' במסכת שמחות ואמרינן נמי איזהו ת"ח כל ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה ומן הקריאה יודע גם כן העשיה שדבר קל הוא וכתב נמי הרי כתב רבינו שחייב כל אדם מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו ולכך לא הזכירם כיון שהוא מבואר מתוך הכתובים ודו"ק.

ואי אפשר להודיע צורתו בכתב. והרב בית יוסף סוף סי' ל"ב הזכירו בכתב משם הר"י אסכנדרי ופירוש אחר משם ארחות חיים ז"ל עיין עליו.

הלכה יד

הרצועות וכו'. מנחות דף ל"ה אמר רבי יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני וכו' כדברי רבינו ועיין להרב בית יוסף סימן כ"ז.

אלא כעין הקציצה. משמע דהקציצה דהיינו הבית עצמו אין קפידא שיהיו שחורים אלא מאיזה צבע שירצה וכ"כ התוספות שם ד"ה רצועות שחורות יש שעושים בתים של תפילין מקלף לבן דלא בעינן שחורות אלא רצועות מפי רבי ע"כ וכ"כ הרא"ש ז"ל ושם ראיתי להרב לחם חמודות שהשיג על ר' מרדכי יפה בעל הלבושים ז"ל שכתב בסי' ל"ב סעיף מ' וז"ל הלכה למשה מסיני שיהיו שחורות בין הבתים בין הרצועות והיינו דוקא לעיקר מצותן מיהו אם עשאן מצבע אחר כשר ע"כ והקשה עליו דהבתים שיהיו שחורות אינו הלכה למשה מסיני כלל כי זה לא נמצא בשום מקום ועוד הקשה למ"ש ומיהו אם עשאן מצבע אחר כשר דזה אינו דאם לא עשה הרצועות שחורות הם פסולים ודאי עיי"ש ומלבד מה שהקשה הרב ז"ל עוד יש לתמוה דהוא סותר את עצמו דשם בסימן ל"ג ס"ד כתב וז"ל וכיון שצריכים להיות שחורות מהלכה צריך שישחירם ישראל וכו' משא"כ בעור הבתים שמפני שאין צריכים להיות שחורות משום הלכה אלא משום נוי ואפילו אם לא הושחרו כשרות לפיכך גם אם הושחרו ע"י גוי כשרות שאין מעשה

זה לשם צורך תפילין ע"כ ושם כתב דהלחם משנה שהבתים יהיו שחורות אתמהא טובא ולדעתי שאיזה תלמיד טועה כתבו ולשון הטור שם הטעהו שכתב ויהיו מרובעים ושחורים ואם עשאם מצבע אחר כשרים אלא שעיקר מצותן להיות שחורים ע"כ וסבר דכי היכי דהרבוע הוא הלכה למשה מסיני כן השחרות הלכה למשה מסיני ועלה קאמר ואם עשאה וכו' שהוא ממש כדברי הלבוש ז"ל אמנם האמת יורה דרכו שאין זו כוונת הטור וק"ל.

ונוי הוא לתפילין שיהיו כולם שחורות וכו'. עיין בהרב ב"י או"ח סי' ל"ג ובהכנסת הגדולה שם הביא דהרדב"ז ז"ל פירש דברי רבינו כמ"ש הרב ב"י וסיים ומי שירצה להתנאות במצוה לדעת הרמב"ם יצבע גם אחורי הרצועה שחור ואין אנו נוהגים כן ע"כ ועיין מ"ש רבינו בסוף הפרק.

הלכה טו

העור שמחפין וכו'. מנחות דף מ"ב וגיטין דף מ"ה וסנהדרין דף מ"ח תניא ציפן זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואע"פ שלא עבדן לשמן רבן שמעון בן גמליאל אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדן לשמן ע"כ ופסקו הפוסקים ז"ל כרשב"ג אמנם רבינו פוסק כתנא קמא וגם ממ"ש שראה במקומות הרבה שנהגו לעשותם מצה א"כ צ"ל דאין צריכים עבוד לשמן והרב ב"י סימן ל"ב פסק דעור הבתים צריך שיהא מעובד לשמו היכא דאפשר והרב ב"ח ז"ל כתב שם דאם אינן מעובדין לשמן לא יברך עליהם אפילו בשעת הדחק ואין נראה דכדאי הוא רבינו לסמוך עליו בשעת הדחק וגם רש"י ז"ל קאי בשיטת רבינו עיין עליו. והרב ב"י גם כן סתם דהיכא דאפשר בעי עיבוד לשמן משמע דבלא אפשר שפיר דמי אפילו בברכה וגם הרב מגן אברהם ז"ל חלק על הרב ב"ח שם עיין עליו. ודין הרצועות שכתב רבינו מבואר בשבת דף כ"ח לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ואסיקנא דלרצועות קאמר.

ועור הרצועות וכו'. דע שדין זה לא נמצא מבואר בתלמוד והרב ב"י או"ח סימן כ"ז כתב דלרבינו צ"ל שהוא מפרש דאע"ג דרישא דברייתא מיירי בעור הבתים סיפא מיירי בקלף שנכתבים בו וברצועות ולא בחיפוי כיון דלחפות הבתים אין צריך עיבוד דכל שהוא מעור מצה הוא יותר חזק אין לומר שיהא צריך עיבוד לשמה ע"כ ונראה דר"ל דרבינו פסק כרבן שמעון בן גמליאל דבעי ברצועות עיבוד לשמה ובעור הבתים אפילו עיבוד לא בעי דלא הוזכר זה בהך ברייתא כלל ומינה דגם לשמה לא בעי ודברים מגומגמים הם דמאי רישא וסיפא שייך בהך ברייתא הרי הכל ענין אחד הוא דתנא קמא קאמר אע"פ

שלא עבדו לשמה דקאי למאי דקאמר דעור בהמה טהורה כשרות וקאמר דכיון שהם טהורות תו לא קפדינן אעיבוד לשמה ורשב"ג פליג עלה וקאמר דגם בעינן עיבוד לשמה. ויותר קשה מ"ש הרב ב"י גופיה סימן ל"ג למאי דכתב הטור דעור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה טהורה וכו' כתב ז"ל דכ"כ הרמב"ם בפ"ג וטעמו מדקפדינן בהו שיהיו מעור טהורות (כלומר מהסוגיא דשבת שהזכיר לעיל) הוא הדין דבעינן עיבוד לשמה וכו' ע"כ וזה משמע דפירש הברייתא כפשטא דפליגי בעור הבתים ופסק כת"ק בדין הבתים דלא בעי עיבוד לשמה וכמ"ש מרן גופיה כאן דפסק כת"ק ודין הרצועות דבעי עיבוד לשמה הוציאו מדבעינן שיהיו טהורות הוא הדין דבעו גם כן עיבוד לשמה וזה הוי הפך מ"ש שם מלבד שגם דברים אלו הם קשים להבין מאד דהא עור הבתים דבעו ודאי טהורות כדאיתא בהך ברייתא ופסקו רבינו בדין זה גופיה ואפ"ה לא בעי עיבוד לשמה ואיך הכריח הרב ב"י ז"ל דמדבעינן שיהיו טהורות מינה נמי דבעינן שיהיו מעובדין לשמה הרי עור הבתים יוכיח ולזה כבר זכיתי ומצאתי להרב כנסת הגדולה שם שנרגש מזה בשם הבדק הבית כנראה דחזר בו הרב ב"י ז"ל וכ"כ הרב מג"א ז"ל שם ועכ"ז קושיין קמייתא לא מיתרצא.

ומאי דנראה לענ"ד דרבינו נפקא ליה מדאיפליגו הנך תנאי בעור הבתים ופסק כת"ק מכלל דעור הרצועות דחמיר מעור הבתים משמע דלכו"ע בעי עיבוד לשמה דאל"כ לישמועינן ת"ק בעור הרצועות דלא בעי עיבוד לשמה וכ"ש עור הבתים. ומ"ש רבינו דאפי' עור שאינו מעובד כלל כשר דבר מבואר הוא דמכיון שאין עור זה עומד לכתוב עליו וגם א"צ עיבוד לשמו מעתה העיבוד אינו מעלה ולא מוריד. ובשו"ת דבר שמואל ז"ל סי' י"ט הביא ארבעה סברות בדין זה רבינו דס"ל דעור הרצועות בעי עיבוד לשמה ועור הבתים לא והנמוקי יוסף פרק נגמר הדין ס"ל בהיפך דעור הרצועות לא בעי עיבוד לשמה ועור הבתים בעי והרמב"ן ז"ל ס"ל דלא בעי עיבוד לשמה לא בבתים ולא ברצועות ודעת הרא"ש שהיא שיטת הפוסקים ז"ל דבעי עיבוד לשמה בין בתים בין רצועות וכן פסק הרב ב"י והכי קי"ל אף לעיכובא בעור הרצועות וקיימו פסקו זה כמה חכמי ישראל ז"ל עיי"ש. ולענין אם מהני השחרות לבד לשמן עיי"ש שהכריח דלא מהני אלא ע"י תיקון גמור בגוף העור כגון לרככו מחדש ולהשימו בתוך הסיד וכו' ע"כ ודין פשוט הוא.

הלכה טז

אין עושים וכו'. והוא הדין להשייך להם כמ"ש קודם זה ובפרק א' הל' י"א ועיין שם הל' י"ג לדין אשה וישראל מומר ומסור וכו'.

הלכה יז

תפלה של ראש וכו'. מנחות דף ל"ד מסקנא דמלתא כדברי רבינו והטעם דבתפלה של ראש יש בה רובו של שם וכ"כ רש"י שם והרב בית יוסף סי' מ"ב וממילא נלמד דין הרצועות שהזכיר רבינו שהרי היו"ד אינה אלא ברצועה של יד.

הלכה יח

תפילין שנפסקו וכו'. שם דף ל"ה אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלא קיימת כשרות ורב חסדא אמר נפסקו שתים כשרות שלש פסולות אמר רבא הא דאמרן שתים כשרות לא אמרן אלא זו שלא כנגד זו אבל זו כנגד זו פסולות וזו כנגד זו נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה א"ל אביי לרב יוסף היכי דמי עתיקתא והיכי דמי חדתתא א"ל כל היכא דכי מתלית בשלחא חדתא ואידך עתיקתא ע"כ זו היא גירסת הרי"ף ז"ל ונראית ג"כ גירסת רבינו וכ"כ מרן ז"ל ובגירסאות שלפנינו כתוב ולא אמרן אלא בחדתא אבל בעתיקתא וכו' וכן היא גירסת רש"י ז"ל ומרן ז"ל הביא דברי הר"י אסכנדרי בפי' גירסא זו לישב דעת רבינו אמנם העיקר כמ"ש דזאת היתה גירסתו והדברים הם כפשוטן עיי"ש ועיין להטור או"ח סימן ל"ג שהיה גורס בדברי רבינו בהיפך מחדשות לישנות. ודע שרבינו פירש הך סוגיא לענין התפירות כמבואר וטעמו ונימוקו עמו דסתמא קתני דמשמע בין של יד בין של ראש וזה לא משכחת לה אלא בתפירות דבבתים לא משכחת לה אלא בשל ראש והו"ל לפרש אמנם שאר הפוסקים ז"ל פירשוה לענין הבתים כמבואר בבית יוסף סי' ל"ב ול"ג ועיין להרב ב"ח ז"ל שם.

הלכה יט

רצועה שנפסקה וכו'. שם אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף איפסיקא ליה רצועה דתפילין א"ל מהו למקטריה א"ל וקשרתם כתיב שתהא קשירה תמה א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפריה ועיילי לתפירה לגאו אמר פוק חזי מאי עמא דבר ופי' רש"י קשירה תמה שהרי הקשירה נאה ואם יש קשר אחד ברצועה לבד מקשר שקושרין בראש תו לא הויא קשירה יפה לישנא אחרינא קשירה תמה רצועה שלימה ולא קשורה מאי עמא דבר וכיון דאין נוהגים כן לא תעשה ע"כ והתוספות ז"ל כתבו בשם ר"ת דפשט ליה לקולא עיי"ש והנה החילוק בין שני הלשונות של רש"י ז"ל נראה דללשון ראשון איירי באותו החלק המקיף את הראש וה"ה בשל זרוע במקום שעושים הקשר דהתם קפדינן שלא יהיה שם קשר אחר לבד מקשר שחייבה תורה וכן יש לדקדק מדסיים תו לא הויא קשירה יפה דהיינו משום דסמיך להקשר האמיתי ואין כאן היופי הראוי דהיינו קשירה תמה ולפי זה בשאר הרצועה שתלויה ומשולשלת למטה מהראש וכן בשל זרוע

אחר הקשר וכו' אין קפידא דבאמת במקום הקשר אין שם קשר אחר משא"כ ללישנא אחרינא דאין הקפידא שלא יהא קשר אחר זולת זה אלא שתהא כל הרצועה שלימה בלי שום קשר מעתה בכל מקום נאסר גם בחלק המשולשל וכו' ועוד אפשר דכוונת לשון ראשון דקשירה אחת אמר רחמנא ולא שתים ונפקא מינה דאפילו אם הרצועה שלימה ועשה לה קשר אחר הרי אינה קשירה יפה ולללישנא אחרינא דהדבר תלוי ברצועה שתהא שלימה מעתה אף אם עשה בה איזה קשר אחר אין קפידא כיון דהרצועה מצד עצמה היא שלימה ודעת רבינו כלשון שני לפי מה שפירשנו בדרך ראשון שהרי אסר בסתם ולא חילק.

אכן ראיתי להרב ב"י או"ח סוף סי' ל"ג שהבין גם בדברי רבינו דלא איירי אלא בתוך השיעור הצריך להקשר ומשמע דבכל השאר שפיר דמי לקשור או לתפור. ולענ"ד איני רואה הכרח בדברי רבינו שהרי לעיל הל' י"ב כתב אורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש ויקשור ממנה הקשר ותמתח שתי הרצועות מכאן ומכאן עד שיגיעו לטבור וכו' הרי שהזכיר שזה הוא שיעור הרצועה ואם כן כשכתב הדין כאן בסתם משמע דהיינו בכל השיעור שהזכיר ז"ל לעיל ומסכים לפירוש רש"י לפי מ"ש. ועיין בשו"ת דבר שמואל ז"ל סימן י"א שכתב דדוקא ברצועה הוא דקפדינן בהכי אבל במעברתא שנקרעה מותר לתופרה דקילא קדושתה מקדושת הרצועות ע"כ ועיין מ"ש לעיל הל' ט"ו.

ושיירי הרצועה וכו'. שם אמר רב פפא גרדומי רצועות כשרות ולאו מלתא היא וכו' דתשמישי קדושה נינהו ופסולין מכלל דאית להו שיעורא עיי"ש.

ולעולם יזהר וכו'. שם אמר רב נחמן ונוייהן לבר ופי' רש"י נוייהן השם יהא נראה מבחוץ לישנא אחרינא נוייהן של רצועות שהן חלוקות מצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהן ראיה לדבר וכו' ע"כ וזו היא דעת רבינו והרב ב"י שם הביא בשם מוהר"י אבוהב ז"ל שדקדק בלשון רבינו דמשמע דאין הקפידא אלא בעת ההנחה שלא תתהפך אבל אם הניחה כתיקנה ואחר כך נתהפכה אין קפידא והוא ז"ל חלק עליו דאין זה דקדוק דכל שמניחה כתיקונה אינה עשויה להתהפך מעצמה ע"כ והטעם עיין בלחם חמודות ז"ל.

פרק ד

הלכה א

היכן מניחין וכו'. מנחות דף ל"ו תנא דבי מנשה בין עיניך זו קדקד היכא אמרי דבי רב ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס ופי' רש"י ז"ל רופס רך כשהוא קטן בן שנה ע"כ והתוספות כתבו שם מקום שמוחו של תינוק רופס הוא הדין הסמוך למצח כדמוכח

לקמן מקום הראוי לטמא בנגע אחד ואמרינן בעירובין מקום יש בראש שראוי להניח בו שני תפילין ע"כ. משמע מדבריהם ז"ל דמקום שמוחו של תינוק רופס לאו היינו כל גובה הראש אלא מחצי גובה הראש ולמעלה אבל מחציו ולמטה עד התחלת עיקרי השער לא ילפינן לה אלא מאידך דלקמן והכי איתא התם גובה הראש מנלן דתנו רבנן בין עיניך זו גובה שבראש וכו' מה להלן בגובה שבראש מקום שעושה קרחה אף כאן וכו' רבי יהודה אומר אינו צריך אמרה תורה הנח תפילין ביד הנח תפילין בראש מה להלן במקום הראוי לטמא בנגע אחד אף כאן במקום הראוי לטמא בנגע אחד לאפוקי בין עיניך דאיכא בשר ושער ע"כ וא"כ כדין הכריחו התוס' ז"ל דבין למאן דיליף לה מקרחה בין למאן דיליף ממקום הראוי לטמא בנגע אחד לעולם מקום הנחת תפילין בכל מקום שיש בו שער קאמר בכל שיפוע הראש כלפי הפנים וכ"כ להדיא הרא"ש ז"ל ונסתייע גם כן מדברי הירושלמי עיי"ש. מעתה קשה על רבינו תרתי חדא דכתב מניחים על הקדקד שהוא סוף השער וכו' דמשמע דאין לנו מקום ראוי לתפילין כי אם בסוף השער והרי בעירובין אמרינן מקום יש בראש להניח בו שני תפילין בלי חולק אם כן בהכרח גם למעלה מסוף השער הוא מקום הראוי לתפילין ותו קשה טובא שיחלוקו התוספות והרא"ש ז"ל עם רבינו במציאות דלדידהו מקום שמוחו של תינוק רופס הוי מחצי גובה הראש ולמעלה ולרבינו הוי למטה בסוף השער.

וראיתי להרב ב"י או"ח סימן כ"ו שאחר שהביא דברי הרא"ש וספר התרומה והמרדכי ז"ל כנ"ל כתב וז"ל אבל הרמב"ם כתב מניחים אותם וכו' ונראה שהוא סובר שבמקום עיקרי השער רופס מוחו של תינוק והא דאמרינן מקום יש בראש להניח שני תפילין אפשר דלא זה על זה קאמר אלא סמוכים זה אצל זה ברוחב הראש שכנגד בין העינים אי נמי זה על זה ומקום הנחת שני תפילין מוח התינוק רופס וזה נראה יותר כי היכי דלא נשוייה חולק בהדי הרא"ש וס' התרומה לענין דינא ע"כ. הנה שגם הרב ב"י הוצרך לידחק בדברי רבינו והתירוץ הראשון הוא דחוק מאד וכמעט אין לו העמדה כלל דהא בין עיניך כתיב ובעינן שיהא במקום המכוון כנגד בין העינים באמצע הפנים ותמיהא מלתא נמי טובא דגם רבינו כתב כן להדיא בדין זה וצריך לכוין אותם באמצע וכו' אמנם התירוץ שני נראה שהוא אמת ומוכרח מצד עצמו שהרי ידוע שהקדקד הוא בגובה שבראש כדכתיב מכף רגלו עד קדקדו וכו' אלא שהוא נמשך עד למטה בראש והוא מקום המוח ואם כן כשכתב רבינו והוא המקום וכו' קאי לעל הקדקד שהזכיר תחילה דהתחלתו מגובה הראש וכן נראה שהבין הרב בעל קרית ספר ז"ל שהרי העתיק לשון רבינו וכתב דכתיב הכא בין עיניך וכתיב התם בין עיניכם מה להלן בגובה של קדקד מקום שעושה

קרחה בשער אף כאן וכו' וזהו מתחילת השער הסמוך למצח נגד גובה הראש שהוא עד מקום שמוחו של תינוק רופס ע"כ ואם באנו לדקדק דברי הרב נראה עוד שהבין שגם רבינו מודה להרא"ש והתוספות גם למציאות מקום שמוחו של תינוק רופס שהרי כתב שהוא עד מקום וכו' והיינו ע"פ הנ"ל דתיבת והוא המקום שכתב רבינו לא קאי לסוף השער שהזכיר אלא לעל הקדקד שכתב תחילה ואין זה פלא לפרש דברי רבינו כן דהדבר מבואר דכיון דהדבר תלוי במציאות לא חש ז"ל שנטעה בדבריו גם הסמ"ג ז"ל כתב וז"ל ותפילין של הראש מקום שמוחו של תינוק רופס ויש שם מקום להניח שני תפילין ע"כ שאם נפרשיהו כפשוטו הוא כתירוץ שני של הרב ב"י על דברי רבינו ממש דהא על כרחין בסוף השער שכנגד הפנים הוא מקום הנחת תפילין לכו"ע.

אכן כדי שגם הוא לא יחלוק על המפרשים ז"ל במציאות מצינן לפרשו דהכי קאמר ויש שם מקום דהיינו סמוך קצת למקום שמוחו של תנוק רופס וקאי לתפילין של ראש שהזכיר דאל"כ תהיה זאת סברא שלישית אלא נראה שגם הוא לא חש בדבריו דאין לחוש לשנטעה ודבר נכון הוא זה שלא יחלוקו במציאות דהמוחש לא יוכחש הגם שבאמת דברי הסמ"ג נראה שהם לקוחים מההיא דעירובין דף צ"ה דאמימרא דרב שמואל בר רב יצחק דקאמר מקום יש בראש להניח בו שני תפילין מייתי הא דתנא דבי מנשה בין עיניך זו קדקד היכא אמרי דבי רבי ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס אכן מדחזינן להתוספות ז"ל שהביאו ראיה לדבריהם מהך דעירובין כנ"ל ש"מ דס"ל דאין כאן מחלוקת לא לענין דינא ולא במציאות דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והוא הדרך הנכון כל היכא דאפשר. ומכל האמור נלמד דלכולי עלמא יש להניח התפילין במקום שיער דוקא וכל הקציצה דוקא בעינן שתהיה כולה על גבי השער ודלא כאותם הנוהגים להניחם חציים בסוף השער וחציים על המצח וכבר צווח על זה הרב מגן דוד או"ח סי' כ"ז וז"ל ורבים נכשלים באיסור זה ועוברין על איסור דאורייתא שכל התפילין צריכים להיות מונחים במקום שיש בו קרחה וכו' ע"כ. והרב כנסת הגדולה כתב שם בשם השלטי הגבורים שלא די שלא קיים המצוה אלא שמברך ברכה לבטלה ע"כ ומכל שכן וק"ו אם יניחם על המצח ממש כמו שיש נוהגים דהרי תנן במתניתין להדיא נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זה דרך האפיקורוסים והשומע ישמע והחדל יחדל ותבא עליו ברכת טוב לעושה מצות אבינו שבשמים כאשר ציונו על ידי משה עבדו על פי האמת והצדק.

ויהיה הקשר וכו'. גם זה שם אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהיה למעלה כדי שיהיו ישראל למעלה ולא למטה ופירש רש"י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר.

הלכה ב

והוא הבשר התופח. כבר נתבאר מהגמ' וכן הסכימו המפרשים ז"ל ועיקרא דמלתא ילפינן לה מדכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות ולכך כתבו ז"ל שיש לכסות התפילין של יד גם בשעת הנחתן. ודע דרבינו השמיט ההיא דגידם ואין לו זרוע משום דסבירא ליה דפטירי ועיין להרב כנסת הגדולה והשיירי או"ח סימן כ"ז.

הלכה ג

העושה תפילתו עגולה וכו'. פרק הקורא עומד (מגילה דף כ"ד) העושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה ופי' רש"י סכנה שלא תיכנס בראשו ואין בה מצוה דמרובעות בעינן ובגמ' לימא תנינא להא דת"ר תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני ואמר רבא בתפירן ובאלכסונן אמר רב פפא מתניתין דעבידא כי אמגוזא ופי' רש"י אמגוזא עגולות כאגוז אבל עגולה כביצה וכעדשה שפיר דמי ולא תסייעא לברייתא ממתניתין ע"כ וצ"ל דרב פפא לא בא אלא לדחות דאין סיוע לברייתא ממתניתין אבל לפי האמת גם רב פפא מודה דבעינן מרובעות דהא הלכה למשה מסיני היא ואין בה חולק ומה גם דלית לן לאפושי פלוגתא והכי מוכח להדיא בפ' הקומץ (מנחות דף ל"ה) ועיי"ש בפי' רש"י ד"ה כאמגוזא וכו' ולפ"ז קשה על רבינו שכתב עגולה כאגוז דמשמע דפי' דברי רב פפא דהכי ס"ל לפי האמת דדוקא עגולה כאגוז פסול אבל אם היא עגולה כביצה או כעדשה אין הכי נמי דכשר דא"כ קשה טובא חדא דרב פפא גופיה פירש הך ברייתא בפרק הקומץ דמרובעות דקאמר היינו בתפרן ובאלכסונן משמע דס"ל כהך ברייתא ותו דרבינו גופיה בריש פ"ג כתב מרובעות תפירה ואלכסון ברבוע הלכה למשה מסיני עיי"ש. ותו קשה דמרן ז"ל כתב דרבינו לא חשש לכתוב סכנה כיון דלענין דינא לא נפקא לן מידי דמאחר דאין בה מצוה כלל כי לא הוי בה סכנה לא לעביד הכי ע"כ וכיון דרבינו כתב עגולה כאגוז משמע דאיכא קפידא בכי הא דוקא ומוכרח דהיינו משום סכנה שהרי בשאר עגולין משמע דכשר ואמאי ומ"ש והיכי כתב מרן ז"ל דמאחר דאין בו מצוה כלל כי לא הוי בה סכנה לא ליעבד הכי הרי עיקר הטעם הוא משום סכנה תדע ששאר עגולין שרו. ובנוסחאות אחרות מצאתי מלת סכנה להדיא ולפ"ז הוה אפשר לומר דרבינו מפרש דתפילין מרובעות אף שהוא הלכה למשה מסיני אם עשאה עגולה לא עיכב בדיעבד אלא דבאגוז כיון שהיא חדה ויש בה סכנה תיקנו ז"ל דאין בה מצוה כלל ומ"מ צריך לי עיון.

איטר וכו'. מנחות דף ל"ו וכאביי שם.

בימינו שהוא שמאל שלו. כן צריך להיות וכן הוא לשון הברייתא בהקומץ דף ל"ז ופירושו מבואר דכיון דימינו הויא שמאל לדידיה הואיל ורוב כחו בשמאל כמ"ש רש"י ז"ל מעתה הרי ימינו הויא שמאל דידיה ויד כהה בעינן.

הלכה ד

תפלה של ראש וכו'. משנה בריש התכלת ומסקנא דגמרא דבין יש לו בין אין לו קאמר ולכך סתם רבינו.

וכיצד מברכין וכו'. שם דף ל"ו ופי' רש"י להניח דבשל יד מתחיל להניח. מצות תפילין דעכשיו גומר המצוה ע"כ ורבינו שהקדים תפילה של ראש לתפלה של יד וכן בראש הפרק אינו אלא מצד הקדושה דשל ראש היא יותר קדושה דרובו של שם בה אמנם לסדר הנחתם כבר ביארו בדינים דלקמיה וק"ל.

הלכה ה

אבל אם הניח וכו'. גם זה שם וכפירוש רש"י וכן פסק הרב ב"י סימן כ"ה וכן אנו נוהגים.

וקושר וכו'. שם כדברי רבינו.

חולץ של ראש וכו'. פשוט מדקיימא לן והיו לטוטפות בין עיניך ודרשינן בזמן שבין עיניך יהיו שתים ואם חולץ של יד קודם הרי אינן שתים.

הלכה ו

מי שבירך להניח תפילין וכו'. **ואם סח הרי זו עבירה וכו'**. קצת קשה דאמאי הוצרך לומר הרי זו עבירה כיון שכבר הזכיר שאסור לספר ואם רבינו היה פוסק כרבי יוסי הגלילי הוה ניחא דאשמועינן דחוזר עליה מעורכי המלחמה אבל כיון שרבינו פסק בהלכות מלכים כרבי עקיבא דהירא ורך הלבב כמשמעו לא מצינן למימר הכי וי"ל דבא לאפוקי מפי' רש"י שם דף מ"ד שפירש דעבירה היא אם לא בירך שוב על של ראש ובמנחות דף ל"ו כתבו התוספות כפירושו וכתבו עוד דמשמע מדבריו דאם סח ובירך שרי וליכא איסורא אלא אדרבא ושכר ברכה יעו"ש ולזה כיון רבינו לשלול דעת זו דעבירה היא מכל מקום אף אם יחזור לברך דגרם ברכה שלא היתה צריכה וכן היא מסקנת הפוסקים וכמ"ש הרב ב"י סימן כ"ה. ומ"ש הרב כסף משנה וכתב הרא"ש דמפסיק לענות קדיש וקדושה ע"כ. קשה דהרא"ש ז"ל כתב להיפך ועיין בהרב ב"י או"ח סימן כ"ה ואפשר דט"ס הוא וצ"ל דאין מפסיק וכו'. ועיי"ש בהרב ב"י שהביא דברי האגור שכתב משם הרשב"א דשרי להפסיק לגמרי וקשה דדברי הרשב"א שהביא שם מורה להיפך דאין להפסיק אלא שאם הפסיק צריך לברך על של ראש ואדרבה כתב שטוב וישר הוא להפסיק בשתיקה ויכוין אל הקדושה ותעלה לו כאילו ענה ותו דכאן לא גילה דעתו אם צריך לברך שוב

והאגור ז"ל נראה מדבריו דחידושו של הרשב"א היינו לענין הברכה בהפסיק בשתיקה. ואחרי המחילה הראויה כל מה שייחס להרשב"א ז"ל הוא להפך עיי"ש.

הלכה ז

תפילין וכו'. סוכה דף מ"ו תניא תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן דברי רבי וחכמים אומרים אינו מברך אלא שחרית בלבד ומסיק דהלכה כרבי מכח עובדא דרבא וכו' תו איתא התם רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי ע"כ ופי' רש"י דקי"ל חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ק"ו מציץ וכו' ע"כ. ומשמע מדבריו דברכת להניח תפילין קאמר דהיו מברכין כל זמן שהיו ממשמשין בהם. אמנם התוס' כתבו שם דמסתברא דברכת לשמור חקיו הוא דהיו מברכים כמו שמברכים כשמסלקין התפילין וכו' ע"כ והר"ן ז"ל הביאו הרב ב"י סי' כ"ה חלק עליהם וכתב שהיו מברכים לשמור את התפילין כלומר מהיסח הדעת או כיוצא בזה וכו' ע"כ ועוד נחלקו הפוסקים ז"ל אי הא דממשמשי בהו היינו בסתמא ומשום היסח הדעת או כשנשמטו ממקומן דוקא והרב ב"י שם כתב דרבינו מפרש לה הכי ולא הוצרך לכותבו דכיון דנשמטו ממקומן וממשמש בהם להחזירן הנחה גמורה היא ובכלל כל זמן שמניחן מברך עליהם הוא וכו' ואם נפשך לומר דמפרש כפשט דברי רש"י והתוספות דהיינו משום היסח הדעת צ"ל דס"ל דהברכה היתה לשמור חקיו כדברי התוספות וכיון דלא קי"ל הכי (עיין מ"ש לקמן הל' י') להכי לא הזכירו והרב מג"א בשם של"ה ז"ל כתב דהאידנא לא מברכין כשנשמטו ממקומן כלל משום דבשעת תפילה מסתמא אינו מסיח דעתו מהם והוי כחולצן על מנת להחזירן ע"כ ועיין בדברי רבינו פ"ג דציצית ופ"ט דברכות הל' ה' וחילוקי דין זה עיין להמפרשים באו"ח סימן ח'.

וכל המצות וכו'. פסחים דף ז' מימרא דשמואל. ומ"ש רבינו

לפיכך וכו' עיין ביאורו למרן ז"ל ובסוף לשונו שכתב דאיהו מברך קודם הנחה ט"ס הוא וצ"ל ואינו מברך וכ"כ בב"י סימן כ"ה וסיים שם וכן ראוי לנהוג ועיין מה שכתבתי בפ"ג דמילה בס"ד.

הלכה ח

כשחולץ וכו'. יומא דף ל"ג אמר רבא שמע מינה מדריש לקיש עבורי דרעא אטוטפתא אסור היכי עביד מדרעא לטוטפתא ופי' רש"י להניח תפילין בראש קודם שיניח תפילין של יד אסור וכו' והתוספות הקשו עליו ופירש ר"ת בשם רב האי גאון ז"ל דאיירי כשחולץ תפילין ומניחן בתיק שלא יעבור אותם של יד ויתנה בתיק תחלה ואחר כך של ראש למעלה וכו' ורבי אליהו ז"ל מפרש דלענין משמוש איירי דחייב אדם למשמש בתפיליו

כל שעה וכו' וקאמר דבשל יד ימשמש תחלה ע"כ ורבינו מפרש לה כדברי הגאון שהביא ר"ת ז"ל.

ונמצא שמניחה. פי' שאינו לובשה הגהות מהרמ"ע מפאנו ז"ל כתב יד ופשוט וכן מתבאר מדברי הרב בית יוסף ז"ל.

הלכה ט

כלי שהכינו וכו'. ברכות דף ל"ג וסנהדרין דף מ"ח וכרבא דס"ל הזמנא לאו מלתא היא.

ואסור לתלות וכו'. שם דף כ"ד אמר רבי חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מיתיבי התולה תפיליו יתלו לו חייו וכו' לא קשיא הא ברצועה הא בקציצה ואי בעית אימא לא שנא רצועה לא שנא קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלה ופי' רש"י תולה תפיליו ביתד וכו' הא ברצועה והקציצה למטה גנאי הוא להם אבל תולה אותם בקציצה ותהא הקציצה מונחת על היתד ע"כ ומבואר דעת רבינו כשנויא בתרא ולחומרא. ויש חסידים שנזהרין כשמניחין תפלה של ראש לאחוז בקציצה בידם עד שעת הנחה ממש אף דמן הדין הוא מותר גמור כיון דאינו אלא דרך אקראי ולצורך ההנחה וכ"כ גם כן הרב מגן דוד סימן מ'.

הלכה י

זמן הנחת תפילין וכו'. עירובין דף צ"ו וכתב מרן וז"ל ונחלקו הפוסקים בחולו של מועד שיש מהם אומרים דבכלל יו"ט הוא ואין מניחים בהם תפילין ויש אומרים שמניחים וכן נראה מדברי רבינו שכתב בפ"ז משביתת יו"ט כותב אדם תפילין לעצמו וכו' ע"כ. שמעתי מקשים בלשון זה דשם בפ"ז כתב מרן גופיה להיפך על מ"ש רבינו אבל כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וכו' ואם אין לו מה יאכל כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו כתב שם וז"ל נראה שטעמו מפני שהוא סובר דאין מניחים תפילין בחול המועד דבכלל יום טוב הוא ואם כן אין להתיר בכתיבת תפילין יותר מבמלאכה אחרת ע"כ.

ולענ"ד נראה דיש ליישב דכוונת מרן במ"ש כאן וכן נראה מדברי רבינו אלעיל קאי שכתב דיש אומרים דבכלל יו"ט הוא ויש להכריח כן ממ"ש שוב ומנהג העולם היה להניחם וכו'. ואם כוונת מרן דרבינו ס"ל דמניחים לא הו"ל לומר ומנהג העולם וכו' דמשמע שהוא נגד מה שסיים אלא הו"ל לומר וכן היה מנהג העולם כלומר כדברי רבינו ודעימיה שסיים אלא ודאי מוכח דכוונתו ליש אומרים שהביא לעיל ומפני שהביא סברת רבינו דס"ל דאין מניחים הוצרך לומר מחדש דמנהג העולם היה להניחם זה נראה לענ"ד בכוונת דברי מרן ז"ל. אמנם ראיתי בשלטי הגבורים שכתב דרבינו דס"ל דאסור מלאכה בחולו של מועד הוי דרבנן אפשר דס"ל דמניחן בחולו של מועד ושכן מצא באיזה ספרי

הרמב"ם ישנים שכתוב בהם בהלכות תפילין ובחולו של מועד מניחן בלא ברכה עכ"ל. ומ"מ מצינו להרב ב"י או"ח סימן ל"א שהסכים לגמרי שלא להניחם כלל והביא כמה פוסקים ז"ל דס"ל דאין מניחים ואח"ז אחרון חביב הביא דברי התנא האלהי הרשב"י זלה"ה וכתב ע"ז ומאחר שבלימודא דידן לא נתבאר דין זה בפירוש מי יערב לבו לגשת לעבור בקום עשה על דברי הרשב"י המפליג כ"כ באיסור הנחתם ע"כ פקח עיניך וראה מישרים. ועיין בס' חושב מחשבות פסק אחד שחבר על ענין זה באורך.

ועל מ"ש רבינו דזמן הנחת תפילין ביום ולא בלילה מקרא דימים ימימה קשיא לי טובא אמאי לא פסק לברך לשמור חקיו כדאמרינן בפרק בא סימן ובפרק כיצד מברכין דבני מערבא מברכי בתר דמסלקי תפלייהו לשמור חקיו. ומרן ז"ל כתב לעיל סד"ה תפילין כל זמן וכו' וז"ל ומאחר דקי"ל דבשעת סילוק תפילין אין מברכים לשמור חקיו וכו' ע"כ וקשה דתינח אי הוה ס"ל לרבינו דהלכה כמאן דאמר לילה זמן תפילין אמטו להכי לא מברכינן כיון דלא נגמרה המצוה לעולם וכמו שנראה מדברי התוספות פרק הקומץ ד"ה ושמרת וכו' אמנם רבינו שפסק כרבנן דס"ל דלילה לאו זמן תפילין א"כ אמאי לא פסק גם כן דמברכים לשמור חקיו ותו קשה לדידיה דרבנן ס"ל דלילה לאו זמן תפילין אם כן מאי קאמר בגמרא ומודים חכמים לרבי יעקב שאם חלצן לצאת לבית הכסא או ליכנס לבית המרחץ ושקעה חמה שוב אינו חוזר ומניחן הוה ליה לומר ומודים חכמים לתנא קמא דבשלמא לפי' התוספות שכתבו ד"ה רבי יעקב אומר וכו' דר"י ורבנן ס"ל דלילה זמן תפילין ות"ק ס"ל דלאו זמן תפילין וכלפי ר"י דמחמיר טפי מרבנן קאמרי רבנן ומודים לר"י להחמיר שלא להניחם עוד אמנם לרבינו דכולהו ס"ל דלילה לאו זמן תפילין ופליג בלחלצן א"כ הול"ל ומודים חכמים לת"ק וקושיא זו שייכא גם כן לפי' רש"י שם ולזה ראיתי בלשון הרא"ש שהובא סביבות הרי"ף שגורס ומודים חכמים ורבי יעקב וכו' דמשמע דמודים לת"ק וא"כ חכמים דס"ל נמי דלילה לאו זמן תפילין ופליגי בלחלצן מודים לת"ק בהא דאין להניחם מחדש אמנם בהרא"ש אשר נדפס עם מעדני מלך ובהרי"ף גופיה הוא כגירסתינו וצ"ל שט"ס הוא שם ויש ליישב ודו"ק.

ולאידך קושיא קמייתא ראיתי להרב ב"י או"ח סימן כ"ט שכתב דבני בבל פליגי ההך דבני מערבא וס"ל דאין מברכים לשמור חקיו כלל וכוותייהו קי"ל לגבי בני מערבא עיי"ש.

ואכתי קשיא לי תו אמאי השמיט רבינו דין השכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו מניחן וכשיגיע זמן ממשמש בהם ומברך עליהם ופסקוה הרי"ף והרא"ש. והרב ב"י ז"ל שם כתב דאפשר דס"ל לרבינו דאתיא כמאן דאמר לילה זמן תפילין והא דקתני עד

שיגיע זמנם היינו זמנן מדרבנן שגזרו שלא להניחם בלילה וכיון שהוא פוסק כמאן דאמר לאו זמן תפילין היא בטלה לה מהלכה לפי דעתו ע"כ. ואחרי המחילה הראויה מכבוד רבנותו ז"ל קשה מאד הדבר לומר כן דסתמא דגמרא התם משמע דאתיא הך ברייתא אליבא דכו"ע ואף למאן דס"ל דלילה לאו זמן תפילין הוא וכמ"ש בשלטי הגבורים ז"ל ותו דא"כ אמאי איצטריך לטעמא דשמא יאבדו ותו דעלה קאי ועד מתי מניחן וכו' דמשמע דברישא כו"ע מודו.

לכך נראה לענ"ד דרבינו לא הוצרך להזכירו דממילא משמע דכיון שכתב דאף דלילה לאו זמן תפילין מי שמניחן ביום וחשכה עליו חמה אפילו הם עליו כל הלילה מותר ומשמע אף דליכא שום אונס מינה נמי וכמעט כ"ש הוא דמשום אונס דשמא יאבדו והוראת שעה דחוקה לצאת דפשיטא דשרי להניחן כיון שאינו מניחן לשם מצוה אלא לשומרם ותדע עוד שרבינו השמיט גם כן דין רבנן דבי רב אשי דכל אימת שנשמטו ממקומן ורוצה להחזירן צריך לברך וכתבוהו הרי"ף והרא"ש ואפילו הכי כתב מרן גופיה לעיל דסמך אמ"ש תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם יעו"ש הכי נמי י"ל דלרוב פשיטותו לא הוצרך להביאו דאונסא דאורחא שאני.

ומאימתי וכו'. ברכות דף ט' וכאחרים ועיין למרן ז"ל.

הלכה יא

מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וכו'. כתב מרן ז"ל דבפרק הקומץ (מנחות דף ל"ו) איתא אמר רבינא הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך ולא סליק תפילי וכו' ע"כ ובגירסאות שלפנינו אינו כן אלא וחשך והניח תפילין ואפשר דהאי והניח ר"ל שהיו מונחים עליו והניחן כמו שהם עליו כשחשך אמנם הרב ב"י ז"ל לא בחר בזה וכתב דרבינו היה גורס ולא סליק יעו"ש.

וכל המניח וכו'. שם ופסק כרבי יוחנן.

הלכה יב

היה בא בדרך וכו'. ספ"ק דיו"ט דף ט"ו אמר אביי תפילין הואיל ואתא לידן נימא בהו מלתא היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו מתיב רב הונא בריה דרב איקא היה בא בדרך ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהם עד שמגיע לבית הסמוך לחומה וכן בבית המדרש לא קשיא הא דמנטרן הא דלא מנטרן וכו' ופי' רש"י היה בא בדרך בערב שבת. והתוספות ז"ל הקשו עליו דאם כן אמאי נקט גבי בא בדרך ושקעה ולגבי יושב בבית המדרש וקדש היום

ופירשו ז"ל דההיא דבא בדרך בחול איירי משום דלילה לאו זמן תפילין ומה שאינו מביאם בידו דלמא משתלפי ליה מידיה וכו' ע"כ. ורבינו שכתב בשניהם וקדש עליו היום משמע דמפרש כפירוש רש"י ז"ל דשניהם בערב שבת איירי אלא דמדכתב בהיה בא בדרך ושקעה עליו חמה וקדש עליו היום וגבי יושב בבית המדרש לא כתב אלא וקדש עליו היום ואילו במימרא דאביי בהיה בא בדרך ליכא אלא ושקעה עליו חמה. מזה מוכח דדעת רבינו כפירוש התוספות דמימרא דאביי בהיה בא בדרך בחול איירי והיינו ושקעה עליו חמה שכתב ז"ל דמשמעותו בחול ומשום דבאידך ברייתא דמותיב ליה רב הונא קתני היה בא בדרך וקדש עליו היום דמשמע דמקשי משהגיע זמן שאין מניחין תפילין לכך רבינו הזכיר שניהם דשקולין הם בדינם חדא בחול סמוך ללילה ואידך בע"ש וקדש עליו היום וכשכתב רבינו וקדש עליו היום ר"ל או קדש עליו היום ואין זה פלא כי כן דרכו ז"ל לכתוב בקיצור נמרץ והמעיין יבין מאיליו דהא בגמרא איתנהו שניהם כנ"ל ותדע עוד דמי הכריחו לרש"י ז"ל לפרש מימרא דאביי דאיירי בע"ש כי אם מכח ברייתא דמותיב עליה דקתני וקדש עליו היום אלא דרבינו מפרשה כפשטה כיון דחד טעמא אית להו כנ"ל ואפשר לי עוד דגם התוספות ז"ל שחלקו על רש"י במימרא דאביי מודו ואזלי דה"ה בע"ש דהא בברייתא קתני להדיא הכי ולא חלקו על רש"י אלא אמימרא דאביי משום דתני בחדא ושקעה עליו חמה ובאידך וקדש עליו היום.

וראיתי להמפרשים ז"ל שעמדו בדבר זה דמרן הקדוש הבין דרבינו ס"ל כפי' רש"י ולא איירי בחול כלל עד שמכח זה הוכרח לתרץ בעד רבינו לקושיית התוספות עיין עליו אכן במה שהקשה על רבינו לפי דרכו דרבינו איירי בשבת דוקא וא"כ הוה ליה לסמוך דינים אלו למ"ש בהל' י' וכן שבתות ויו"ט וכו' ע"כ. אחרי המחילה אין כאן קושיא גם לפי דרכו דדברי רבינו מסודרין ועומדים דשם הביא תחלה דין זמן הנחת תפילין שהוא דוקא ביום וכתב דלילה ושבתות ויו"ט אינו זמנן ושוב הודיענו מאימת מתחיל זמנן ביום ושוב כתב עד אימת נמשך זמנן ביום ושוב כתב דיני הלילה ואחר כך שב לדין שבת ויו"ט שהזכיר.

עוד הביא מרן ז"ל גירסת הרב מנוח דלא גריס בדברי רבינו וקדש עליו היום בחלוקא דהיה בא בדרך ובאמת שכן מצאתי הגירסא בהרמב"ם קדמון כתיבת יד (ובדברי מרן ז"ל שם נפל ט"ס במ"ש בסוף דבריו סמך לו היה בא בדרך וקדש עליו היום וצ"ל היה יושב בבית המדרש) והטור ז"ל באו"ח סימן רס"ו העתיק לישנא דאביי וכן בסי' ל' ושם כתב הרב בית יוסף עליו שדעתו כדעת רבינו דבחול איירי ונדחק שם הרבה לפרש דגם דין היה יושב בבית המדרש בחול איירי בין לדעת הטור בין לדעת רבינו ודקתני וקדש

עליו היום ר"ל משעה שקדש בע"ש הוי לילה לענין הנחת תפילין ע"כ ושוב כתב דרך אחר דגם רבינו בחול דוקא איירי בהא דהיה בא בדרך וכו' עיי"ש ועיין להרב ב"ח ז"ל ולעניות דעתי הקלושה נראה כמו שכתבתי ואין כאן שום קושיא ולא שום דוחק והוא כפתור ופרח. ועיין עוד לרש"ל שם ובדברי רבינו סוף פי"ט דשבת.

ואם לא חלץ וכו'. מנחות דף ל"ו אמאי דאמרינן דלילה לאו זמן תפילין אמר רבי אלעזר אם לשמרן מותר תו איתא התם אמר רבינא הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך והניח תפילין ואמינא ליה לשמרן קבעי להו מר ואמר לי אין וחזיתיה לדעתיה דלאו לשמרן קבעי קסבר הלכה ואין מורין כן ע"כ ומפירוש רש"י משמע דשרי אפילו להניחם לכתחילה אמנם רבינו לא סבירא ליה הכי דלא שרי אלא כשלא חלצן משקעה חמה דאז שרי להשהותם עליו ועיין למרן ז"ל והטור או"ח סימן ל' והרב ב"י שם הליץ בעד רבינו לפי עובדא דרבינא עיי"ש.

הלכה יג

כל הפטור וכו'. משנה בברכות דף י"ז ועיין בדברי רבינו פ"ד מהלכות קרית שמע.

קטן וכו'. סוכה דף מ"ב ברייתא כדברי רבינו ופי' רש"י שיודע לשמרן כדי שלא יכנס בהם לבית הכסא והרב ב"י או"ח סי' ל"ו כתב שלא ישן ולא יפיח בהם ע"כ ואיכא בינייהו טובא דלפי' רש"י קטן גמור בקל יכול ליזהר שלא ליכנס בהם לבית הכסא אמנם משינה והפחה שתחילתן באונס ויש טורח במניעתן אינו יכול ליזהר כ"כ ואפ"ה חייב בתפילין משום דאביו מזהירו גם על זה ולדעת הרב ב"י בעינן שיהא קצת גדול בערך שיכול להטריח עצמו לעכב השינה וההפחה אף אם תבא לו ודברי רבינו שקולין וקרוב לשמוע דס"ל כפי' הרב ב"י שהרי בהל' ט"ו כתב תפילין צריכים גוף נקי שלא תצא ממנו רוח מלמטה לפיכך אסור לישן בהם וכו' וכבר נחלקו הפוסקים ז"ל אימת מקרי קטן לענין זה דהרב בעל העיטור ז"ל כתב דהאי קטן הוי בן י"ג שנים ויום אחד והביא ראיה לדבריו עיי"ש. והרב ב"י ז"ל או"ח סימן ל"ז חלק עליו דפשט הברייתא דקטן ממש קאמר וכן נראה דעת כל הפוסקים ע"כ גם הרב ב"ח ז"ל תמה על רמ"א בהגהה שפסק כסברת בעל העיטור עיי"ש ומסתברא כדבריהם ז"ל דהרי בהך ברייתא תני לולב וציצית וכי היכי דבהנהו פשיטא דקטן ממש קאמר דהא בקל יודע לנענע הלולב ולהתעטף בציצית ה"נ גבי תפילין ונראה גם כן שזה הכריחו לרש"י ז"ל לפרש שיודע לשמרן כדי שלא יכנס לבית הכסא כנ"ל. ועיין להרב כנסת הגדולה שם שהביא מהר"ש הלוי סי' א' שחלק על בעל העיטור ז"ל והרבה להקשות עליו וכתב ז"ל דאין לנו אלא דברי הרב ב"י דקטן ממש בן תשע או עשר שנים קאמר ע"כ והרב מג"א שם כתב דעכשיו נהגו להניח ב' או

ג' חדשים קודם הזמן ע"כ ונראה דהכל לפי דעת הקטן ותבונתו כל חד לפום חורפיה דהא בגמר' תלו טעמא ביודע לשמור תפיליו. ובסי' ל"ח הביא השיירי כנה"ג ז"ל משם דרשות מהרי"ל ז"ל דברים מגומגמים וקשים לשמוע בענין זה וכבר עמד הרב גופיה עליהם עיי"ש.

חולי מעים וכו'. חולין דף ק"י כדברי רבינו ופירש רש"י מפני שצריך לחלצן תדיר.

מצטער וכו'. וכ"כ הרב בית יוסף סימן ל"ח בשם ארחות חיים משם הרב מנוח והטעם משום היסח הדעת עיי"ש ועיין למרן ז"ל.

כהנים וכו'. זבחים דף י"ט ופירש רש"י ז"ל הטעם דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ושם מבואר דאם רצו הכהנים להניח של ראש בשעת עבודה שפיר דמי אבל של יד לא דהוי חציצה ופסקה רבינו פרק י' דכלי המקדש.

הלכה יד

חייב אדם וכו'. מנחות דף ל"ו אמר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה קל וחומר מציץ וכו' והתוספות ז"ל פ"ק דיומא דף ח' כתבו דלאו ק"ו גמור הוא דהתם מגולה והכא מכוסה אלא מדרבנן קאמר הואיל ויש בהם כמה אזכרות.

הלכה טו

תפילין צריכין וכו'. שבת דף ק"ל רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה וכו' כגון תפילין עדיין היא מרופה בידם דאמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים מאי היא שלא יפיח בהם רבא אמר שלא ישן בהם ופירש רש"י דאמר רבי ינאי תפילין צריכין גוף נקי שלא יפיח אלמא לא זהירי בהו ע"כ מוכח מזה דרבי שמעון בן אלעזר נקיט לה כרבי ינאי ומטעמא דהפחה ומסתבר טפי דהשינה הויא לאונסו ואין שייך לומר רפוייה היא בידם מה שאין כן ההפחה דאף דעיקרה באונס היציאה מן הגוף הויא לרצון כיון דבידו למונעה ע"פ הרוב מלצאת וזה הוא שלא היו נזהרים בה ולכך קראה רשב"א שהיא רפויה בידם וזו נראית דעת רבינו ועיין להרשב"א שם שחלק על פי' רש"י ועיין למרן ז"ל ובבית יוסף סימן ל"ח כתב דאם בריא לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם יוכל לעמוד לפחות בשעת קריאת שמע יניחם סמוך לק"ש.

לפיכך וכו'. בסוכה דף כ"ו מבואר כדברי רבינו ועיין למרן ז"ל ובבית יוסף או"ח סי' מ"ד.

ולא היתה עמו אשה. הכי איתא התם ת"ר הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח וכו' רבי יוסי אומר הילדים לעולם חולצין ואינן מניחין מפני שרגילין בטומאה לימא קסבר רבי יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין אמר אביי בילדים ונשותיהם עמהם עסקינן שמא

יבואו לידי הרגל דבר ע"כ ומזה הקשו התוספות והרשב"א ז"ל על מ"ש רש"י בשבת דף מ"ט אמאי דאמר רבא שלא ישן בהם שמא יפיח או יראה קרי וכו' והקשו שם דמזאת הסוגיא משמע דלא חיישינן אלא שמא ישמש אבל משום קרי לא חיישינן ע"כ. ונראה דיש להליץ בעד רש"י ז"ל דהא דאמר אביי בילדים ונשותיהם עמהם דרך דחיה הוא דקאמר הכי כלומר דאין ללמוד מכאן אם רבי יוסי סבר דבעל קרי אסור להניח תפילין או לא דאי מהא לא איריא דמצינן לתרוצי מלתא דבנשותיהם קאמר ומשום הרגל דבר וכו' ודעת רבינו כהתוס' והרשב"א ז"ל כמבואר. וממה שסתם רבינו ולא פרט ילדים דוקא משמע דס"ל דלאו דוקא ילדים וארחא דמלתא קתני וכ"כ מרן ז"ל ועיין עליו.

וישן הקשה הרב רבינו יונה ז"ל איך שינת עראי מותר והא אסור להסיח דעתו מהם וי"ל דלא מקרי היסח הדעת אלא כשעומד בקלות ראש ושחוק אבל כשהוא מתנמנם אין כאן היסח הדעת כי הוא שוכח הבלי העולם ע"כ וכ"כ הרב בית יוסף ומגן דוד שם והרב ב"ח ז"ל כתב ומ"מ מצוה מן המובחר שלא יסיח דעתו מהם כלל מגן אברהם ז"ל ועיין למרן ז"ל.

הלכה טז

היו תפליו וכו'. היינו ברייתא דקתני התם ישן אדם בתפילין בין שינת קבע בין שינת עראי ומוקים לה בנקיט להו בידיה ודלא כפירוש רש"י ז"ל והראב"ד ז"ל השיג על רבינו ועיין למרן ז"ל.

ואינו אוכל וכו'. ברכות דף כ"ג אמר רבי יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפליו ואחר כך נכנס ופליגא דרבי חייא דאמר רבי חייא מניחן על שלחנו וכן הדור לו ועד אימת אמר רב נחמן בר יצחק עד זמן ברכה ופי' רש"י חולץ תפיליו שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו וכן הדור לו שיהיו מזומנים לו ויחזור ויניחם בשעת ברכה ע"כ ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבי חייא והרב ב"י או"ח סימן מ' כתב דאיתא בירושלמי בהדיא דדוקא לסעודת קבע אבל אכילת עראי שריא.

עד שיטול ידיו. פירש הרמ"ע מפאנו בהגהה כתיבת יד דהיינו מים אחרונים ע"כ והוא פשוט.

הלכה יז

היה לבוש וכו'. ברכות דף כ"ג ברייתא ומימרא דרבא ואמר רב מיאשה בריה דרבי יהושע בן לוי הלכה גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח ופי' רש"י ואוחזן בימינו שלא בבגדו שלא יפלו. שלא תהא רצועה שיש בה קדושה שהרי בהם הוא קושרן ובקשר

נראה בעשייתו כמין דלי"ת ויו"ד והשי"ן שבקציצה הרי שדי ע"כ ומתוך דבריו משמע דבימינו דקאמר לאו דוקא דה"ה שמאל ולאפוקי בבגדו שמא יפלו ורבינו העתיק לשון הברייתא. תו איתא התם ת"ר הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא בית הכסא קבוע אבל בית הכסא עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן מפני שעשאו בית הכסא קבוע. וכתב מרן ז"ל דרבינו והרי"ף והרא"ש השמיטוה וצריך טעם למה וכ"כ בבית יוסף סי' מ"ג וראיתי להרב ב"ח שם שכתב דהם ז"ל סבורים דבההוא דרבי מיאשה אידחיא לה הך דרב ששת וכו' ע"כ והוא דוחק דדברי רבי מיאשה לא קאי אלא למאי דאיפליגו בברייתא איך יניחם קודם שיכנס לבית הכסא וכו' ומה ענייננו להההיא דלעיל. ומתחילה היה עולה בדעתי לומר דס"ל ז"ל דבפעם אחת לבד שנפנה בו א"א שיקרא קבע דאין זה אלא עראי דהא קי"ל דבתלתא הויא חזקא אלא שראיתי לרש"י ז"ל שם ע"ב שכתב דבית הכסא עראי היינו שאינו אלא להשתנה וכו' וכן פסק הרב ב"י ונראה שהוא מוכרח גם כן מהסוגיא שם א"כ כיון שנפנה בו אפילו פעם אחת הרי אינו עראי עוד ומ"מ יש ליישב ודו"ק.

הלכה יח

במה דברים אמורים. מסקנא דמלתא שם דף כ"ג בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסור ופי' רש"י דבית הכסא עראי היינו להשתין בתוכו לבד ומשמעות הגמרא דהיינו דוקא כשהם בידו משום שמא ישפשף בידו אבל כשהם בראשו שפיר דמי בבית הכסא עראי וכ"כ התוספות שם וכ"כ הפוסקים ז"ל והיא השגת הראב"ד גם כן אמנם רבינו לא בחר בהיתר זה מדאיבעיא לן התם מהו שיכנס אדם בבית הכסא קבוע להשתין וכו' אתו שיילוה לרבא אמר אסור חיישינן שמא יפיח בהם ומדיהיב טעמא שמא יפיח שמע מינה דהכי קאמר ליה דאין חילוק בין קבוע לעראי דלעולם איכא למיחש שמא יפיח כי כן דרכם של בני אדם וכ"כ השלטי הגיבורים ז"ל שם והיא דעת מרן ז"ל ועיין להרב ב"ח ז"ל גם רבינו לקמן הל' כ"ג כתב דלא ילבש תפלין עד שיכסה ערותו וכו' ואם כן איך נתיר להשתין להדיא בתפילין בראשו וערותו לחוץ הא ודאי בזיון גמור הוא. שוב ראיתי להרשב"א ז"ל שהזכיר גירסא אחרת בהך בעיא דגריס בית הכסא עראי להדיא ולא גריס בית הכסא קבוע כגירסתנו ולפי זה אין שום תפיסה על רבינו כלל ובין בבית הכסא עראי ובין בבית הכסא קבוע אסור להשתין בתפילין בראשו. וקצת יש לתמוה על הראב"ד ז"ל שהוא עצמו מחק הגירסא שלפנינו בגמרא

וקיים הגירסא של בית הכסא עראי כמ"ש שם בהרשב"א ז"ל וכאן השיג על רבינו ויש ליישב ודו"ק.

ונותנן לחבירו. אין זה בגמרא להדיא אלא משום דחיישינן שמא יקנח הניצוצות בידיו לכך לא הותר לו לגוללן בבגדו כדלעיל אלא נותנן לחבירו וק"ל.

ואין מי רגלים כלים וכו'. שם דף מ' כלשון רבינו ופי' רש"י אין מי רגלים כלין מן הגוף אלא בישיבה לפי שכשהקילוח קרוב לפיסוק הוא דואג שלא יפלו ניצוצות על רגליו ומפסיק ע"כ ועיין מה שכתבתי פ"ג דקריאת שמע.

הלכה יט

היה לבוש וכו'. שם ומ"ש רבינו אפילו בבית הכסא קבוע כלומר שהתיר לעיל לגוללן בבגדו ולאוחזן בימינו הכא אסור ומ"ש אם היה בו טפח וכו' פירש רש"י הטעם דכיון שהוא כליין קרוב להיות בטל אצלן הלכך בעינן דבר הניכר שיהא חוצץ בפניהם.

וכן אם הוצרך וכו'. נראה פירושו ע"פ מ"ש לעיל הל' י"א דמי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר וכו' ובהל' י"ב כתב ואם לא חלץ תפילין מששקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר ע"כ. אמנם מרן ז"ל לא הבין כן ועיין עליו שהליץ בעד רבינו להשגת הראב"ד ז"ל עיין בב"י או"ח סימן מ"ג.

הלכה כ

שכח ונכנס וכו'. מימרא דרב הונא שם דף כ"ה עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן סילון החוזר מביא את האדם לידי ירקון וכן פסק הרב ב"י סימן מ"ד.

הלכה כא

שכח ושמש וכו'. סוכה דף כ"ה ברייתא כלשון רבינו ומדיהיב טעמא דידים עסקניות משמע להדיא דברואה קרי גרידא אינו מוזהר על זה אלא לא יאחוז בבית אבל ברצועות שרי וכן פסק הרב ב"י או"ח סי' מ'.

הלכה כב

הנכנס וכו'. שבת דף י' ברייתא כלשון רבינו ופי' רש"י מרחצאות שלהם ג' חדרים וכו' ע"כ ובפ"ג דקרית שמע לא הזכיר רבינו כי אם שני מקומות והדבר מבואר מדין חצר המרחץ שכתב שם ועיין למרן ז"ל שם.

הלכה כג

לא יהלך אדם וכו'. ברכות דף ח"י והתניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עשה כן עובר משום לועג לרש חרף עושיהו התם תוך ד'

אמות הוא דאסור וכו' דאמר מר מת תופס ד' אמות לקרית שמע וכו'. ודקדק הרב ב"י סי' מ"ה דדוקא בראשו קתני מפני שהם מגולין אבל דזרוע שהם מכוסין שפיר דמי דאין כאן משום לועג לרש והרב ב"ח שם הוסיף דגם בראשו אם מכסה אותם שפיר דמי עיי"ש ורבינו סתם דבריו כפשט הברייתא ועיין עוד להרב ב"י והרב ב"ח יו"ד סימן שד"מ.

הנושא משאוי וכו'. מציעא דף ק"ה ומסקנא דמלתא דאפילו מטפחת שלהם אסור להניח על הראש שיש בו תפילין ופי' רש"י אפילו מטפחת שלהם שכורכין בה תפילין בלילה והתוספות בשם רבינו חננאל גרסי מטפחת של לחם וכן נראה דלא אשכחן שנותנים תפילין במטפחות כי אם בכיס או בתיק ע"כ ורבינו פסק כרבי שילא דסבר דפליג אהנך דלעיל ומשום הכי השמיט ההיא דהמוציא זבל דאיתא התם דכיון דאסר אפילו מטפחת מכל שכן זבל וזה דלא כהרי"ף והרא"ש והטור שהעתיק דבריהם ז"ל ועיין ביאור הענין להרב ב"י והרב ב"ח ז"ל שם.

אבל צונף וכו'. ראוים הדברים למי שאמרן משום דסבר דהא דאסרו אפי' מטפחת היינו משום דהוי דרך זלזול וכו' אם כן מה שהוא דרך מלבוש אין כאן שום איסור והרי ראיה גדולה מכהן גדול דקיימא לן שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין הרי דהמצנפת היה מונח על גבי התפילין של ראש.

הלכה כד

בית שיש בו וכו'. ברכות דף כ"ה ברייתא בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר רבא לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי ופירש רש"י אפילו עשרה מאני וכולן כליין כחד מאנא דמו ע"כ ומשמע דאף דכלי אחד מהם הוא כליין כיון שהשני אינו כליין שפיר דמי וכתב הרב ב"י או"ח סימן מ' דלא שאני לן בין עליון כליין ותחתון אינו כליין או איפכא שפיר דמי כיון דחד אינו כליין ושם הביא דברי הרבינו יונה בזה עיי"ש ועיין להרב ב"ח ומגן דוד שם ועיין בדברי רבינו פרק י' הל' ז' ומ"ש שם בע"ה. והטלית אינו חשוב כליין כנסת הגדולה בשם שלטי הגיבורים והכיס שמניחין בו הכיס של תפילין והטלית חשוב כליין הרב מג"א ז"ל שם.

עד שיוציאם וכו'. ומדברי הגמרא יש ללמוד דגם בתפילין אם יש לו בית אחר לא יניחם באותו חדר כלל ועיין לרבינו פ"י.

ואם הניחן וכו'. שם דף כ"ג בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו תחת מרגלותיו לא קמבעיא לי שנוהג בהם מנהג בזיון כי קא מבעיא לי תחת מראשותיו מאי א"ל הכי אמר שמואל מותר אפילו אשתו

עמו מיתיבי לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו וכו' אבל מניחן תחת מראשותיו ואם היתה אשתו עמו אסור וכו' והלכתא כוותיה דשמואל משום דכל לנטורינהו טפי עדיף והיכא מנח להו אמר רבי ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו. תו מייתי עובדא דרבא הכי באשתו עמו עיי"ש ומכל הך סוגיא לא מוכח דלהניחן תחת מראשותיו שלא כנגד ראשו בעי כלי תוך כלי כמ"ש רבינו וכבר כתב מרן ז"ל דדבר פשוט הוא דאטו הנחה בין כר לכסת נימא דעדיף מהנחת כלי בתוך כלי ע"כ ודבר נכון הוא וכן היא הסכמת הפוסקים ז"ל.

עוד כתב משם הרבינו יונה ז"ל דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו כלי בתוך כלי ואפילו אין אשתו עמו ושלא כנגד ראשו ואין אשתו עמו בכלי אחד סגי והרמב"ם לא חילק וכו' ע"כ ונראה דלרבינו נמי אם אין אשתו עמו לא בעי כלי בתוך כלי ומשום דבאשתו עמו קעסיק רבינו משו"ה נקט כלי בתוך כלי והשכל גם כן מחייבו וכן מצאתי בב"י סי' מ' וכתב עוד שם דבאשתו עמו דבעינן כלי בתוך כלי נראה דכשרוצה לשמש דוקא הוא וכשאינו רוצה לשמש מקרי אין אשתו עמו וכו' והרב מגן דוד ז"ל שם חלק על זה הרבה והכי מסתבר עיי"ש ורבינו השמיט מ"ש בברייתא דתחת מרגלותיו אסור בכל ענין והביאו הרב ב"י בשלחנו הטהור שם ולרבינו צ"ל דאף דמתני בברייתא כיון דרב יוסף קאמר תחת מרגלותיו לא קמבעיא לי שנוהג בהם מנהג בזיון משום הכי לא חש להזכירו דמלתא דפשיטא היא וכיון שלא התיר אלא תחת מראשותיו שלא כנגד ראשו וכו' ממילא דתחת מרגלותיו אסור בכל ענין ועיין להרב ב"ח ז"ל שהאריך בענין זה.

הלכה כה

קדושת תפילין וכו'. ראויים הדברים למי שאמרן ומ"ש הוא עניו וכו' על פי הדין קאמר דאסור להסיח דעתו מהם קל וחומר מציץ וכו'.

או בלא ציצית. ובזמנינו שבח לאל יתברך רובם ככולם הם בציצית כל היום אך יזהרו שיהיה בהם כשיעור הידוע כי יש עושים קטנים ונמצאו מברכים ברכה לבטלה גם יבדקו אותם תמיד ובפרט קודם הברכה כי בקל הם נפסלין ואשרי להירא וחרד אל דבר ה' ובמצותיו חפץ מאד.

הלכה כו

אמרו חכמים וכו'. ברכות דף י"ד כלשון רבינו ופירש רש"י כאילו מעיד עדות שקר בעצמו לישנא מעליא ע"כ ופירושו מבואר כביכול כלפי מעלה על דרך כי חזק הוא ממנו וק"ל. וביום תשעה באב שמעתי שיש יחידי סגולה שמניחין התפילין בביתם קודם בואם לבית הכנסת וקורין בהם קרית שמע לבד לחוש למאמר זה שלא יהא נראה כמעיד עדות

שקר וכו' וכן קבלתי אני הצעיר מהרב הגדול אברהם יצחקי ז"ל ובאמת מה שאין מניחין אותם אינו אלא משום מנהג כמ"ש הרב ב"י או"ח סימן תקנ"ה וכו' אמנם מן הדין גם תשעה באב הוא חייב בתפילין דלא אימעוט אלא שבתות וימים טובים ולילה וכמ"ש כל הפוסקים ז"ל וכ"כ הרב ב"י או"ח סימן ל"ח ופסקו בשלחנו הטהור שם להדיא עיי"ש.
וכל שאינו מניח וכו'. מנחות דף מ"ד וכפי' רש"י שם ומ"ש ה' עליהם יחיו פירושו מבואר ה' עליהם יחיו אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו וכ"כ מרן ז"ל.

פרק ה

הלכה א

על דף אחד ביריעה אחת. כמו שמתבאר והולך דאם חבר שני עורות וכתב דף אחד עליהם אפ"ה פסול.
ועושה לה ריוח וכו'. מנחות דף ל"א כמלא אטבא דספרי ורש"י ז"ל פירש באופן אחר והרא"ש והגאונים כתבו כדברי רבינו עיין עליהם.
ואם כתבה וכו'. שם אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ואמרי לה אמר רב אחא בר בר חנה אמר ר' יוחנן מזוזה שעשאה שתים ושלש ואחת כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה ובלבד שלא יעשנה כזנב וכתב מרן הקדוש דרבינו מפרש דהכי קאמר בין בשעשאה שתים ושלש דפים כשרה כאלו לא עשאה אלא דף אחד וכו' ע"כ ולפ"ז קצת קשה לישנא דואחת דקאמר דהו"ל לומר כאחת ומאי דאיכא לדיוקי טובא בהא דלעיל מהך מימרא אמרינן התם אמר ר' זעירי אמר רב חננאל אמר רב מזוזה שכתבה שתים שתים כשרה איבעיא להו שתים שלש ואחת מהו אמר רב נחמן בר יצחק כל שכן שעשאה כשירה מתיבי עשאה כשירה או שירה כמותה פסולה כי תניא ההיא בס"ת אתמר נמי וכו' ופי' רש"י ז"ל שתים שתים שטות קצרות שטה שטה בת שתי תיבות שתים בזו ושלש בזו ואחת בזו מאי כ"ש דכשרה שעשאה כשירה דאז ישיר משה ששיטה אחת ארוכה ושיטה אחת קצרה שאין ממלא כל השיטה או שירה כמותה שכתב השירה כשאר התיבות אריח על גבי אריח שתים שלש ואחת היינו כשירה וכו' ע"כ ולדעת רבינו מוכרח שיפרש שתים שתים דקאמר רב שתי דפים דעליה קאי אתמר נמי ואם כן לפירושו דואחת ר"ל כאלו לא עשאה אלא דף אחד היכי בעי הבעיין ואחת מהו דואחת ר"ל כאלו ומאי בעי והו"ל למימר שתים שלש מהו ותו דקאי אמימרא דרב דהוא לא הזכיר אחת אלא כשרה סתם קאמר איך שיהיה ותו דמאי בעי כבר אמר רב דשתים כשרה הו"ל למבעי שלש מהו ותו דלפ"ז מאי משני כ"ש שעשאה כשירה ואיך שייך שירה בדפים דשירה היינו

אריח על גבי אריח או לבינה ע"ג אריח ומה גם דס"ל דכתב המזוזה בשנים או שלש דפים והיינו ודאי שהדפים שנים א"כ איך שייך בהו שירה. ולזה היה אפשר בדוחק דשירה זו היינו אריח על גבי אריח כשירת האזינו וה"נ כשהם בב' דפים דמי לשירת האזינו וניחא נמי קצת שהשמיט רבינו דין זה דכתבה כשירה כשרה דהויא הלכתא כדמשמע התם וכמ"ש מדברי התוספות שם די"ל דבכלל דין זה הוא ומהתימה על המפרשים שלא נתעוררו בכל זה וצ"ע.

כתבה שלא על הסדר כגון שהקדים פרשה לפרשה פסולה. משמע דבכל גווני קאמר שאפילו אם הקדים פרשת והיה אם שמע והניח חלק למעלה כדי לכתוב אחר כך פרשת שמע דאחר הכתיבה נראית כתובה כדינה אפילו הכי פסולה מטעם הקדימה והכי מוכח נמי ממ"ש מרן פ"א הל' ט"ז על מ"ש רבינו דבמזוזה ותפילין אין תולין וכו' כתב ז"ל דאמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו ואינו מחלק בין פרשיות ובין תיבות לאותיות ע"כ. הרי שדימה מזוזה לתפילין בהדי הדדי וכי היכי דבתפילין פשיטא לן דדבר זה הוי שלא כסדרן הוא הדין במזוזה דאין לך שלא כסדרן גדול מזה כמבואר בדברי רבינו פ"ג דין ו' וז"ל תפלה של יד כותבם בארבע דפי' בעור אחד ארוך כס"ת על סדורן בתורה כגון זה וכו' ע"כ הרי דקפיד שיכתוב אותם על סדורן בתורה דהיינו שמע תחילה ואחריה והיה אם שמוע. אכן ראיתי להרב גינת וורדים או"ח כלל ב' סימן ד' שהאריך בענין זה והזכיר דברי רבינו ומרן ז"ל דפרק א' הנזכר וכתב זכרונו לברכה דכדי להסכים דברי הרמב"ם עם דברי התלמוד צ"ל דלא קפיד הרמב"ם רק שהפרשה עצמה שתהיה כתובה כסדרן ולפיכך אפילו שכח אות אחת אין לה תקנה לתלותה אחר כך דהויא לה הפרשה עצמה כתובה שלא כסדרה וזה כשיטת התוספות וכו' ע"כ. ותמיהני על פה קדוש שנראה מדבריו להדיא שאין פיסול בקדימת הפרשה מזו לזו ולהכי פירש דברי מרן שבפ"א שהכוונה לסדר הפרשיות שכתב ז"ל היינו לסדר הפרשה מצד עצמה ולהכי כתב ז"ל ולפיכך אפילו שכח אות אחת וכו' כלומר שזאת היא הקפידא דוקא ואיך נעלם מעיני כבודו לשון זה שכתב רבינו בפרקין ומ"ש פ"ג כנזכר עד שמצאה ידו ז"ל לפרש דברי רבינו כן.

ולפי שכל עצמו של הרב ז"ל לא בא לכלל זה הלחץ כי אם מכח הסוגיא דפרק הקומץ (מנחות דף ל"ב) מוכרח אני להביא הסוגיא כדי לברר הדברים וזה דאיתא התם רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לעשותן סתומות ואי עבדינהו פתוחות שפיר דמי ומאי פתוחות דקאמר רבי שמעון בן אלעזר אף פתוחות לימא מסייע ליה כיוצא בו ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה

קלה הא מורידין עושין אמאי הכא סתומות והכא פתוחות דילמא להשלים ע"כ וכתבו התוספות ד"ה דלמא להשלים פירש בקונטרס שאם חסרה מזוזה שיטה אחת אי לאו דאין מורידין היו נוטלין שיטה אחת מס"ת ותופרין במזוזה והא דאמרינן בירושלמי פ"ק דמגילה דתפילין ומזוזות אין נכתבין אלא על עור אחד ההיא בשלא תפר העורות זה בזה ועוד יש לפרש להשלים כגון דפרשת שמע בסוף עמוד והוסיף פרשת והיה אם שמע בגיליון שלמטה או פרשת והיה אם שמע בתחילת עמוד והוסיף שמע בגיליון שלמעלה ע"כ. ומבואר הדבר שמ"ש הרב דכדי להסכים דברי הרמב"ם עם דברי הש"ס וכו' דנראה דפשט דברי רבינו הם הפך הש"ס אינו אלא על פי דברי התוספות שפירשו דילמא להשלים דרוצה לומר בשני פנים או דפרשת שמע למטה והוסיף והיה אם שמע למטה הימינה או שפרשת והיה אם שמע למעלה והוסיף לה פרשת שמע למעלה הימינה ומי מפיס שרבינו יסבור כן ממש (הרי מלבד שיש לנו עוד פי' רש"י ז"ל אכתי) אפי' אם יפרש רבינו כפי' התוס' אין הכרח לחלוקא שניה שכתבו ז"ל ודילמא להשלים דקאמר הש"ס יש לפרש דר"ל החלוקא ראשונה דהיינו שפרשת שמע היתה כתובה בספר תורה בסוף העמוד ואם לאו משום דאין מורידין היה מותר להשלים ולכתוב מזוזה אחת על ידי שיכתוב פרשת והיה אם שמע למטה הימנה והיינו להשלים דקאמר וגם התוס' עצמם מילי מילי קאמרי כמבואר וכיון שכן איך נאמר בהנחה דאם רבינו לא יפרש כדברי התוספות ז"ל הויא הש"ס תיובתיה מלבד דלפי האמת אין זה כי אם דרך דחיה בש"ס והתוספות עצמם לא כתבו כן אלא להסביר הדילמא להשלים דקאמר ודו"ק.

וגם במה שהרחיק הרב ז"ל דעת רבינו מסברת רש"י ז"ל היה מקום להאריך ולזווגם היטב אמנם אין צורך כיון שכבר מצאנו מקום שפיר לדברי רבינו זלה"ה ועיין להפרישה יו"ד סימן פר"ח שהכריח לסברת הטור שכתב קרוב ללשון רבינו ממ"ש הרב ב"י שם דהיינו טעמא דפסולה משום דתנן כתבן שלא כסדרן פסולה וכן כתב בסמוך הטעם דתלויין פסולין במזוזה משום שהושוו לתפילין בזה והיינו כמ"ש לדעת רבינו הרי דגם הטור והרב ב"י והפרישה ס"ל דאף אם כתב והיה אם שמע תחלה ואחר כך למעלה הימינה כתב פרשת שמע הוי שכתבם שלא כסדר שהם כתובים בתורה ופסולה לפי שהושוו לתפילין לענין זה ודו"ק.

כתבה בשני עורות וכו'. כתב מרן ז"ל בהקומץ דף ל"ג אמר רב יהודה וכו' ע"כ וכן הובא בירושלמי להדיא ועיין להתוספות שם ובדף ל"ב ד"ה דילמא להשלים וכו'.

לפי שאין מורידין וכו'. שם דף ל"ב ע"א וכתבו התוס' ד"ה הא מורידין וכו' וא"ת דילמא במשרטטי וי"ל דלא היו רגילין לשרטט ס"ת ותפילין כיון דלא בעו שירטוט כדאמרינן

בירושלמי פ"ק דשבת כל הפטור מן הדבר ועושיהו נקרא הדיוט ע"כ. ומזה קצת קשה למ"ש הרב מג"א סימן ל"ב בשם הרב ב"י דזה שאמרו כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט היינו דוקא כשעושה אותו דרך חומרא אבל אם משרטט כדי לכתוב ביושר שרי לגמרי ואם איתא אכתי קיימא לה קושיית התוספות דאימא דהכא במאי עסקינן במשרטטי בכי הא דההיא דירושלמי היינו בעושה אותו דרך חומרא וכו' וי"ל דמ"מ בזמן התלמוד כולם היו בקיאים ויודעים לכתוב ביושר ולא היו צריכים שירטוט כלל והיינו מ"ש התוספות שלא היו רגילים וכו' א"כ לא היה נמצא שום ס"ת ותפילין משורטט לדעת התוס' ז"ל. וחילוק זה שבירושלמי כמ"ש הרב מג"א הובא גם כן בתוספות פ"ק דגיטין דף ו' ע"ש. ובאותו דיבור הכריחו ז"ל דתפילין וס"ת לא בעו שירטוט ומ"ש מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה ר"ל כמזוזה ודלא כרש"י שפירש כאמיתה של תורה דהיינו ס"ת וראיתי בשלטי הגבורים שהקשה על הסמ"ג שבעשין כ"ה הלכות ס"ת משמע דס"ל כדעת רש"י ובהלכות מגילה כתב להדיא דכאמיתה של תורה זו היא מזוזה והניחו בצ"ע ע"כ ואפשר דלעולם ס"ל דהיינו מזוזה וכמ"ש בהלכות מגילה וכן מוכח מדברי הרא"ם שם ומ"ש בהלכות ס"ת אינו אלא להביא כל הדעות אמנם דעתו ז"ל מסכמת כרבינו יונה ותדע דכתב בשם ר"י דלא מצינו חומר בס"ת יותר מתפילין לענין שירטוט ואי ס"ל כרש"י ז"ל הו"ל לתרץ קושיא זו נראה לענ"ד ודו"ק.

הלכה ב

ומצוה לעשות וכו'. מבואר שם דלכתחילה מצוה בסתומות.

לפי שאינה סמוכה וכו'. אף דבתפילין אין הדין כן כמ"ש רבינו בריש פרק ב' י"ל דשאני תפילין דאיכא פרשת קדש והיה כי יביאך דהוו סמוכות בתורה בסוף פרשת בא ואם היינו מכשירין והיה אם שמוע מפני שאינה סמוכה יבואו לטעות ולהכשיר גם בפרשיות הראשונות שהם סמוכות ולכך לא רצו לחלק בהם ופסלו בכולן וכן למדתי מדברי מהרש"ל בתשובה סימן ל"ז עיין עליו שהאריך בענין זה ועיין טעמים אחרים להרב גינת וורדים כלל ב' סימן ד'.

וצריך ליזהר בתגין. שם דף כ"ט אמר רבא ז' אותיות צריכות ג' זיונין ואלו הן שעטנ"ז ג"ץ ורבינו כתב לקמן ואם לא עשה תגין או שהוסיף או גרע לא פסל נראה דס"ל דלאו לעיכובא איתמר וכ"כ מרן ז"ל.

הלכה ג

ואם כתבה שלא בשירטוט וכו'. הכל שם דף ל"ב ובפ"א הל' י"ב הכשיר רבינו התפילין בלא שירטוט מפני שהם מחופים וצריך לומר דמזוזה אע"פ שיש להניחה בשפופרת

כמ"ש הל' ו' אין זה לעיכובא כמו חיפוי התפילין ותפירתן (ועיין מ"ש שם בע"ה) אי נמי י"ל משום דמזוזה נבדקת פעמים בשבוע כמ"ש לקמן הל' ט' משא"כ בתפילין כמ"ש סוף פ"ב.

הלכה ד

כנגד הריוח. וכ"כ הטור יו"ד סי' פר"ח בשם הרא"ש ז"ל והזוהר הקדוש כתב לכתבו כנגד תיבת והיה שבפנים והביאו מרן ז"ל וכתב עוד הטור ז"ל שם שנוהגים באשכנז וצרפת לכתוב מבחוץ כנגד ה' אלהינו ה' שם של י"ד אותיות הסמוכות לאותיות של ה' אלהינו ה' באלפא ביתא והם כוזו במוכסז כוזו ע"כ וכתב הפרישה ז"ל שם ויהפוך אותיות אלו מכתיבת המזוזה כדי שיגיע כל אות נגד כל אות שמתחלף באלפא ביתא ע"כ וכל זה נראה שאינו מנגד רבינו ז"ל שהרי כתב ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ משמע דכל שהוא מבחוץ שפיר דמי דכל הקפידא אינה אלא שלא יוסיף שום דבר מבפנים ודלא כרא"מ ז"ל שהביא הגהות מיימוניות אשר כתב צורת המזוזה וחותמות ושמות מלאכים אף שכתב שאין בהם לא עיכוב ולא מצוה אך תוספת שמירה וכן בסדר עולם של רבינו שמחה כתב ג' פסוקים תחת המזוזה ה' ישמרך וכו' ע"כ והסכמת כל הפוסקים שלא לכתוב ולא להוסיף שום דבר מבפנים וכדברי רבינו ופוק חזי מאי עמא דבר.

אבל אלו שכותבים וכו'. אף דמהגמ' משמע דהמזוזה עצמה היא כדי שתשמור הבית וכדאמר רב הונא שם מ"מ אין לנו לכוין לזה אלא לקיים מצות הבורא יתברך וממילא נמשך שתשתמר הבית וכ"כ מרן ז"ל עיין עליו ועיין במ"ש רש"י שם דף ל"ב גבי תלאה במקל וכו'.

הלכה ה

ומצוה לכתוב על הארץ וכו'. שם דף ל"א וכתבו ז"ל הטעם דשיטה שלפניה מסיימת השמים ורחוקה מהתחלת שיטה אחרונה דכתיב שם על הארץ והוא רמז כי היכי דמרחקי שמים מארץ כן ירבו ימיכם וימי בניכם.

בין באמצע שיטה. בגמרא אינו כן ואולי שט"ס הוא או שכך היתה גירסת רבינו בש"ס מרן ז"ל והטור ז"ל ביו"ד סי' פר"ח כתב בשם רבינו סתם על הארץ בראש שיטה אחרונה וכו' וכן הזכיר הרב ב"י שם אם כן נראה שהדבר תלוי בנוסחאות בדברי רבינו.

הלכה ו

כשכופלין וכו'. שם אמר רבי חלבו חזינא ליה לרב הונא דכריך ליה מאחד כלפי שמע ופי' רש"י לאחר שנכתבה כופלה מצד שמאל לצד ימין כשהניחה בדלת והיינו מאחד כלפי שמע שראש השורה שמע וסופה אחד והתחיל לכופלה מאחד וכיפל ובא עד שמע

ע"כ משמע מדבריו דתיבת אחד נכתבת במזוזה בסוף השיטה וכן היא דעת הנמוקי יוסף על הרי"ף הלכות מזוזה וז"ל דכריך לה וכו' והיינו מאחד כלפי שמע שראש השיטה שמע וסופה אחד ומתחיל וכופלה מאחד ומקפל ובא עד שמע ע"כ והוא תימה דהרי"ף גופיה לעיל מינה סידר הראשי שורות של מזוזה ושורה שניה השם הרי דעל כרחין תיבת את היא בסוף השיטה ולא תיבת אחד ואם כן מי הכריחו ז"ל לפרש הדברים כפשוטן הוה מצי לפרש דמאי דנקט תיבת אחד היינו משום דהוי סוף הפסוק וגם באמת היא קרובה לסוף השיטה ממש וכן ראיתי להמרדכי שהביא הרב ב"י ז"ל שם שתמה כפי דברי הש"ס על הסופרין שאין עושים כן וכתב דשמא הגמרא לאו דוקא נקט אלא שמשמיענו דלתחלתה נגללת ע"כ. הגם שאני הצעיר תמיה עליו ז"ל דלמה תמה על הסופרין ולא תמה על הרי"ף והרא"ש ורבינו בסידור הראשי שורות כמבואר אשר לדעתם ז"ל צ"ל כמ"ש או שדברי רבי חלבו אינן לעיכובא והעיקר כאשר כתבנו בראשונה והכי מסתברא ובקצת דוחק יש לכוין גם דברי רש"י והנמוקי יוסף ז"ל לפי האמור ודו"ק.

ואחר שגוללה וכו'. כן נלמד מדברי הרי"ף ז"ל וכ"כ הטור והרב ב"י יו"ד סי' פר"ט ובספר הזכרונות דף ס"ב הביאו הרב כנסת הגדולה שם חקר אי בעינן לעיכובא בשפופרת של קנה או אפילו יניחנה כמות שהיא די ובסוף דבריו כתב ויש ליזהר בדבר שלא לקבוע מזוזה וכו' עד שיניחנה בתחלה לתוך קנה כמנהג.

הלכה ז

מברך תחילה. והרב ש"ך יו"ד סי' פר"ט בשם הפרישה ז"ל כתב דהא דאין מברכים שהחיינו משום דאינו בא מזמן לזמן ושאני טלית ובגד וכו' שהוא משום שמחה ובמזוזה אינו מברך על שזיכהו השי"ת בבית אלא על מצות קביעת מזוזה ע"כ אמנם דעת רבינו בסוף הלכות ברכות לברך שהחיינו בשעה שמניח המזוזה דומיא דציצית ותפילין ומעקה משום דהוו דבר הקנוי לו וכו' וכ"כ הגהות אשר"י ז"ל.

ואינו מברך בשעת כתיבתה. שכל מצוה שאין בעשייתה גמר המצוה אינו מברך אלא בשעת גמרה של מצוה דומיא דשופר וסוכה ולולב וכמבואר בדברי רבינו פי"א דהלכות ברכות ועיין נוסח ברכה מחודשת להרב מגן אברהם או"ח סי' י"ט הביאו הרב בני חיי יו"ד שם.

הלכה ח

תלאה במקל וכו'. שם דף ל"ב אמר רב יהודה אמר שמואל תלאה במקל פסולה מ"ט בשעריך בעינן תניא נמי הכי תלאה במקל או שהניחה אחורי הדלת סכנה ואין בה מצוה של בית מונבז המלך היו עושים בפונדקותיהם כן זכר למזוזה ופי' רש"י סכנה מן המזיקין

שאין הבית משתמר בה עד שיניחנה כהלכתה. והתוספות ז"ל הקשו עליו דאם כן הוה ליה לומר וכל העשויה שלא כהלכתה וכו' ופירשו ז"ל דתלאה במקל נוקף בה ראשו דלאו אדעתיה וכן אחורי הדלת רגילה להיות בולטת ומכה בה ראשו וכו' ע"כ והחילוק ביניהם הוא מבואר דלפי' רש"י ז"ל אין כאן כי אם שחיסר המצוה ולפירוש התוספות מלבד שלא קיים המצוה חל עליו חובת ביעור להוציאה משם דחמירא סכנתא מאיסורא וחייב כל אדם להסיר את נזקו דומיא דסולם רעוע וכיוצא ורבינו שכתב לא עשה כלום משמע שהוא מפרש כפי' רש"י ז"ל ויש לו ראיה מההיא דפרק שואל שכתבו התוספות עצמם שם. וראיתי להטור ז"ל סי' פר"ט שכתב בדין תלאה במקל שהיא פסולה כמימרא דשמואל ובדין הניחה אחורי הדלת כתב אין זו מצותה כלומר דאינו לעיכובא עיי"ש וכתב הרב ב"ח שם דלדידיה צ"ל דמפרש כפי' התוספות דלא הוי משום מזיקין אלא משום סכנה גרידא ומפרש לה דעל כל פנים יצא ידי חובתו ע"כ וקשיא לי עלה מדקתני בברייתא סכנה ואין בה מצוה דאם איתא ליתני סכנה גרידא מאי אין בה מצוה ותו דכיון דבברייתא תני תרתי משמע דשניהם שוים בדין ואיך נפסוק בחדא לעיכובא ובחדא לא. תו קשה לי לשיטה זו מההיא דפ"ק דיומא דף י"א דשערי מחוזא לא הוו בהם מזוזות מפני הסכנה ומייתי עלה עובדא דארטבון שהיה בודק מזוזות בשווקים ונסתכן מפני גזרת המלכות וכו' ופריך דשלוחי מצוה אינן ניזוקין ומתרץ היכא דשכיח היזיקא שאני משמע דכי אמרינן משום סכנה אסור לעשותו דאין לסמוך על הנס והוא פטור לגמרי ואיך כתב הטור אין זה מצותה ואינו לעיכובא כיון דאסור לעשותו משום סכנה כפי מ"ש הרב ב"ח ז"ל ואיך שיהיה כבר הסכים הרב ב"י שם לדברי רבינו והביא לו סמוכות מההיא דהעושה תפילתו עגולה סכנה ואין בה מצוה דהיינו לומר שלא קיים מצות תפילין כלל דתפילין מרובעות הלכה למשה מסיני וכו' ע"כ ועיין להרב לחם חמודות סימן ט"ז.

חפר וכו'. שם אמר רב יהודה אמר רב עשאה כמין נגר פסולה איני והא וכו' לא קשיא הא דעבידא כסיכתא הא דעבידא כאיסטוירא ופי' רש"י סיכתא יתד דהיינו שהיא מונחת שוכבת בסף אז היא פסולה איסטוירא זקופה אז היא כשרה. והתוספות בשם ר"ת שם נחלקו עליו ופירשו בהיפך דשוכבת כשרה וזקופה היא פסולה. והרב ב"י סי' פר"ט כתב דדעת רבינו כפי' רש"י ולכך בעינן שהמזוזה תהיה זקופה ועומדת בסף וכן פסק בשלחנו הטהור שם ושיכוין שיהא שמע דהיינו סוף הגלילה לצד חוץ ע"פ הירושלמי שהביא הרא"ש צריך שיהא שמע רואה פני הפתח וכו' ורמ"א ז"ל כתב שם בשם הטור והגהות מיימוני ומהרי"ל ותרומת הדשן ז"ל דהמדקדקים יוצאים ידי כולם ומניחים

אותה בשפוע ובאלכסון וכן ראוי לנהוג וכו' ע"כ וכן נוהגים בכל מקומותינו ונזהרין שראש המזוזה תהיה לצד הפתח ע"פ הירושלמי הנ"ל. ודע שהרב הלבוש נתן טעם לדין זה והרב מעדני מלך ז"ל סימן ט' חלק עליו דאין לתת טעם לזה שבודאי שמרע"ה קבל מסיני דרך עמידתה של מזוזה ככל חקת התורה ומצותיה והוא מסרה ליהושע וכו' ואם אנו אין לנו טעם ולא פירוש אין בכך כלום עיי"ש.

העמיק וכו'. שם דרש רב יוסף בריה דרב משמיה דרבא העמיק לה טפח פסולה ופי' רש"י העמיק החור טפח וקבע בו המזוזה פסולה ע"כ וכתב מרן ז"ל כלומר והוה ליה תעשה ולא מן העשוי ע"כ ודברים תמוהים הן דמאין הוציא זה ואיך שייך כאן תעשה ולא מן העשוי ומצאתי להרב ב"ח שם שכתב דטעות סופר הוא וכתב הוא ז"ל הטעם משום דכתיב בשעריך פירוש מקום סגירת השער וכל שהיא עמוקה טפח לאו בשעריך מקרי ופסולה ע"כ. וכדבריו נראה דבמרן ז"ל הוא ט"ס שהרי הרי"ף והרא"ש הביאו הדין בסתם ולא פירשו בו טעם זה גם בב"י שם הביא הדין ולא הזכיר טעם זה ובאמת נראה דאין לו קיום והעמדה כלל. אמנם בעיקר הטעם שכתב הרב ב"ח ז"ל נראה לענ"ד עוד טעם פשוט משום דכתיב על מזוזת ביתך ואם העמיק בה טפח אין זה על אלא תוך וכן זכיתי ומצאתי להרב הלבוש ז"ל שם.

חתך קנה וכו'. שם תנא העמיד לה מלבן של קנים חותך שפופרת ומניחה אמר רבי אחא בריה דרבא לא שנו אלא שהעמיד ולבסוף חתך והניח אבל חתך והניח ולבסוף העמיד פסולה משום תעשה ולא מן העשוי ופי' רש"י מלבן של קנים שלא מצא מזוזות עץ ועשה צורת פתח של קנים מלבן מזוזה סף ע"כ. וכתב המעדני מלך בשם רבי מרדכי יפה ז"ל שם כלומר שזה דומה לתעשה ולא מן העשוי הנאמר גבי סוכה דהכא נמי כתיב וכתבתם על מזוזות ביתך דמשמע שתקבעם על המזוזה כשהוא שקוע בבנין של ביתך ולא שתקבעם במזוזה ואחר כך תשקע המזוזה לבנין ביתך שאין זה כמשמעו של וכתבתם וכו' ע"כ והרב בעל קרית ספר כתב דילפינן מציצית דכתיב תעשה ודרשינן ולא מן העשוי ונראה דהיא מדרבנן דבמאי יליף לא גזרה שוה איתא ולא היקשא איתא ע"כ ובעיקר דין המלבן נחלקו התוס' על רש"י ז"ל ופירשו בו פי' אחר עיין עליהם.

הלכה ט

מזוזת היחיד וכו'. יומא דף י"א מזוזת היחיד נבדקת פעמים בשבוע ושל רבים פעמים ביובל ופי' רש"י נבדקת שמא נרקבה או נגנבה ושל רבים שערי חצירות ומדינות ועיירות פעמים ביובל כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטריח יהא כל אחד אומר יעשו חבירי ע"כ ורבינו נתן טעם שמא נקרעה או נמחקה וכו' דאילו משום

חשש גנבה כמ"ש רש"י הא קחזו לה ובקל יודע הדבר לכל. והרב ב"ח ז"ל כתב דבית שיש בו הרבה בעלי בתים ועושים ביחד מזוזה אחת פתח הסמוך לרשות הרבים נקראת של יחיד דאין נקרא של רבים אלא שערי חצירות ומדינות ועיירות והכי משמע מפי' רש"י ע"כ והיינו ממ"ש רש"י דשל רבים הוי שערי חצירות ומדינות ועיירות אמנם איני רואה הכרח חותך לזה חדא דלמא לא נדון זה כמו שערי חצירות דנראה דהיא היא דגם החצר יש בו הרבה שכנים ותו דכיון דתלי טעמא דכל דבר שהוא של רבים אין להטריח וכו' מעתה זיל בתר טעמא ומכל מקום מנקט לחומרא עדיף.

הלכה י

הכל חייבים וכו'. משנה בברכות דף כ' ופריך בגמרא ובמזוזה פשיטא ומתרץ מהו דתימא הואיל ואיתקש לתלמוד תורה קמ"ל ופי' רש"י קמ"ל דנשים חייבות דכתיב למען ירבו ימיכם וגברי בעו חיי נשי לא בעי חיי בתמיה ע"כ והכי איתא בפ"ב דקידושין דף ל"ד ובפ"ק דיומא ועיין בזה להפרישה יו"ד סי' רצ"א.

השוכר בית וכו'. מנחות דף מ"ד תניא נמי הכי הדר בפונדקי ארץ ישראל והשוכר בית בחוץ לארץ כל שלשים יום פטור מן המזוזה מכאן ואילך חייב אבל השוכר בית בא"י עושה מזוזה לאלתר משום ישוב א"י ופי' רש"י פטור שמא יחזור בו משום ישוב א"י דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנה וכו' הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת ואפילו יוצא ממנה ישכרנה אחר מהרה כשימצאינה מזומנת במזוזה ונמצא א"י מיושבת ע"כ והרב מנוח ז"ל הביאו הרב בית יוסף סוף סי' רפ"ו כתב הטעם בשוכר בית בחו"ל דפטור כל שלשים יום משום דמזוזה חובת הדר ופחות משלשים יום הוי דירת עראי ולא מחייב ע"כ. וכן משמע מדברי הנמוקי יוסף סוף הלכות מזוזה ומדברי התוספות שם ד"ה טלית וכו' ושם כתבו ז"ל דאפילו אחר ל' יום אינו חייב אלא מדרבנן עיי"ש (ושואל דינו כשוכר וכ"כ הרב ב"י שם) ובשוכר בית מגוי כתב הגהות מיימוני שהוא פטור אפילו אחר ל' יום אמנם הטור ס"ל דחייב וכן הביא הרב ב"י משם הירושלמי להדיא ועיין בספר לחם חמודות סוף הלכות מזוזה.

הלכה יא

המשכיר וכו'. מציעא דף ק"א מזוזה חובת הדר היא ופי' רש"י דדרשינן ביתך דרך ביאתך למי שנכנס ויוצא לה זה הדר בה ע"כ ומבואר גם כן שם דגם מקום המזוזה דהיינו הנקב שעושים בסף או הקנה שתולין בה המזוזה השוכר חייב והיינו מ"ש רבינו ולקבוע אותה וכו' וכן פסקו הפוסקים ז"ל והפרישה ז"ל סוף סי' רצ"א כתב דאפילו שכרו על מנת שיהא בו מזוזה משום דניחא ליה לאניש דעביד מצוה בין בגופיה בין בממוניה רבינו

מנוח (והובא בהרב ב"י שם) ואע"ג שחוזר מהשכירות מחמת זה ואומר בהדיא שאינו רוצה לעשות המצוה מ"מ אמרינן בודאי שחוזר מטעם אחר אלא שתולה הטעם מכח המזוזה וכו' ע"כ.

וכשהוא יוצא וכו'. שם בברייתא דף ק"ב וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא ומעשה באחד שנטלה בידו ויצא וקבר אשתו ושני בניו וכתבו התוספות ז"ל אע"ג דאמר שמואל דמטילין ציצית מבגד לבגד גבי מזוזה אסור לפי שהמזיקין באים בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותם שידורו בבית ע"כ ולפי זה הבא לדור בבית אחריו חייב לשלם לראשון דמי המזוזה וכ"כ הרב מנוח וב"י ב"ח. אמנם הנמוקי יוסף בסוף הלכות ספר תורה חילק בדבר בשם רב אחא משבחא ז"ל דהני מילי בדלא קבע לאלתר בבית אחר אבל אם קבעא לאלתר בבית אחר מותר ליטלה כדאמרינן מטילין ציצית מבגד לבגד וצ"ע ע"כ. ואנו אין לנו אלא דברי הרי"ף והרא"ש והתוספות ורבינו ז"ל שלא חילקו בדבר ואסור ליטלה בכל גווני וגם הרב נראה שלא החליט הדין שהרי כתב וצ"ע ועיין בלחם חמודות שם ועיין מה שאכתוב פ"א דציצית הל' י"ג בס"ד. ולפי האמור מתבאר והולך דפיטור דשלשים יום לנכנס בבית היינו מן הדין אמנם מפני המזיקין לא יאחר ובלבד שיזהר שלא לברך עליה עד כלות הל' יום וכן הסכים בשו"ת תורת חסד סי' נ"ג עיי"ש.

ואם הבית של גוי וכו'. באותה ברייתא ומנכרי נוטלה בידו ויוצא וכתב הרב בעל הפרישה והרב שפתי כהן ז"ל דהוא הדין אם משכיר לו הבית דיטלנה מיד קודם שיכנס לשם העכו"ם ע"כ ועיין לקמן פ"ו הל' י"ב.

פרק ו

הלכה א

עשרה תנאים וכו'. תנא והדר מפרש לקמיה.

הלכה ב

בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה ואם יש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות בשוה אע"פ שהוא עגול או בעל חמש זויות ואין צריך לומר שאם היה ארכו יותר על רחבו וכו'. כתב מרן הקדוש ומפרש רבינו דהיינו שאין בו כדי לרבע ד' על ד' אבל אם יש בו כדי לרבע (פי' בצרוף כל העיגול) חייב והרא"ש חולק על זה וכו' ע"כ וכ"כ הרב ב"י והטור יו"ד סי' רפ"ו ופסק כרבינו דליכא מאן דפליג עליה אלא הרא"ש ז"ל יעו"ש. וראיתי להרב מגן דוד באו"ח סימן תרל"ד שנתעצם הרבה בדברי הרא"ש והרב ב"י והטור ז"ל שהבינו בדברי רבינו דלא בעינן ד' על ד' בתוך העיגול אלא

די אם ישנם בצירוף העיגול והקשה תחילה דאם כן מאי שנא מסוכה דבעינן רביע ממש כמו שנראה מדברי הרב ב"י עצמו שנתן שיעור בסוכה עגולה כ"ט טפחים וב' חומשים דאז הוי שבעה על שבעה בתוך הרבוע ותו מאי בשוה דנקט הרמב"ם שהוא שלא לצורך לפי הבנתם ותו למה כתב הרמב"ם ואין צריך לומר שאם היה אורכו וכו' מאי פשיטותיה דזה מדקמאי והדבר פשוט דבעי רבינו ד' על ד' בתוך העיגול עיי"ש שדחה בשתי ידים מה שהבינו הרא"ש והטור והרב ב"י ושאר פוסקים בהבנת דברי רבינו.

ואני הדל באלפי אחרי המחילה רבה נראה לענ"ד דאינם כדאים כל אלה הדקדוקים להפיל דברים העומדים ברומו של עולם של הגאונים ז"ל אשר לבם כפתחו של אולם וחלילה לעשות סתומי עינים כמו שהבין הרב ז"ל כי כל יקר ראתה עינם ובאמת יש לנו הכרח עצמיי שע"כ צריך להבין דברי רבינו כמו שהבינו הגאונים ז"ל וזה ממ"ש רבינו אצ"ל אם היה אורכו יותר על רחבו וכו' שהרב ז"ל הקשה לפי הבנת הגאונים ז"ל דמאי פשיטותיה מדקמאי וכו' ולפי תירוצו לפי דרכו שם שכתב דהיינו לומר שיש שם אורך ה' אמות ורוחב ד' אמות ממילא יש על כל פנים ברבוע ממש ד' על ד' אלא שניתוסף בחלק האורך יותר על הרבוע ומכח זה הוה בכללו אינו מרובע דכל מרובע אורכו ורוחבו שוה מ"מ אם תחתוך המותר של האורך יהיה לך רבוע גמור ד' על ד' אינו מזיק לך מה שיש יותר על הרבוע הראוי וכו' ע"כ. ותמהני איך נחה דעתו ז"ל בזה דיותר ויותר הוא פשוט הך ואצ"ל וכו' לפי דרכו ז"ל דהיכי הוה ס"ד דבית שהוא ד' על ד' ובאורך הוא יותר מד' דליפטר ממזוזה דאיצטריך לכתוב ואצ"ל ומשום דהוי יותר גדולה מן השיעור הוה ס"ד דלא ליחייב אמאי זה הוא דבר רחוק מן השכל ואדרבא כיון דמשום דירה חייב רחמנא מדכתיב ביתיך כל כמה דפשיט טפי עדיף ומחייב ומאי דחז"ל יהבו לן שיעורא היינו לענין הקטנות דחסרון מארבע אמות לא יוכל להמנות בכלל דירה אלא ודאי דכוונת רבינו בהך ואצ"ל היינו לגילוי דעתו טפי דכלפי מ"ש לעיל דאם היא עגולה (דר"ל אף שאין לה זויות) חייבת ולאפוקי מאחרים דס"ל דהיא פטורה וכן אם היא בעלת ה' זויות ואין בה ד' על ד' אלא בצירוף דלא הוי דרך דירה כלומר דאין דרך לעשות כן משום הכי כתב אחר זה ואצ"ל אם היה אורכה יותר על רחבה דיש לה כל הצורך אלא דאינה רחבה ארבעה ובצירוף האורך יש ד' או יותר דדרך לעשות כן שאז אליבא דכו"ע חייבת ונמצא שיש יותר פשיטות בזו מדקמאי לפי הסברות שיש בתלמוד וגם בנוהג שבעולם דיותר נמצא ארוך וקצר לדירה מעגולה או בעלת ה' זויות ולפ"ז מ"ש רבינו תיבת בשוה היינו שלא נטעי לומר דארבע אמות על ארבע אמות דוקא בתוך העיגול בעינן אלא שיש בצירוף אותו העיגול כשנחשבהו מרובע ד' אמות בשוה והך בשוה קאי

לכדי לרבע שכתב לעיל דהיינו שיעור זה וכדאמרינן בהלכות שבת הך לישנא גופיה והיינו השיעור ותדע דאם לא כן הו"ל לכתוב אם יש לרבע מאי כדי.

האמנם מה שהקשה הרב להרב ב"י ז"ל דמאי שנא מסוכה יפה הקשה ועיקר קשייתו קיימא שפיר על הרב ב"י גופיה דאילו רבינו כתב סתם פ"ד דסוכה ושם כתב להדיא אע"פ שאין לה זויות לאפוקי מאחרים ואדרבא משם משמע טפי דס"ל דהשבעה על שבעה היינו בצירוף ההיקף שכתב וז"ל סוכה עגולה אם יש בהקיפה כדי לרבע בה ז' על ז' טפחים וכו' ואם איתא הו"ל לכתוב אם יש בה כדי לרבע דהיינו בתוך העיגול ומדכתב אם יש בהיקפה משמע דר"ל בצירוף כאמור. ואשר אני אחזה לי בקושית הרב ב"י ז"ל דכתב כן משום דאשכחן פלוגתא בההיא ברייתא דסוכה דרבי ס"ל דבעינן ד' אמות על ד' אמות ואתיא כאחרים וכמה אמוראי ס"ל הכי אלא דמשום דלא קי"ל כשיטה לא פסקינן הכי אלא דדי בשבעה על שבעה דדירת קבע לא בעינן בסוכה משא"כ במזוזה דלכו"ע שיעורא בד' על ד' וכיון שראה הרב ב"י ז"ל השתי סברות בסוכה ונטה דעתו לסברת אחרים אלא דמטעמא דלא קי"ל כשיטה הוצרך לפסוק בז' על ז' ומשו"ה רצה לפסוק לחומרא בז' על ז' בתוך העיגול כדי לחוש קצת לאידך מאן דאמר דאף דלא בעינן דירת קבע ודי בדירת עראי מ"מ לא שיהיה כל כך עראי דבח' ימי החג מיהא דירת קבע בעינן דחייב אדם לעשות ביתו עראי וסוכתו קבע וגם הרב ב"י לא העתיק שם דברי הרמב"ם כלל ופשיטא דמודה ואזיל דלא ס"ל הכי ועיין להרב ב"ח ז"ל.

הלכה ג

אכסדרה וכו'. מנחות דף ל"ג מימרא דרבא בר שילה אמר רב חסדא וכו' ולדעת רבינו צריך לומר דאפילו אם יש לה דלתות ברוח רביעית קבועים בפצימין אפ"ה היא פטורה משום דהפצימין עצמן לא נעשו למזוזות כשאר פתחים אלא נעשו להעמיד התקרה דאם לא כן הרי כתב רבינו דאם אין לה דלתות היא פטורה. ופשוט.

אף על פי שהיא כתבנית בית. נראה דקאי גם לאכסדרה שהזכיר דהא טפי צורת בית אית לאכסדרה מתקרה שאין לה כתלים ואיזה בית אשר תבנה בלא כתלים.

הלכה ד

בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת וכו' ואם אין בה י' טפחים פטורה מפני שאין לו משקוף. הקשה מרן הקדוש דאם הכיפה חשובה משקוף אפילו אין גובה המזוזות י' טפחים ליתכשר ואי אינה משקוף כי הוו גבוהות י' טפחים מאי הוי אטו גובה המזוזות משוה לכיפה משקוף ע"כ. ובאמת דקשה טובא דאמאי נקט מפני שאין לו משקוף הו"ל לומר מפני שאין לה מזוזות כיון דאין המזוזות גבוהות עשרה. ואפשר

דלעולם הכיפה חשובה משקוף ר"ל עד שיתחיל להתעגל ממש אלא דכשיש בגובה המזוזות עשרה טפחים אז דיינינן לכל הכיפה משקוף דאף אם יהיה סתום מכשר וכמו שנראה מדברי רש"י שם אמנם כשאין בגובה המזוזות עשרה טפחים ע"כ אין לה משקוף דאף אם תמצא לומר שהכיפה עד שתתחיל להתעגל כלומר כשיוצא העיגול חוץ מקו הישר של המזוזות נחשוב אותו למזוזה אין לה משקוף מקרי דעל כרחך אותו עיגול הנשאר אינו ממלא כל רוחב המזוזות ממש וא"כ ע"כ אין לו משקוף ודו"ק כי כן נראה לענ"ד כוונת רבינו וכן נראה שתירץ הט"ז יו"ד סימן רפ"ז ועיין לבאר הגולה שם. וראיתי בזה להרא"ש ז"ל שכתב וכיפה שיש ברגליה עשרה וכו' ונראה דהלכה כרבי מאיר כיון דרבי יהודה ורבי עקיבא קיימי כוותיה וכו' וכתב עליו הרב בעל מעדני מלך דהא דפסק כר"מ קאי אברייתא דלעיל בית שאין לו אלא פצין אחד דס"ל לר"מ דחייב במזוזה ועל זה קיימי הראיות שמביא והא דנטר ליה עד השתא משום דעד הכא הוא לשונו של הרי"ף ז"ל ולא רצה להפסיק זהו ברור ופשוט ומשום הכי פסק הטור כחכמים (בכיפה) והב"י ז"ל כי ניים ושכיב כתב בסי' רפ"ז דהרא"ש פוסק כר"מ דכיפה ולא עוד אלא דלעיל מיניה התם כתב בעצמו לפסק הלכה זו בשם רבי"א רבי מאיר דפצין אחד ע"כ ויפה תפס עליו דודאי הראיות שהביא הרא"ש ז"ל לא קיימי אלא אדין פצין אחד.

אמנם כשנעיין בדברי הרב ב"י ז"ל אפשר דלא קשה מידי והוא שהרב ב"י מתחילה כתב להדיא דהרא"ש ז"ל פסק בההיא דפצין אחד כר"מ והביא ראיותיו גם כן שהם בדין זה דוקא ושוב כתב על דברי הטור דפסק כחכמים בדין כיפה וז"ל ואע"פ שכתב הרא"ש בפסקיו דנראה דהלכה כר"מ לא סמך על זה רבינו ופסק כאן וברמזין כחכמים וכדעת הפוסקים ונראה דסבר דאף הרא"ש ז"ל לא אמרה לפסק הלכה אלא לומר שהיה נראה לומר כן אבל מ"מ לא נניח כלל שבידנו יחיד ורבים הלכה כרבים מפני דימוי קצת ראיה שהביא לומר דהלכה כר"מ ע"כ ויש להבין מה זה דימוי קצת ראיה שהביא הרא"ש ז"ל דהרי עינינו הרואות שלא הביא ראיה אלא לדין פצין לבד וקיימם הוא ז"ל לעיל וצ"ל דכיון דהרא"ש הביא דין הפצין וסמך לו דין הכיפה ועל זה כתב דנראה דהלכה כר"מ והביא ראיות לזה מהאמוראים דלעיל דס"ל כר"מ בפצין כוונתו מבוארת לומר דכיון דבפצין הלכה כר"מ גם בכיפה יש לומר כן דכיון דלא בעינן שתי מזוזות ודי באחת בכיפה נמי היקל ר"מ דדי בשכל גובה הכיפה היא י' טפחים ואף אם גוף המזוזות אינם גבוהות עשרה הא מיהא שם שתי מזוזות איכא וצורת פתח היא וכיון דהלכה כר"מ בהא ה"ה נמי בהא והשתא אתי שפיר שאחר דין הכיפה פסק ההלכה לגלות לנו כוונתו ז"ל.

ולדברי המעדני מלך ז"ל שכתב שהרא"ש ז"ל נמשך אחר לשון הרי"ף עם כל זה הו"ל

לפרש דנראה דהלכה כר"מ בכיפה דוקא כי היכי דלא נטעי וזהו מ"ש הרב ב"י מפני דימוי קצת ראיה כלומר דכי היכי דהלכה כר"מ בהא ה"ה בהא משום דיש לדחות דטעמא דר"מ בכיפה לא תלי בדין הפציץ כלל דשניא דא מן דא דהתם איכא מזוזה אחת כהלכתה מיהא ומכח זה פסק הטור כחכמים ודו"ק.

ועוד ראיתי להרב הנ"ל בלחם חמודות שהקשה על הטור שפסק כרבינו בהא דצריך שתי מזוזות כחכמים והרי הוא פוסק כהרא"ש ז"ל דבפציץ אחד הלכה כר"מ דחייבת כשהוא בימין והניחו בצ"ע עיי"ש. ונראה לענ"ד דלא קשיא מידי דאפשר לפרש דברי הטור בחדא מתרי אנפי או דמ"ש לעיל כיצד שתהא לו שתי מזוזות היינו לאפוקי אם תהיה לו מזוזה אחת לבד וכגון שאין מן הצד השני שום דבר אלא אויר דאז לא מקרי צורת פתח אליבא דכו"ע (וזה לא איצטריך לומר) ומאי דהכשיר לקמן במזוזה אחת לצד ימין היינו דוקא כשמצד השני נמשך בכותל דאף דליכא שתי מזוזות מ"מ איכא כותל וצורת פתח ובהא דוקא מכשירינן דהוה ליה כשתי מזוזות כיון שמצד ימין יש מזוזה גמורה ועוד אפשר לומר דלעיל כתב הטור מה שהוא עיקר החיוב דמזוזות כתיב בפשטיה דקרא וסתם שער נמי יש לה ב' מזוזות אלא דמכח דאין רבוי אחר רבוי אלא למעט דרשו חז"ל דאף במזוזה אחת מצד ימין שהוא מקום המזוזה חייבת נמי ולהכי כתב אח"ז דין האחר.

הלכה ה

בית שאין לו תקרה וכו'. מנחות דף ל"ג אמר רבא הני פתחי שימאי פטורין מן המזוזה מאי פתחי שימאי פליגי בה רב רחומי ואבא יוסי חד אמר דלית להו תקרה וחד אמר דלית להו שקפי ופי' רש"י פתחי שימאי מקולקלין ואשמים כמו זקן אשמאי תקרה אסקופה עליונה שקפי מזוזות לישנא אחרינא תקרה שאין הבית מקורה. שקפי אסקופה עליונה ע"כ והתוס' ז"ל הקשו עליו ללישנא אחרינא דמי גרע משערי חצרות דחייבים במזוזה וכו' ע"כ.

ונראה לענ"ד די"ל לדעת רש"י דהתם שאני שדרכו בכך ומשו"ה רבייה קרא בובשעריך כדאיתא בפ"ק דיומא וכן שערי מדינות וכו' משא"כ בית שדרכה להיות מכוסה זאת שאין לה תקרה ואין דרכה בכך היא פטורה וכן זכיתי ומצאתי להרא"ש ז"ל והביאו הרב ב"י יו"ד סי' רפ"ו וזהו דעת רבינו שתפס כלישנא אחרינא של רש"י ז"ל וצ"ל דמשמע ליה לרבינו דלא פליגי הנך אמוראי אלא בפירושא דפתחי שימאי מאי נינהו אבל לענין דינא כו"ע מודים דאם חסר אחת משניהם או תקרה או שקפי הם פטורין ממזוזה וביומא דף י"א איתא להדיא דשער שאינו מקורה פטור ממזוזה וכ"כ מרן ז"ל ועיין בב"י שם.

יראה לי וכו'. וכתב הרב מנוח ז"ל נראה לי דיש במקורה ד' על ד' ע"כ וכן פסק הרב ב"י יו"ד סימן רפ"ו ונראה פשוט דיודה רבינו לזה דהא עיקר הדין מסברא דנפשיה הוא וכיון שמה שכנגד הקירוי הוא הגורם חיוב המזוזה והוא הנקרא בית פשיטא דבעינן שיהיה בו השיעור הראוי למזוזה.

ומעמידין הדלתות. והראב"ד ז"ל השיג על זה מכח הסוגיא של שם שדין דלתות לא נאמר אלא משום היכר ציר ובשער שבין שני בתים וכו' ומרן ז"ל הביא שאלת חכמי לוניל לרבינו בזה ותשובתו להם עיי"ש ובב"י שם הביא בשלחנו הטהור השתי סברות ועיין שם.

הלכה ו

הר הבית וכו'. פ"ק דיומא שם ויליף לה מדכתיב בית מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול יצאו אלו שהם קדש.

ובתי מדרשות. הכי איתא בברייתא שם ואף שמן הדין לפום תלמודא דידן הם פטורין מצינו להר"ם מרוטנבורג ז"ל שתקן מזוזה לבית מדרשו מפני שכשהיה ישן שינת הצהרים שם היה רוח מבעתתו וכ"כ הטור שם בשם הרא"ש ז"ל ויש לו סעד מהירושלמי וסיים הרב ב"י שם דנכון להצריך מזוזה להבתי מדרשות כדברי הירושלמי ומהר"ם ז"ל כי ירא אלהים יצא את כולם וכ"ש בדבר שאין בו חסרון כיס הרבה אבל לא יברך על קביעתה ע"כ.

כל השערים וכו'. ובגמרא שלפנינו יש גירסא אחרת עיי"ש ועיין למרן ז"ל.

בשבעת ימי ההפרשה. פירוש ובאותם שבעת ימים היתה חייבת במזוזה אבל בשאר ימות השנה היתה פטורה והכי איתא בגמרא התם בשבעת ימי ההפרשה דכו"ע לא פליגי דמחייב כי פליגי בשאר ימות השנה וכו'.

הלכה ז

בית התבן וכו'. שם דף י"א ברייתא כלשון רבינו וכתנא קמא.

לפיכך רפת הבקר וכו'. גם זה שם ועיין למרן ז"ל ומ"ש ובסתמא נראה מהרי"ף וכו' הא סתמא חייבים ולא כהרמב"ם ע"כ בנוסחא אחרינא איתא ע"פ דברי הרב ב"י הא סתמא חייבים וכ"כ הרא"ש וסיים ולא כהרמב"ם וכו' ע"כ ועיין להתוספות שם והרב בעל הדרישה סימן רפ"ו.

ומתקשטות בה. עיין להרב לחם חמודות סימן מ"ו שהאריך בפרט זה ועל דברי הרב ב"י ז"ל.

אכסדרה. לעיל הל' ג' פטרה רבינו משום דאין לה מזוזות וזאת האכסדרה שהזכיר כאן איירי ביש לה מזוזות ואפ"ה פטורה מפני שאינה עשויה לדירה ועיין בגמרא שם ובדברי מרן ז"ל.

הלכה ח

לפיכך וכו'. שם כדברי רבינו ומ"מ כתבו ז"ל דהיכא שיש לחוש לסכנה מפני הגוים פטורים וכדאיתא ביומא שם ובשו"ת באר שבע סימן י"ג פטר מטעם זה גם פתחי הגיטו"ס שלנו והביאו הרב כנסת הגדולה יו"ד שם וגדולה מזו כתב הרב ב"ח הביאו הש"ך שם דישראל החוכר חכירות מן השר למכור יין שרף או שכר והגוים ממלאים הבית בכל יום ורגילין ליקח מזוזות ונוהגים בהם מנהג בזיון שאין לעשות מזוזה באותם פתחים אא"כ שהפתח הוא במקום שמור מן הגוים וכו'.

ומפני זה וכו'. מנחות דף ל"ב ברייתא ועיין למרן ז"ל.

הלכה ט

בית הכסא וכו'. ברייתא ביומא דף י"א ומוסכם לכו"ע ודברי רבינו נכונים בטעמם והרב ש"ך ז"ל כתב דאפי' אם מכסה המזוזה אינו מועיל דכיון דאינם עשויים לדירת כבוד אין לעשות בהם מזוזה כלל.

סוכת חג בחג. שם אמר רבא בשאר ימות השנה כו"ע לא פליגי דפטורה כי פליגי בשבעת ימי החג ורבנן לטעמייהו דאמרי סוכה דירת עראי בעינן ולא מחייבא במזוזה וכן פסקו הפוסקים ז"ל. ובית שבספינה שכתב רבינו כתב עלה הרב ב"ח ז"ל ששמע דאיתא בתוספתא ע"כ ולא דמי ללשכת פרהדרין שכתב רבינו לעיל דבשבעת ימים שהכהן גדול היה דר בתוכה חייבת משום דשאני בית שבספינה שתחילת עשייתה לא נעשית לדירת קבע וק"ל.

שתי סוכות וכו'. סוכה דף ח' אמר רבי לוי משום רבי מאיר שתי סוכות של יוצרין זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה וחייבת במזוזה והחיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה ואמאי תהוי חיצונה כבית שער דפנימית ותתחייב במזוזה ומתרץ משום דלא קביע ופי' רש"י דלא קביע לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער ע"כ כלומר דאם היתה הפנימית דירה קבועה לגמרי היתה מחייבת גם להחיצונה משום בית שער וזו היא דעת הראב"ד ז"ל אמנם רבינו מפרש לה כפשטא דדוקא חיצונה הוא דקאמר דלא קביעא כלומר דאין תשמישתה קבוע ואין לחייבה כלל דהוה ליה כסוכה שהיא בית שער לבית דלא מחייבא ועיין למרן ז"ל.

וא"ת דהכא אמרינן דמשום דלא קביעא הך חיצונה פטורה מן המזוזה משמע דאין הדבר

תלוי בדירה אלא משום דלא קביעא תשמישתה תדע דהא אי הוה קביעא תשמישתה אף שאין דרין בתוכה היתה חייבת דהא זה הקדר אינו דר לעולם כי אם בפנימית וכמ"ש רש"י ז"ל וא"כ קשה דהרי קי"ל ביומא ופסקו רבינו לעיל הל' ז' דבית שער אכסדרה ומרפסת פטורים משום דאינם עשויים לדירה. והנה התוס' ז"ל כתבו שם לזה דיש מחלקין בין פתוחים לבית לפתוחים לגינה והקשו עליהם וכו' ותירצו ז"ל דהא מדאורייתא הא מדרבנן וכ"כ במנחות דף ל"ג ד"ה אכסדרה וכו' ויש מחלקין שכתבו ז"ל היא סברת הרי"ף בהל' מזוזה הביאה הר"ן ז"ל שם וגם הוא חלק עליו והביא עוד תירוץ אחר מהרב זרחיה הלוי ז"ל דמפרש בית שער אכסדרה ומרפסת דר"ל בית שער דאכסדרה ומרפסת משום דלא קביעי משא"כ בית שער דבית דקביעא והר"ן ז"ל חלק עליו גם כן והסכים דהנכון כדברי התוס' דמדאורייתא הם פטורין אפילו בית שער של בתים מפני שהם עצמם אינם מיוחדים לדירה והכא דאמרינן דאילו היו קבועים היו חייבים היינו מדרבנן מפני שפתוחים למקום חיוב ע"כ. ודבר זה אינו מבואר בדברי רבינו שהרי לעיל פטר סתם הבית שער וכו' דמשמע דאינם חייבים אפילו מדרבנן ומרן ז"ל שם כתב דרבינו ס"ל כהרי"ף ז"ל ומ"ש בית שער וכו' היינו בית שער דגינה או דבית העצים וכו' ע"כ ודברי רבינו סתומים שם אמנם נראה דמכאן אין כ"כ תפיסה עליו דאפשר דרבינו מפרש לא קביע דקאמר בגמ' דרוצה לומר לא קביע לדירה כלל וכלומר דאי הוה קביע לדירה דהיינו שבעל הקדרות היה דר שם כחיצונה כן פנימית שניהם היו חייבים ולעיל שכתב מפני שאינם עשויים לדירה ר"ל דסתמן הוא כן הא אם היו דרין בתוכן הן הכי נמי דהיו חייבים ויש סיוע לזה מדסמך לו דין חנויות שבשוקים מפני שאינם קבועים לדירה ודו"ק.

הלכה י

בית שיש לו וכו'. מנחות דף ל"ד איתמר לול פתוח מן הבית לעליה אמר רב הונא אם יש לו פתח אחד חייב במזוזה אחת שני פתחים חייב בשתי מזוזות אמר רב פפא ש"מ מדרב הונא האי איידרונא דאית ליה ארבעה באבי חייב בארבע מזוזות פשיטא לא צריכא אע"ג דרגיל בחד ופי' רש"י לול הפתוח מן הבית לעליה זהו דרכן ארובה באמצע העליה ועולין לה מן הבית במעלות ועושין ד' מחיצות סביב המעלות למטה כדי שלא ירד אדם מן העליה לבית כי אם ברשות בעליה ועושין פתח במחיצות וכן עושין בני עליה ד' מחיצות סביב הארובה למעלה ובהן פתח וכו' ע"כ וא"כ היינו הפתח קטן שהזכיר רבינו ובית שיש לו פתחים הרבה היינו שהוא חדר אחד לבדו אלא שיש לו פתחים הרבה והיינו איידרונא דרב פפא. ורבינו השמיט מ"ש שם שאם יש פתח בקרן זוית אפ"ה לא נפטר

ממזוזה דמ"מ הרי יש לה פצימין והשמיטו משום דמלתא דפשיטא היא אי נמי משום דלא שכיחא דקי"ל בעירובין פתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי והראשון נראה יותר.
שכולם עשוים לדירה וקבועים. קצת קשה דכיון שכולם עשוים לדירה וקבועים מהיכא תיתי דלא ליחייב במזוזה ואמאי איצטריך רבינו לכתוב דין זה. ואפשר משום דאמרינן בגמ' במזוזה הלך אחר הרגיל וזה כיון שרגילות תשמישו הוא בבית יותר מהחדרים הוה אמינא דבמזוזה בבית לחוד סגי כיון דעיקר תשמישו שם וביתך נמי כתיב בקרא להכי כתב רבינו דליתא דכיון שכל החדרים עשוים לדירה אין לחלק בהכי. ולפ"ז אפשר נמי למה שהקשה מרן ז"ל דכבר כתב דין זה לעיל ואיני יודע למה נשנה כאן ע"כ ואם כוונתו לומר שכבר נלמד ממ"ש רבינו לעיל אפילו עשרה בתים וכו' כולם חייבים במזוזה אפשר לומר דהתם שאני שאף ששאר הבתים החיצונים אין חייבים מצד עצמם מ"מ כיון שהפנימית חייבת והוא צריך ליכנס בה דרך שאר הבתים להכי מחייבו כולם אבל הכא הוי איפכא זה אפשר בקצת דוחק ועיין בב"י סי' רפ"ו.

הלכה יא

פתח שבין בית המדרש וכו'. שם דף ל"ג פתחא דעייל בה רבי לבי מדרשא לא הוה ליה מזוזה ופריך איני והא ההוא פתחא דהוה עייל בה רב הונא לבי מדרשא והויא לה מזוזה ההוא רגיל הוה ופי' רש"י ההוא פתחא וכו' פתח קטן היה לו לרבי אצל מקומו ונכנס ויוצא בו כדי שלא יטריח תלמידיו לעמוד לפניו רגיל הוה רוב הנכנסים לבית המדרש באותו פתח הלך אחר הרגיל אם יש שני פתחים לחדר אחד באותו פתח שרגיל לצאת ולבא יותר יניח המזוזה ומשמע דבעינן רוב הנכנסים אבל בשביל יחיד לבדו אינו נקרא רגיל בשבילו לבד וזו היא דעת הנמוקי יוסף שהזכיר מרן ז"ל אבל רבינו שכתב אם רגיל לצאת ולבא משמע דס"ל דאפילו יחיד שרגיל באותו פתח נתחייב במזוזה בשבילו וכן פסק הרב ב"י סימן רפ"ו.
שבין שני בתים וכו'. מבואר שם מרב יהודה אמר שמואל כדברי רבינו ועיין להט"ז יו"ד סימן פר"ט.

הלכה יב

והיכן קובעין וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחה בתוך חללו של פתח פשיטא בשעריך אמר רחמנא סד"א הואיל ואמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים כמה דמרחיק מעלי קמ"ל ופי' רש"י בתוך חלל הפתח ולא מבחוץ בטפח הסמוך לרה"ר כדקאמר לקמן דקדים פגע במצוה אם היה עובי החלל ד' טפחים או ה' כגון חומת אבנים יניחנה בחלל טפח הסמוך לרה"ר ע"כ ומדברי הטור משמע דאם שינה

לא עיכב ובלבד שיניחנה במזוזה עצמה וזה דלא כדברי רבינו וכן כתב הרב ש"ך יו"ד סימן פר"ט אף שיש לגמגם דמדכתב רבינו סמוך לדין זה וצריך לקבעה על ימין הנכנס ואם קבעה משמאל פסולה מכלל דמ"ש ברישא אם שינה לא עיכב אלא די"ל דהוצרך לכתוב שם שהיא פסולה משום דהוה ס"ד דכיון דמזוזות ביתך כתיב א"כ אם הניחה בשמאל בדיעבד מהיכא תיתי שיפסל להכי הוצרך לפרש שם דאפ"ה פסל והוא הדין נמי דגם מ"ש ברישא אם שינה עיכב. ועוד כתב בשם מעדני מלך דאותם בתים הפתוחים לרחוב העכו"ם ומניחים המזוזה אחורי הדלת מפני העכו"ם יש להם על מה שיסמוכו על דברי הטור והרב ב"י ז"ל.

בתחילת שליש העליון וכו'. שם מימרא דשמואל וכרבי יוסי דאמר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה ועיין למרן ז"ל בב"י יו"ד סי' פר"ט. והקשה הראב"ד ז"ל הגע עצמך שהוא שער גבוה מניחה כנגד כתפיו ודיו וכתב מרן ז"ל על זה דירושלמי הוא בסוף מגילה ורבינו סובר דמכיון שלא הוזכר כן בגמרא דידן משמע דלא ס"ל הכי ע"כ פי' דכיון דבגמרא דידן קי"ל בתחילת שליש העליון דוקא א"כ הך ירושלמי ע"כ פליג אגמרא דילן וכ"כ התוספות שם.

על ימין וכו'. יומא דף י"א אמר רבא ביתך דרך ביאתך וכי עקר אניש כרעיה דימינא עקר ברישא ופי' רש"י דרך ביאתך לימין בבואו לבית ולא מימין לצאתו ע"כ וכתב הרב ב"י משם סמ"ג ואין צריך להניח מזוזה ימין ושמאל דתניא בספרי ר' יצחק אומר הרי הוא אומר ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות זה בנה אב בכל מקום שנאמר מזוזות אינו בכלל שתים עד שיפרוט לך הכתוב שתי מזוזות ע"כ והובא ג"כ בגמרא שם בפלוגתא דרבי מאיר ורבי עקיבא ולא ידעתי למה לא הכריח ג"כ משם. והלחם חמודות ז"ל כתב בשם המרדכי דאין לדקדק אם הוא איטר ברגליו ורגלא דשמאלא עקר ברישא ישים המזוזה דרך שמאל ביאתו מידי דהוה אתפילין דשאני מזוזה דהוי לשימור כל בני הבית משא"כ בתפילין דהוין ליה לחודיה.

ובית של שותפים וכו'. שם ופריך פשיטא ומתרץ מהו דתימא ביתך ולא בתיהם קמ"ל וכתב רמ"א בשם המרדכי דדוקא כשבית השותפים ישראלים אבל בית של ישראל ועכו"ם פטור ממזוזה והט"ז ז"ל כתב הטעם מדכתיב למען ירבו ימיכם ובעכו"ם אין לומר כן ע"כ ואין נראה דא"כ מצד הישראל ליחייב דהרי הוא מקיים התורה ובעי חיי לכך נראה כמ"ש הרב ש"ך ז"ל דהטעם משום סכנה שמא יאמר הגוי כשפים הוא עושה ומהאי טעמא נמי פטרינן שערי עיירות וחצירות בזמן הזה כמ"ש שם.

הלכה יג

חייב אדם וכו'. ראוים הדברים למי שאמרן ויש עוד תועליות אחרות גופניות שהביא הטור והרב בית יוסף יו"ד סימן רפ"ה אכן יש ליזהר מאד לבודקן בשעתן כמ"ש רבינו לעיל פ"ה הל' ט' כי הרבה נכשלים בזה ואין חוששין לבדוק מזוזות בתיהם ובזכות זה יאריכו ימיהם וימי בניהם ויזכו לחזות בנועם ה'.

פרק ז

הלכה א

מצות עשה וכו'. סנהדרין דף כ"א מימרא דרבא וכו'. והקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו בספר עץ החיים פרשת שופטים וז"ל וליתא דבפ"ג דנדרים דחו זו וילפינן מלמען תהיה השירה לעד עכ"ד. וט"ס הוא וצ"ל פ"ד דף ל"ח דאיתא התם אמר רבי יוסי בר חנינא לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו וכו' ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל וכו' מתיב רב חסדא ועתה כתבו לכם את השירה הזאת השירה לחודא למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל אלא פלפולא בעלמא ע"כ ופירש רש"י כתבו לכם אלמא שניתנה נמי להם לישראל למען תהיה לי לעד שילמדו כל התורה וילמדו אותה אלמא לישראל נמי ניתנה פלפולא בעלמא להבין דבר מתוך דבר הוא דניתן למשה ונהג בו טובת עין ונתנה לישראל ע"כ.

ולענ"ד נראה דלא קשה מידי משום דהגמרא מתחילה הוה בעי לדחויי דאין להוכיח מקרא דועתה כתבו לכם את השירה הזאת שר"ל כל התורה לאותובי ארב חסדא דאימא דהשירה הזאת ר"ל שירת האזינו לחוד אמנם כדמותיב מאידך קרא דמוכח מיניה להדיא דשירה ר"ל כל התורה כולה מעתה ה"נ קרא דועתה כתבו לכם את השירה הזאת ע"כ היינו כל התורה כולה וא"ת דמ"מ רבינו הו"ל לאתויי קרא דלמען תהיה לי דמוכח טפי אנפשיה ליתא דמהך קרא ליכא למילף מצות עשה וגם רבא יליף לה מהך קרא גופיה בפ' כה"ג דף כ"א וכן העתיק סמ"ג וסמ"ק ז"ל עיי"ש.

שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. עיין להרב מהור"י בי רב ז"ל סי' ס"ב שהשיב בפשיטות שאין לברך שום ברכה על הכתיבה ודי כשקורא בו ברבים ומברך ברכת התורה והסכימו עמו הר"ש בן עזרא והר"ש אלגזי והר"י בן גאמי"ל ז"ל עיין עליהם והרא"ש ז"ל כתב דבזמן הזה מצות עשה לכתוב (או לקנות) חומשים ומשנה וגמ' ופירושיהם וכו' כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה דכתיב ולמדה את בני ישראל

וכו' ואסור למוכרם וכו' ע"כ ופי' דבריו הרב ב"י ז"ל דבא לומר דגם זה בכלל המצות עשה וכו' ומ"מ עיקר המצוה לכתוב כל איש מישראל ס"ת וכו' כדקאי קאי עיי"ש.

לפי שאין כותבים וכו'. הקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו שם וז"ל ועוד קשה דכותבים התורה חומשים כמ"ש פ' הניזקין ופי' שם הרמב"ם וכו' ע"כ נראה דכוונתו להקשות לטעם דיהיב רבינו דעל כרחך קרא דועתה כתבו לכם את השירה הזאת היינו כל התורה כולה תדע דקי"ל שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות ולזה הקשה נר"ו שאין זה הכרח דהא קי"ל כותבים את התורה חומשים וא"כ אימא דכוונת הכתוב לומר שיכתבו אותו חומש שזאת השירה בו לבד ואם לזה כיון לענ"ד נראה אין זה קושיא דמאי דאמרינן כותבים התורה חומשים לאו היינו חומש אחד לבד ותו לא אלא ר"ל כל החמשה חומשים דוקא תדע שרבינו פסקו לקמן הל' י"ד וכתב ע"ז דאין בו קדושת ס"ת ואם כוונתו לחומש אחד לבד מהיכא תיתי שיהא בו קדושת ס"ת אלא ודאי כדאמרן וקמ"ל דאע"פ שהם ה' חומשים כל התורה כולה אין בו קדושת ס"ת כיון שלא נתפרו יחד והכי מסתברא דהא קי"ל תורה חתומה ניתנה וחומש אחד לבדו אסור ועיין בגיטין דף ס'.

ואם כתבו וכו'. מנחות דף ל' א"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני אמר רב ששת אם הגיה אפילו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו ופי' התוס' ז"ל דהגיה אות אחת קאי אלקחו מן השוק דוקא וכ"כ הרא"ש וסמ"ג ז"ל וכתב הדרכי משה בשם המרדכי ז"ל שכן עיקר והרב ב"י משם הנמוקי יוסף כתב דיש למדת הרחמים לומר כמו שתיקן זה כך אם היה מוצא טעיות רבות היה מתקן אותם ע"כ. ושורש תיבת הגהה כתב הרב מעדני מלך ז"ל בשם ר' אליהו המדקדק בס' התשבי שהוא לשון נוגה ואורה ואני שמעתי שהוא לשון הסרה כמו כאשר הגה מן המסילה אלא שמה שנקראים גם כן הגהות מה שכתובים בגיליונות הספרים שמתחדשים או מוסיפין דינים או ביאורים כמ"ש גם כן שם בתשבי הוא מסכים יותר לפי' הר' אליהו אע"פ שיש לי לצדד ולומר דגם הם נקראים הגהות לפי שכוונתם להסיר המכשולות שהיה אפשר להבין מתוך הפנים בפנים אחרים ממה שהוא ע"כ.

הלכה ב

והמלך מצוה עליו וכו'. משנה בסנהדרין דף כ"א והקשה מרן הקדוש וז"ל ומ"מ צ"ע למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרועו כדאיתא בברייתא שכתבתי גם מ"ש ומגיהין אותו מספר העזרה צ"ע מנא ליה ע"כ ולקושיא זו מצאתיו מבואר בירושלמי פ' כהן גדול ומשם למדו רבינו וכבר ראו אור עיני כבודו של

מרן הטהור בפ"ג דהלכות מלכים ושם ראיתי שנתקשה קושיא ראשונה גם כן והניחה בצ"ע. ואפשר שרבינו סובר דמתני' לא ס"ל הכי כיון שלא ביארה כן וס"ל כאידך מאן דאמר דאיתא התם דדריש קרא דשויתי ה' לנגדי תמיד כדרב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו וכו' ובזה כיוונתי לדעת גדול הוא הר"ש אלגזי ז"ל בספר רצוף אהבה.

ועוד נ"ל הכרח לרבינו שבתוספתא שם איתא וז"ל יוצא למלחמה הוא עמו נכנס הוא עמו יושב בבי"ד הוא אצלו נכנס לבית המים ממתנת לו על הפתח וכן דוד אומר שויתי ה' לנגדי תמיד ר' יהודה אומר ס"ת מימינו ותפילין בזרועו ומשמע דר"י פליג את"ק ופסק כת"ק כדרכו הטוב וכמ"ש בהך מתניתין כת"ק ומה גם דסתם מתניתי' מסייעתו כאמור. שוב חיפשתי ומצאתי למהרש"ל ז"ל שמחק הך דעושה אותה כמין קמיע וכתב דאין כאן מקומו עיי"ש. ובהך ברייתא איתא דאין רשות להדיוט לקרות בו ויליף לה מדכתיב וקרא בו הוא ולא הדיוט ולא ידעתי למה השמיטה רבינו דאף דבגמ' לא הובא דין זה מ"מ אין במשמע שיחלוק עיי"ש דף כ"א.

הלכה ג

יהיה עמו תמיד וכו' עד או לישן על מיטתו. בגמרא שם לא הביאו אלא נכנס לבית המרחץ ולבית הכסא ורבינו כתב מסברא דגם לישן על מטתו אסור שמא יפיח או דבר אחר והוי זילותא טפי ונכלל בבית המרחץ ובה"כ שאמרו בגמרא. אמנם מאי דאיכא לאתמויי טובא על רבינו דמאין הוציא דבלילה פטור מהס"ת דבגמרא ליכא אלא במקום שאין ראוי כגון בית המרחץ ובית הכסא ובתוספתא הנזכרת משמע להדיא שגם בלילה חייב בס"ת שאמרו שם פכ"ג וז"ל זו שנכנסת ויוצאה עמו לא תכנס עמו לא בבית המרחץ ולא בבה"כ שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וגומר במקום הראוי ליקרות בו והלא דברים ק"ו ומה אם מלך ישראל שלא עסק אלא בצרכי צבור נאמר בו והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו שאר בני אדם על אחת כמה וכמה כיוצא בו יהושע בן נון מלא רוח חכמה וכו' וכן הוא אומר והגית בו יומם ולילה והרי דברים ק"ו ומה וכו' ע"כ וכן הוא בירושלמי שם משמע להדיא דאין כאן מקום פטור לא ביום ולא בלילה ומסתברא דיותר מחויב בלילה מביום שהרי אמרו ז"ל לא איברי ליליא אלא לגירסא וקרא כתיב וקרא בו וכו' ועוד מצאתי דבר זה מפורש בספרי הובא בילקוט פרשת שופטים וז"ל והיתה עמו וכו' ימי חייו הימים כל ימי חייו הלילות ע"כ אם כן איפה מנא ליה לרבינו ז"ל לפטור המלך מהס"ת בלילה וראיתי לסמ"ג עשין כ"ה ובס' קריית ספר ז"ל שהעתיקו כדברי רבינו ותמהתי על המראה. ואפשר בדוחק דכיון דבלילה איכא למיחש שמא ישן ויפיח

וכמ"ש התוס' פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד) ד"ה ולבני מערבא וכו' דאף לדידן דקי"ל לילה זמן תפילין מ"מ אין מניחים אותם גזרה שמא יפיח בהם להכי החמיר רבינו בענין זה דאף שהוא פסק לעיל פ"ד דלילה לאו זמן תפילין מ"מ גבי ס"ת דליכא מיעוטא י"ל כמ"ש התוס' ומ"מ צריך לי עיון טובא. ושוב עלה בדעתי דאפשר דלילה לאו דוקא אלא ר"ל לישן ואכתי קשה דהול"ל כשישן דהא ביום נמי איתיה.

הלכה ד

ספר תורה וכו'. סוף פ"ק דמגילה דברי שלום ואמת אמר רבי תנחום ואמרי לה אמר רבי אסי מלמד שצריכה שירטוט כאמיתה של תורה ופי' רש"י כאמיתה של תורה כס"ת עצמו שירטוט הלכה למשה מסיני ע"כ ואיתא נמי בירושלמי ומדרש ומסכת סופרים אמנם ר"ת הביאוהו התוספו' פרק הקומץ ס"ל דס"ת אין צריך שירטוט ומפרש כאמיתה של תורה דהיינו מזוזה וההוא ירושלמי ומדרש ומסכת סופרים מפרשם לענין שירטוט העליון דאסור לכתוב ג' תיבות בלא שירטוט והסכמת הפוסקים כדברי רבינו והיא שיטת הרי"ף והרא"ש שאם לא שירטט כל הס"ת הוא פסול ועיין להרב ב"י יו"ד סימן ער"א.
מקצתו על הגויל וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה כדברי רבינו וכמ"ש הרב ב"י שם והובא גם כן במסכת סופרים פ"ב וכתב הט"ז ז"ל הטעם משום דמחזי כשני ספרים.
כתיבה מתוקנת וכו'. שבת דף קל"ג זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות וכו' כדברי רבינו.
יניח בין כל תיבה וכו'. ברייתא בהקומץ דף ל' ושאר דברי רבינו מבוארים במסכת סופרים פ"ב. והריב"ש בתשובה סי' רפ"ו כתב דאם נמצא בס"ת אויר מלא אות אחת בין פסוק לפסוק ברוב הספר אין לפוסלו בכך עיי"ש.
למשפחותיכם תלתא זמני. שם וכתב הגהות מיימוניות בשם הר"ח דהיינו שיעור טפח וכתבו עוד בשם ר"ת דהיינו דוקא בכתיבה דקה אבל בגסה הכל לפי הנוי דג' למשפחותיכם מכתיבה גסה הוא יותר מטפח ודעת רבינו שסתם נראה שהיא כדעת התוספות דף ל' ד"ה כגון וכו' דלעולם משערינן בג' למשפחותיכם מאותה כתיבה ועיין להרב ב"י יו"ד סימן ער"ב.

הלכה ה

לא ימעט הכתב וכו'. פירוש שיכתוב כתיבה דקה מפני דוחק הפרשה וכ"כ מרן ז"ל.
מניח המקום פנוי. משמע שישאר אותו מקום חלק בלא כתיבה כלל אמנם הסופרין אין נוהגים כן אלא מאריכים האותיות עד הגיעם לסוף השיטה משום נוי לספר תורה ורבינו אינו חושש לנוי זה משום הפסד צורת האותיות.

הלכה ו

תיבה בת עשר וכו'. כתב מרן ז"ל זה כתב רבינו מסברא והטור כתב שהרא"ש ז"ל חולק ואומר דדוקא בבת ה' אותיות שרי בשרובה בתוך הדף כיון שאין חוץ לדף אלא שתי אותיות אבל בת ז' או בת ט' אע"ג דרוב בתוך הדף כגון ד' מז' וה' מט' אין לכתוב ג' או ד' חוץ לדף ע"כ וכ"כ בטור יו"ד סימן רע"ג ועיין להדרישה שם ובב"י שם העתיק דברי רבינו.

הלכה ז

ומניח וכו'. ברייתא בבבא בתרא דף י"ג כדברי רבינו.

לא פחות ולא יותר. נראה פשוט דהכוונה להשיטות עצמם שלא יוסיף ולא יגרע דאילו בכתב אפשר לפעמים שיזדמן לו לסיים בסוף השיטה ולפעמים באמצעה ויצטרך להניח שאר השיטה חלקה ועוד ד' שיטות אחרות שלימות מכל שכן לדעתו ז"ל שנראה שאוסר לעשות אותיות ארוכות כדי לסיים השיטה כמבואר לעיל הל' ה'.

וכשיגמור וכו'. ברייתא במנחות דף ל' הכותב ספר תורה בא לו לגמור לא יגמור באמצע הדף כדרך שגומר בחומשים אלא מקצר והולך עד סוף הדף ופירש רש"י מקצר השיטין והולך עד שיגמור לעיני כל ישראל בסוף הדף ע"כ. ונחלקו הפוסקים ז"ל בפירוש מקצר והולך מהו דהטור כתב שיעשה אותיות ארוכות ממטה למעלה והנמוקי יוסף הביאו השפתי כהן זכרונו לברכה פירש שמתיבה אחת עושה שיטה אחת על ידי המשכת האותיות ע"כ והתוספות פירשו שיעשה שיטים ארוכות עיין עליהם. ודברי רבינו שקולים כי הוא העתיק לשון הברייתא כדרכו הטוב והיותר נכון ליזהר שלא יבא לזה.

הלכה ח

ויזהר באותיות הגדולות וכו'. וסדר אלף בית מאותיות גדולות ואותיות קטנות עם חידושים אחרים תמצאם בסוף הספר בע"ה.

והאותיות העקומות וכו'. ובהיותי בעיר המהוללה אזמיר יע"א אמר לי הרב אליה הכהן ז"ל בעל המעיל צדקה ושבט המוסר בשם הרב ר' אלחזן ז"ל שראה בספר העזרה הנו"ן של ויהי בנסוע הארן הפוכה כזה >ציור< (ועיין עוד בענין זה להרב כנסת הגדולה יו"ד סימן ער"ה שהביא בשם הרב לונזאנו כמה צורות של נו"ן הפוכה זו ושינוים אחרים עיי"ש) ועוד ראה שם הרב אלחזן הנ"ל העייניין כולם הרגל של מטה קצר כדי שלא יכנס בתוכו אות אחרת שפוסל. עוד הראה לי הרב ז"ל בסמ"ג דף רצ"ג ע"א בביאורי מהר"ר אייזק שטיין ז"ל שכתב שהקוף של לשמצה בקמיהם והקוף שבהעומדים על הפקודים

מצא להסופרים שמגיעים הרגל שלהם למעלה בגוף הקוף כזה קבלה איש מפי איש הוא ע"כ.
ויזהר בתגין וכו'. עיין מה שכתבתי פרק ב' הל' ח' וט'.
שיש עליה ז'. ואנו אין מנהגינו כי אם ג' או א' וכו' ועיין מ"ש בפ"ב.

הלכה ט

כל הדברים האלו וכו'. ובכל דבר שלא נמצא לו שורש בגמ' כי אם במחלוקת הפוסקים דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד שו"ת מהר"ם גאלאנטי סימן קכ"ד בשם הרא"ש והר"ן ז"ל ואין לפסול בצורת האותיות כי הכל לפי המנהג עיי"ש.

הלכה י

יש דברים אחרים וכו'. והרב ב"י יו"ד סימן רע"ד הביאו הרמ"א שם כתב דיש סופרין מדקדקים לכתוב ביה שמו בראש העמודים וכן קצת המדקדקים לכתוב בראש כל עמוד וי"ו וקורין אותו וויו העמודים ואין לדקדק בכל זה ואפילו המדקדק יזהר שלא ימעט או ירחיב הכתב לפעמים משום זה כי כל דברים אלו אין להם שורש על מה שיסמוכו ע"כ והש"ך ז"ל כתב דהגהת מרדכי בהלכות קטנות הביא בשם הר"ם שכתב מה שנהגו הסופרים לכתוב וויו העמודים במגילה וס"ת אי איישר חילי אבטליניה ואין להתחיל שום עמוד בוי"ו רק אותיות ביה שמו וכן וי"ו של ואעידה בם דמתוך כך באים לידי קלקול שמרחיבים ומקצרים אותיות שלא כדת כדי לצמצם וי"ו בראש העמוד ע"כ ובט"ז שם קראם בורים עיי"ש.
מנין השיטין וכו'. מסכת סופרים והביאו הרא"ש ז"ל.

הלכה יא

או שכתב מלה וכו'. ובתיבה שיש בה מחלוקת אם היא תיבה אחת או שתים טוב שיתלה חציה ויכתוב החצי האחר בתוך השיטה כגון כס יה שיתלה כס ויכתוב יה בתוך השיטה גינת וורדים או"ח כלל ב' סימן ד'.
או שכתב השירה וכו'. כל זה מבואר בשבת דף ק"ג ועיין מ"ש בפ"ח.

הלכה יב

ספר תורה שאינו מוגה וכו'. כתובות דף י"ט אתמר ספר שאינו מוגה אמר רבי אמי עד ל' יום מותר להשהותו מכאן ואילך אסור להשהותו משום שנאמר אל תשכן באהלך עולה ופי' רש"י ספר שאינו מוגה תורה נביאים וכתובים ורבינו נראה שהוא גורס ספר תורה וכן הוא באמת גירסת הרי"ף והרא"ש ומ"מ כתבו ז"ל דיש ליזהר גם בשאר ספרים להגיה טעיותיהם ועיין להלחם חמודות שם והרמ"א יו"ד סימן רע"ט כתב בשם הרד"ך דאין

להגיה שום ספר על פי הסברא כי אם בראיה גמורה והרדב"ז סי' ק"א הביאו הכנסת הגדולה סוף סי' ער"ה הוסיף דאין להגיה ע"פ מדרשים כי אם ע"פ רוב הספרים.
ס"ת שיש בו וכו'. מנחות דף כ"ט מבואר כדברי רבינו ולמ"ש ואם היו ארבעה יגנז בשו"ת גינת וורדים סי' ג' כתב דעכשיו שהסופרים הם בקיאים הרבה ודרכם אפי' בחסירות שגוררין בתוך השיטה וכותבין שם החיסרון שפיר דמי אפילו יש הרבה טעיות עיי"ש וכ"כ השו"ת משאת בנימין סימן נ"ו עיין עליו.
ואם היה רוב הספר. פירוש רוב אותיות הספר דתרתי בעינן רוב האותיות ודף אחד בלא ד' טעיות וכן כתב מרן ז"ל ובב"י סימן רע"ט. ופשוט. וכן כתבו ז"ל.
אפילו דף אחד וכו'. כתבו התוספות שם דדווקא שהיתה כתובה מעיקרא כך דאי יכול לתקן במה שיחזור ויכתוב דף שלם אמאי יגנז ע"כ ודבר פשוט הוא.

הלכה יג

במה דברים אמורים וכו'. גם זה שם ועיין להתוספות שם.

הלכה יד

מותר לכתוב וכו'. בגיטין דף ס' שקלא וטריא בזה. ופסקו של רבינו מבואר ומ"ש דאין בו קדושת ספר תורה היינו מדאמרינן התם דאין קורין בהם מפני כבוד הצבור א"כ ממילא אין בהם קדושת ספר תורה וכ"כ הב"י יו"ד סי' רפ"ג ושם הביא שהרשב"א ז"ל בתשובה (סי' קמ"ד) כתב דאם הם עשויים בגולל וכתקנן הרי הן כספר תורה לכל דבריהם אלא שאין קורין בהם בצבור מפני כבוד הצבור בלבד ע"כ והפרי חדש ז"ל בנימוקיו על רבינו הכריח דבפ' בני העיר מוכח להדיא דחומש קיל מספר תורה אלמא אין קדושתו כספר תורה ועיין להדרישה ז"ל יו"ד שם.
ואין כותבים וכו'. הכי מוכח בסוגיא התם וכן היא מסקנת הפוסקים זולתי הרי"ף ז"ל ועיין להרא"ש שתמה על הרי"ף הרבה מהסוגיא דהתם. ומרן בב"י הטריח עצמו הרבה ליישב דעת הרי"ף עיין עליו. ולענ"ד נראה דיש קצת הוכחה לדברי הרי"ף ז"ל מההיא דר' חייא שהיה כותב ה' חומשים לה' ינוקי וכו' כדאיתא בהפועלים ועיין להפר"ח שם ולהרב ב"ח יו"ד שם.
כתב מגילה וכו'. זה הוציא רבינו מדאוקימנא בפרק אמר להם הממונה ובהניזקין הא דתנן אף היא עשתה טבלה של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה דהיינו שהיתה כתובה בסירוגין ופי' רבינו בתשובה דהיינו לומר שהיה כותב ג' תיבות כאן וג' תיבות רחוקות מהם בשיטה שניה שאינה נקראת עם הראשונה ותשובה זו כתבה רבינו ירוחם בנתיב ב' הביאו הרב ב"י שם ולא בחר רבינו בפי' רש"י ז"ל כי דחוק הוא עיין עליו.

הלכה טו

מותר לדבק וכו'. בבא בתרא דף י"ג ברייתא סתמית כדברי רבינו והכי קי"ל זולת מ"ש רבינו ובין כל נביא ונביא ג' שיטין דבנוסחאות שלפנינו איתא וכן בין כל נביא ונביא דר"ל דומיא דתורה ד' שיטין וכבר כתב הרב ב"י ז"ל דנוסחת רבינו היא כן וגם הטור ז"ל הכי גריס לה עיי"ש. וכתבו התוספות שם דאע"פ שא"א שלא יתן נביאים וכתובים ע"ג תורה ואנן קי"ל דאסור הני מילי בשתי כריכות אבל כשהם מדובקים יחד אינו גנאי ע"כ.
וסדורן של נביאים וכו'. שם דף י"ד ומבואר שם דהושע קדים לישעיה אלא משום דנבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי חשיב ליה בהדייהו ולעשות אותו לבדו לא רצו משום דאיידי דזוטר מרכס ועוד אמרו שם דישעיה קדים לירמיה ויחזקאל וסדרו כן כדי לאסמוכי חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא.
וסדר הכתובים וכו'. שם ופי' רש"י דשיר השירים נראה בעיניו שאמרו לעת זקנתו ע"כ ובספר מעיל שמואל הביא משם מדרש חזית דאיכא מאן דאמר דשיר השירים כתבו לעת בחרותו ונקט לה מדרך ארץ דאם מזמר דברי חשק בעת בחרותו (מאי) [מזמר]. והרב ז"ל יישב הדבר קצת עיין עליו.

הלכה טז

ומותר לכתוב וכו'. גיטין דף ו' ופסק כסתם מתניתא ועיין להתוס' שם ומרן ז"ל הקשה דבפ"ד מהלכות יבום פסק שאסור לכתוב ג' תיבות בלא שירטוט ושאלו זה מהנגיד וכו' והשיב שכמ"ש בהלכות תפילין נקטינן דדוכתא עדיפא ע"כ. והרב ב"י יו"ד סימן רפ"ד כתב בשם הרשב"ץ דנקטינן כההיא דיבום לחומרא ע"כ ופסקו בשלחנו הטהור שם. ובאמת שהיה נראה יותר כדברי הרב הנגיד זלה"ה משום דהתם איכא למימר דכיון שהביאו אגב ולא נחית לעיקר הדין לא דק בהכי ודו"ק ובהיתר האיגרות שאנו כותבים שיש בהם כמה פסוקים ואין נזהרים לשרטט כלל עיין למרן ז"ל ובב"י יו"ד סוף סי' רפ"ד ובמפרשים ז"ל.
כרך זה וכו'. כבר נתבאר ממ"ש למעלה ודבר פשוט הוא.

פרק ח

הלכה ג

ספר שאינו מוגה וכו' עד פסול ואין לו תקנה וכו'. פרק הבונה (שבת דף ק"ג) מתיבי וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב עיינין אלפין עיינין וכו' סתומים פתוחים פתוחים סתומים פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה וכו' או

שכתב את האזכרות בזהב הרי אלו יגנזו ע"כ. וקצת קשה לדברי רבינו למה כתב דאין לו תקנה דאף דבגמרא אמרו כן על כרחך צ"ל דר"ל כל עוד שלא תיקנו וכמ"ש מרן בשם הרשב"א ז"ל ותדע דבסתומים פתוחים וכיוצא שהוזכר שם פשיטא ודאי שיש לו תיקון דהא אף בג' טעיות שייך תיקון כמ"ש רבינו לעיל וי"ל דרבינו הכריח כן מדברי הברייתא שאמרה פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וכו' והוה מצי לומר פרשה פתוחה וסתומה וכו' כמ"ש בכולהו בבי דלעיל דקאי אשלא יכתוב דלעיל אלא ודאי כוונת הברייתא דבזה אין לו תיקון ולכך שינה הלשון בלשון שלילה וגם בכתב האזכרות בזהב פשיטא דאין לו תקנה כלל דהוי מוחק את השם ואפשר שזו היא כוונת הריב"ש שהביא מרן ז"ל שכתב להעמיד דברי רבינו לפי שנראים נכונים בסוגיית הגמרא ע"כ.

אפשר לתקנו. ובשו"ת משאת בנימין סימן נ"ו התיר לגרור שנים או שלש שיטין ולכתוב במקומם ארבעה אף לכתחילה ובדיעבד אפי' ביותר מזה כשר וכו' עיי"ש וכן דעת הרב גינת וורדים ז"ל אמנם הריב"ש ז"ל בתשובה סי' ז' אסר יעו"ש.

והניח פנוי וכו'. ובספר גן המלך להרב בעל גינת וורדים ז"ל הכשיר אם כתב אזכרה אחת שני פעמים וקדר אחת מהם ונשאר המקום חלול חדא דלא חשו לשיעוריה דר"ת ועוד דעד כאן לא נאמר שיעור זה שפוסל רק כשנשאר בקלף מקום פנוי בלא כתיבה אבל אם ההפסק היה בשביל נקב של הריוח שבנתים אינו ראוי לכתיבה וליכא למיחש ליה כלל ע"כ ודבר חידוש הוא ודו"ק.

הלכה ד

ספר בראשית וכו'. בפרטי כל אלו הפרשיות שהזכיר רבינו עיין למרן ז"ל ועיין עוד להריב"ש בתשובה ומסכת סופרים פי"ב.

לנח שלשתם. נראה דצ"ל אל נח.

לא תחמוד כולם סתומות והן שש. נדרשתי על דבר ספר תורה בכתב אשכנזי שנמצא כתוב בעשרת הדברות לא תחמוד אשת רעך לא תחמוד בית רעך הכל בפסוק אחד בלי שום הפסק פרשה ונבדקו הס"ת של האשכנזים ונמצאו רובם כן ומיעוטם מתוקן אחר כך בהפסק פרשה סתומה וכן נמצא בהרמב"ם כתיבת יד ישן ובקצת ספרי הדפוס ובמסרה נמצא שיש שם פסקא.

תשובה מדברי הרמב"ם פ"ח מהל' ס"ת משמע דאין כאן פרשה כלל שהרי כתב וז"ל כבד לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה לא תחמוד כולם סתומות והם שש ואם היתה כוונתו על הלא תחמוד שני ג"כ היה לו לכתוב והם שבע אלא שאחר הדקדוק והמנין בדברי הרב כשמונה באחרונה מנין הפרשיות ראיתי שהם תשעים וארבע והוא ז"ל כתב

שמנין הסתומות חמש ותשעים עיי"ש. וראיתי להרב לונזאנו באצבע אור תורה שכתב וז"ל לא תחמוד אשת טעה המדפיס שלא עשה פה פסקא כי פרשה סתומה היא גם זו בכל ס"ת וכ"כ המאירי ז"ל וכן נמצא בספר הרמ"ה ז"ל ובמצרים ובירושלים ואל תטעה במה שלא נזכר זה בהרמב"ם ז"ל כי טעות הוא שנפל בהרמב"ם של דפוס והנה נמצא אצלי רמב"ם כתב יד ישן שהיה של הרב זרחיה הלוי ז"ל ושם מונה מן כבד את אביך עד לא תחמוד אשת שבע סתומות וכן משמע גם בהרמב"ם של דפוס שהוגה במצרים ולזה שומעים שאמר כהלכה והסכים למציאות ס"ס עכ"ל הרי שהרב ז"ל הסכים דהויא פרשה סתומה ואם נפשך לידע ולהכריח אמיתת הענין שבעל כרחינו נפל טעות סופר בדברי הרמב"ם ז"ל שהרי כתב שם שהספר שסמך עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל כ"ד ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים ועליו היו סומכים לפי שהגיהו בן אשר וכו' ועליו סמך בס"ת שכתב ז"ל כהלכתו ע"כ וזה מסכים לדברי הרב לונזאנו ז"ל. והילך עדות נאמנה מהרב הגדול הרב אליה בן חיים ז"ל ח"ב תשובה ע"ח שכתב וז"ל פרשת לא תחמוד וכו' אך יש בידי ספר מוגה הגהתיו על פי ספר שהיה ביד איש חכם אשר הגיהו מספר בן אשר שבחלי"ף וכתב דלא תחמוד אשת רעך פרשה סתומה וכן נוהגים בכל ספרי מקומינו וכן הוא בכל הספרים שבינינו עד כאן הרי שבספר בן אשר עצמו כתוב כן כנזכר ואין לומר דשאני לן בין נמצא כן בספר אחד דיש מקום לומר שטעה הסופר לנמצא בכמה ספרים שאז נוכל לומר דודאי לא טעו וסמכו על איזה פוסק שהרי דבר זה נשאל להרב החסיד מהר"ש אבוהב ז"ל סימן שמ"ג על הספרי תורות שכולם כאחד כתובים כן והשיב שיש להגיהם אך כתב לעשותו בהצנע לכת מבלי פרסום מפני המחלוקת.

הרי לנו שלשת הרועים עונים ואומרים שבודאי נפל טעות בדברי הרמב"ם ומי יקל ראשו כנגדם ואינו מן התימה להגיה כל הספרים שהרי הרב ש"ך י"ד סימן ער"ה כתב בענין פרשת וידבר ה' דכל חלב שראוי להיותה פתוחה כאשר הוא בכל ס"ת ונמצא בס"ת שאינה פתוחה וכתב ז"ל להגיה כל הספרים שבהם הפתוחות לולא שכבר נהגו כך הסופרים ותפסו דברי הגהות מיימוני וכו' ע"כ הרי דהוא ז"ל היה מסכים להגיה כל הס"ת ולא היה חושש לשמא סמכו על איזה פוסק שכתב כן ומזה קשה למ"ש שם בתחילת סעיף קטן ו' על מ"ש רמ"א שם בהגה דאם נמצא ס"ת שאינו כתוב לפי דברי הרמב"ם אין לפוסלו כי יש גדולים שיש להם סברות אחרות בזה כתב ז"ל לפרש דבריו וז"ל אם כן אפילו במקום שאין נמצא חולק על הרמב"ם יש לומר שאותו ספר תורה היה כתוב ע"פ איזה גדול שחולק על הרמב"ם וכן משמע בעטרת זקנים וכו' ע"כ וקשה

למ"ש בענין פרשת כל חלב וכו' דאיך היה רוצה להגיה כל הספרים לולא הגהות מיימוני ואימא דאפשר שנכתבו על סמך איזה פוסק אף שלא מצאנוהו אנחנו. ואפשר דשאני הכא דניכר להדיא דטעות סופר הוא דהא כל הס"ת כתוב על סדר הרמב"ם ז"ל ובדבר זה דימו שכן הוא האמת או נמשכו על מה שראו בכל הספרים אבל בס"ת שנראה מתוכו שאינו כתוב על פי סדר הרמב"ם ז"ל אז יש לנו לדון ולומר דודאי לא מחזיקינן בטעות סופר אלא שנכתב כן על פי סברת איזה פוסק אף שלא מצינו חולק ואם כן בנדון דידן שיש לנו הוכחה גמורה דודאי טעו בלשון הרמב"ם ונמשכו ממנו איזה ספרים שלא יש הפסק פרשה בפסוק זה ומאחר שראינו להגאונים הנ"ל נ"ע שכתבו בהחלט שטעות סופר הוא הכי נקטינן. ועל פי האמור נבין שאין הדברים אמורים אלא כשנכתבו כולם ע"פ סדר הרמב"ם וכו' אבל בלאו הכי דבר פשוט הוא שאין לפוסלן ממה נפשך אי בהרמב"ם לא נפל טעות סופר אם כן נכתב כדינו לענין זה ואף אם בהרמב"ם הוא ט"ס אפשר שסמכו על איזה פוסק שכתב כן ואף אם לא מצאנו אותו להדיא אין כח בידינו לפוסלו וכמ"ש הר"י מינ"ץ ז"ל סימן ח' והעטרת זהב והש"ך והרב לחם חמודות הלכות ספר תורה דף ע"ג עיין עליו וה' ינחנו בדרך אמת כן יהי רצון.

שירת הים כותבים אותה בשלשים שיטות וכו'. נדרשתי על אודות הספר תורה שנמצא שהיה כתוב בסוף שירת הים שיטה אחת בשלש תיבות אחרונות ביבשה בתוך הים בתחילת שיטה ובשיטה זו נשלם מנין ל"א שיטות ובכן הניח השאר חלק כדי שתעלה לו לשיעור פרשה פתוחה והתחיל פסוק ותקח מרים תכף ומיד בלי שיור שיטה חלקה כנהוג יען לא הוצרך לזה כנודע ועוד דייק הסופר להאריך המ"ם של תיבת הים עד הגיעה בכיוון לתיבת את מי שעליה כנראה שכיון להשוות המדה אריח ע"ג לבינה וכבר הוגד לי כי הרב החסיד מוהר"ר שמואל אבוהב בתשובה סי' שכ"ה פסל בתיבת הים שהיה כתוב בראש שיטה ואף שאין משיבים את הארי ז"ל מ"מ תורה היא וכו' וזה החילי בס"ד.

תשובה ראשון לציון אבא אעי"ר אעיקרא דדינא הלא היא בשבת פרק הבונה (שבת דף ק"ג) מתיבי וכתבתם שתהא כתיבה תמה וכו' פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה וכו' הרי אלו יגנזו ע"כ ופי' רש"י כתבה לס"ת כשירה בדילוגין אריח ולבינה ע"כ וקצת קשה דלמה לא פירש אריח לחוד או לבינה אי נמי בתיבת בדילוגין שכתב היה די דהיא היא ולזה יש לדחות דאריח ולבינה דקאמר היינו משום דבשיטה אחת כתבינן הכי אריח בראש שיטה ולבינה אחריה בהנחת החלק ולהכי נמי לא נחה דעתו דעת עליון בתיבת בדילוגין לחוד דהוה משמע שני אריח אי נמי דילוג אחר דזה לא היה פיסול גמור דהא איכא מן

הפוסקים דס"ל שאם עשה פרשה במקום שאינו פרשה כלל אינו נפסל בהכי ומכ"ש אי לא הוה הדילוג כי אם שיעור ג' אותיות דלא הויא פרשה אלא לדעת ר"ת וחד דעמיה אי נמי לאידך גיסא דתיפוק לי משום הא וכיון שכן מצינן לדחויי דבשיטה אחת לחוד קאמר דמפסיל משום דדמי לשירה.

האמנם בפי' רש"י להרי"ף ז"ל בהלכות ס"ת כתוב לאמר וז"ל כשירה שכתובה אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח כזה ע"כ מלשון זה משמע דלא סגי בשיטה אחת לפסול אלא בעינן שתי שיטות בכיוון אריח ע"ג לבינה כדי להוכיח מתוכם דדמי לשירת הים דאם לא כן הוה ליה לומר או וכו' דאז הוה משמע דבחדא שיטה סגי וכ"כ הנמוקי יוסף שם וז"ל או שכתבה כשירה כגון אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח ע"כ אמור מעתה דכי היכי דבכתב שאר הכתב כשירה בעינן היכר גמור דהיינו לפחות ב' שיטין כדי שיצוייר לנו צורת השירה הכי נמי בכתב את השירה כשאר הכתב בעינן היכר גמור דהיינו שתי שיטות לפחות דאין לחלק ולומר דדוקא בכתב שאר הכתב כשירה בעינן לפחות ב' שיטין דצורת שירה בעינן ובביצר מהכי לא סגי משא"כ בשירה כשאר כתב דכשיכתוב שיטה אחת לחוד הרי מנכרה מלתא דהוי כשאר הכתב דדרכו בכך הא ליתא חדא דשיטה אחת לא מעלה ולא מוריד לדמותו לשאר הכתב הפשוט דסתם פרשה הויא יותר משיטה אחת ועוד דכיון שהשיטה הראשונה של השירה היא נכתבת פשוטה כדאיתא במסכת סופרים פי"ב והכי נהוג עלמא מאי אולמי לדמות שיטה זו לשאר כתב ולא לשיטה ראשונה של השירה גופה ודייקי נמי דברי פי קדוש מדבר הוא הנמוקי יוסף שם שכתב וז"ל או שכתב את השירה כשאר פרשיות בשיטות שלימות ע"כ והגם דמשמע דעיקר כוונתו לפרש כוונת אומרו כשאר פרשיות דר"ל בשיטות שלימות בלי חלק ומשמע דהמשך הלשון הכריחו לכתוב כן מכל מקום פשט הלשון מוכח כן מדהוה מצי לפרש כשאר כתב בשיטה שלימה והפשט לא יופסד מצורף להטעמים שכתבנו למעלה. ואיך שיהיה מעולם אין בנו כח לפסול בהחלט בשיטה אחת לחוד דאף אם נפרש דברי הרב כאשר נחפוץ לכל הפחות לפי לשונו ז"ל שיטה אחת שלימה בעינן ואין צריך לומר חצי שיטה או שלישיתה כנדון דידן דאף אם נדחוק דשאני חצי שיטה דדמיא לסיום פרשה ובהכי סגי מכל מקום הא כשאנו רואים דאדלעיל קאי שהכל כתוב בדילוגין עדיף טפי לאוקומי קרא אדוכתיה.

ברם חזינא להרב החסיד מוהר"ש אבוהב זלה"ה דחדית לן טעמא לפיסולה בבציר משיטה שלימה אשר לפי דבריו ז"ל טפי יש לפסול במקצת השיטה משאילו היתה כתובה כולה כשאר הכתב וז"ל בתשובה סימן שכ"ה שמעתי את כל דברי חכמים

לוחמים במלחמתה של תורה נעשו כתות כתות על תיבת הים הכתובה בספר תורה בסוף השירה בריש שיטה ושאר השיטה חלק וכו' הללו אוסרים והללו מתירים וכו' ובכן אבא בקצרה וכו' שלא מצאתי בירור דין פרטי זה בספרי הפוסקים ז"ל ולבי נוטה להחמיר וכו' ונוסף עליהם להיות שתיבת הים הנזכרת שהיא ודאי מכלל השירה כיון שכתובה בראש שיטה שאחריה אין רישומה ניכר כלל שהיא כצורת שירה אלא כשאר כתב רוב דפי ספר תורה ויקר מקרה להכתב אחר תשלום כל השיטה הקודמת בראש שיטה של אחריה בסוף פרשה ולהשאיר שאר השיטה חלק לסימן פרשה פתוחה וכו' ולכן אמרתי נכון הדבר לפני האלהים לצאת מידי כל ספק ולתקנו וכו' עכ"ד. אכן צריך אני לעמוד בדבריו אלה אף שאיני כדאי יען נפלאו ממני הרבה וזה דאיך כתב הרב ז"ל שלא מצא בירור דין פרטי זה בספרי הפוסקים ז"ל והלא דברי רש"י שכתב אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח מוכח דיותר משיטה אחת בעינן בהני תרתי חלוקי דהוא הדין והוא הטעם וזאת שנית דברי הנימוקי יוסף שכתב בשיטות שלימות כמ"ש לעיל. ואם עדיין לבך מהסס בדבר בא ואראך דברי ריא"ז אשר סביב הרי"ף שם וז"ל ספר תורה שכתבו כשירה שעשה השורות האמצעיות ארוכות והעליונות והתחתונות קצרות הרי זה פסול וכן אם כתב השירה כל שיטותיה כשיטות ס"ת פסולה ע"כ הראת לדעת דהן הן הדברים ברורים כשמש דכדי לפסול בהנך תרתי חלוקי בעינן שיהא השינוי ביותר משיטה אחת בודאי באופן שכל רואיהם יכירום שהפרשה שדינה להכתב פשוטה עשאה כשירה ממש וכן השירה שדינה להיותה אריח ע"ג לבינה עשאה כשאר הפרשיות פשוטות שלימות וכדברי הנמוק"י ז"ל.

ואם עד אלה לא נחה רוחך מדלא מצאנו להפוסקים ז"ל שהזכירו דברי ריא"ז אלה ותדין מעצמך דמדלא הזכירוהו שמע מינה דיחידאה הוא בדבר זה אני אשיבך מילין כפי קוצר דעתי דהדבר פשוט כביעתא בכותחא דלא הוצרכו לזה דכיון שכתבו דין הברייתא כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה משמעות הענין והדבר משמע דכל השירה קאמר ולא די בשישנה בשיטה אחת וכיוצא או אם ישנה שינוי אחר שאין בו צד פיסול ברור שא"כ הוה ליה למתני אם שינה בצורת הים או בשאר פרשיות פסול ולמה לי לפרש בברייתא עשאה כשירה או עשה השירה כיוצא בה אלא ודאי מוכרחים אנו לומר דהקפידא אינה בגוף השינוי לחוד אלא בנדמה ממש לדבר האחר שאינו שייך באותה פרשה ולא בשביל זה נאמר חס ושלום דהותר לאדם לשנות בכתיבת הספר תורה כפי מה שלבו חפץ כל עוד שלא ידמה לדבר שפיסולו מבואר חלילה לאל מרשע זה דלכתחילה ודאי בעינן שיכתב כדינו כפי מה שהשרישונו רבותינו הקדושים זלה"ה

אמנם כדי לפסול הס"ת ולהפקיע קדושתו צריך דוקא שידמה לצורה הפוסלת באותו מקום ומלתא דמסתבר הוא טפי והדעת סובלתו. גם דברי הטור יו"ד מוכחי הכי שכתב בסימן ער"ה וז"ל צריך ליזהר בשירות שלא לעשותם כשאר הכתב שאם כתב כשאר הכתב או כתב שאר הכתב כמותם פסולה ומיהו נראה דוקא שכתב השירה כשאר הכתב בלא פיזור אבל שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסל ובלבד שיהא אריח ע"ג לבינה ע"כ וכתב עליו הרב ב"י דפשוט הוא ופסקו בשו"ע.

הרי דמשמעות הדברים דבשיטה אחת לחוד לא מפסיל ולא עוד אלא שכתב דאף אם שינה בפיזור לא פסל ומשמע ודאי אפילו ששינה בכל השירה מכ"ש בנדון דידן שאינו אלא בשיטה אחרונה מלבד שהוא גם כן כסדר אריח ע"ג לבינה ממש כי לזה נתכוון הסופר וכדלקמן בע"ה. ושמעתי מגמגמים ונוטין להחמיר קצת בנדון דידן מדברי הרמב"ם פ"י מהלכות ס"ת כשמנה הכ' פיסולין שבס"ת כתב בסעיף ח"י ששינה צורת השירות ובסעיף י"ט שכתב בשאר הכתב כשירה ע"כ ומשמע להו דכל שינוי קאסר איזה שיהיה אף שאינו בכל השירה אלא בשיטה אחת וכיוצא ואני אומר כי כשנדקדק דברי רבינו על נכון יתבאר לנו דאין ללמוד דבר זה לנדון דידן כלל חדא דמכיון שרבינו כתב לעיל ספ"ז או שכתב השירה כשאר כתב והתם דוקא קאמר לא חש לשנטעה בזה וקיצר במובן וגם בפתח דבריו כתב נמצאת למד וכו' כלומר דקאי אמ"ש בפרקים הקודמים ואין סברא לומר שנבנה מגדל על דבריו אלה כדי שיסתור למ"ש לעיל שאם נרצה לדייק ששינה צורת השירות א"כ כל מין שינוי ואיזה אופן שיהיה יפסל ולעולם משמע דדוקא בכתב השירה כשאר כתב הוא דמפסיל הא שינוי אחר שאינו פוסל כשר ועוד י"ל דאגב אורחיה השמיענו דלאו דוקא שירת הים פסלינן בכתבם כשאר כתב אלא גם שירת האזינו קאמר דה"ה והוא הטעם וכדי לכלול שתיהם כתב כן בקיצור נמרץ א"כ אפשר דגם אם כתב שירת הים כצורת שירת האזינו דהיינו אריח ע"ג אריח או איפכא נמי מפסיל דהרי נכלל בכתב את השירה כשאר הכתב דבשאר הכתב היינו ג"כ שירת האזינו וכן איפכא שוב מצאתיו להדיא במסכת סופרים פ"א הלכה א' עיי"ש ועוד לנדו"ד הרי כתב רבינו לעיל פ"ז או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה פסול ע"כ הרי לך דלא די לו בשיטה אחת לפסול הס"ת דפרשה אחת קאמר ודון מינה ואוקי באתרין כדלעיל.

וע"פ האמור נקטינן בידן דמאי דהוסיף הרב מוהר"ש אבוהב ז"ל לפסול בנדון דידיה משום דאין רושם תיבת הים ניכר כלל שהיא כצורת שירה וכו' אחרי המחילה הראויה מכבוד רבנותו אין נראה חדא מהטעם האמור ומבואר מפי הפוסקים כנזכר דאין לפסול אלא בשיטות שלימות ושידמה ממש לשאר כתב ואף לפי דעת הרב ז"ל למה לא נאמר

שתיבה זו לבדה תדמה לשאר השירה כאותם שיטות שבתחילת שיטה כותבים תיבה אחת דהיינו האריח לבדו ומניחים חלק עד שכותבים הלבינה הכא נמי באריח הניח החלק אלא שבשביל שנשלם הכתב הוצרך להניח שאר השיטה חלקה וכדי שתעלה לו לפתוחה שלאחריה אליבא דכו"ע כידוע (הגם שבסיום לשון הרב שם הוא מגומגם הרבה יעו"ש כי אין כאן מקומו) והתחיל תכף פרשת מרים וכו'. גם מ"ש ז"ל שתיבת הים היא ודאי מכלל השירה וודאות זה איני מכיר דהרמב"ן ז"ל בפי' התורה חלק על הראב"ע ז"ל שכתב שפסוק אחרון של השירה דהיינו כי בא הוא מכלל השירה וחלק עליו עיי"ש אלא דלזה י"ל דכוונת הרב היינו על פי ההלכה דלא קי"ל כהרמב"ן כלל בזה. ומכ"ש דבנדון דידן אפשר שפיר וקרוב לודאי דגם הרב מוהרש"א ז"ל יודה דכשר בלי שום ספק שהרי מוכח להדיא שהסופר בעצמו נרגש מזה וכדי לינצל עצמו מכל גמגום כיון שנקרה לו מקרה זה תיקן בעשיית הלבינה תחת האריח דהיינו תיבת עליהם הכתובה בשיטה שלפניה כמשפט כל כתיבת השירה שכותבים בתחילת שיטה אריח ותחתיו בכיוון בתחילת השיטה האחרת הלבינה דהיינו ג' או ד' תיבות וכשכותבים הלבינה בתחילת שיטה מניחין חלק גמור באמצע ואחר כך כותבים הלבינה האחרת והאריך ג"כ באות המ"ם דתיבת הים עד הגיעה לתחילת הלבינה שעליה בכיוון כדרך הסופרים לתפארת הכתב ובזה תדמה ממש לשאר השירה לבלתי ידח ממנו נדח יען לא היה אפשר לו לחלק הג' תיבות אלו ולכתוב אחת בראש ושתים בסוף שיטה או איפכא כי לא היה די לבינה בתיבה אחת דזה נקרא אריח ככתוב בכל השירה והוא ממש כדברי הטור שהזכרנו למעלה וזה נראה מבואר הרבה ופשוט למודה על האמת.

ואתה המעיין מורי ורבי אלופי ומיודעי עיניך תחזינה משרים דברי הרב בעל גינת וורדים או"ח כלל ב' סימן ח' אשר נשא ונתן בדינים אלו בסוף התשובה הילך לפניך דבריו הנעימים וז"ל אמנם נראה לענ"ד לומר שאם לא נזדמן לו לסופר לכתוב בשיטת ל' רק מעט מזער שאינו יכול להרויח ביניהם ולעשותם בסגנון שאר כתיבת השירה ולפיכך כתב תיבות הללו בצירוף כשאר כתיבת התורה בראש שיטת ל' שאין להקפיד בזה כלל כיון שמוכח ממנו שלאפס תיבות מספיקות לא כתב מה שכתב בהפסקה ובריוח בנתים ולא קרינן ביה שכתב את השירה כשאר התורה וכשר ע"כ וברוך ה' אשר זיכני למצא מגן בעדי שממש אות באות דברי הרב היינו נדון דידן ונוסף על זה בנדון דידן שתיקן עוד לשתדמה לצורת השירה דאילו לדעת הרב ז"ל אפי' אם כתבם פשוטים כשאר כתב הוא כשר לגמרי מהטעם שכתב ז"ל אשר כפי כל מה שכתבנו בצירוף הני טעמי תריצי יודה יודה הרב החסיד מוהר"ש אבוהב מארי דאתרא הדין זלה"ה דס"ת זה כשר גמור

הוא ולא תגע בו יד הסופר כלל לתקנו כיון דכשר והגון הוא. ועל הדבר שהיה זה בל"א שיטות הרואה יראה שאין בזה שום קפידא ועיין להרמב"ם ז"ל פ"ז שהזכיר הדברים שהם לעיכובא ולא הזכיר דבר זה ופשוט הוא (ועם כי ידעתי שיש מי שחלק עלי בזה לא נמנעתי לחוות דעתי הקלושה כי נראה לענ"ד ברור) ועוד היה מקום להאריך בדברי הרב בעל גינת וורדים ז"ל אמנם כיון שממ"ש יתבאר תכלית המבוקש תהא עד כאן שביתת קולמוסי והוא הנראה לענ"ד אם יראה בעיני מורי ורבותי נר"ו.

יתכוין וכו'. כבר נתבאר בפרקים הקודמים ונלמד כל זה מהגמרא במנחות דף כ"ט ול"ד יעויין שם.

פרק ט

הלכה א

אין עושין ספר תורה וכו'. מבואר בבבא בתרא דף י"ד. ועל מ"ש בגויל ששה טפחים כתבו ז"ל בשם המרדכי וסמ"ג דהלוחות היו ארכן ורחבן ששה טפחים ע"כ ומי שירצה לכוין שיבא לו ארכו כהקיפו יניח בכל יריעה הגיליון שלמטה יותר מן הראוי ובסוף כשגמר הספר ותפרו אזי ישער למדוד שיהיה אורכו כהיקיפו כי קרוב הוא שיהא אורכו יותר מהיקיפו על ידי הגיליון שלמטה ואז יחתוך מהגיליון שלמטה בכל היריעות בשוה עד שיכוין ממש אורכו כהיקיפו ובזה ילך בטח וקרוב לודאי למאן דאפשר ליה ודו"ק.

הלכה ב

שיעור הגליון וכו'. מנחות דף ל' כדברי רבינו וכתב הרב ש"ך בשם הנמוקי יוסף הטעם לפי שאין דרך משמוש היד למעלה כמו למטה.

וכל השיעורים האלו למצוה וכו'. כתב מרן ז"ל נלמד מדאמרינן בגמרא שם (דף י"ד) דרב הונא כתב ע' ספרי תורות ולא איתרמי ליה חד אורכו כהיקיפו וכו' ע"כ ובנוסחאות שלפנינו איתא ולא איתרמי ליה אלא חד עיין שם ומכל מקום הדין אמת מהטעם שכתב מרן דאין לנו לפסול כולם וכו'.

הלכה ג

כיצד יתכוין אדם וכו' ומרבע העורות בשוה וכו'. לאו דוקא בכל העורות קאמר דעור שירת הים צריך בהכרח להיות רחבו כ"ו אצבעות ועור שירת האזינו כ"ח אצבעות כמ"ש רבינו לקמן הל' י' ועוד העור הראשון והעור האחרון צריכים כ"ו אצבעות כל אחד על פי מ"ש רבינו שם וכדלקמן בע"ה. ועיין במ"ש לקמן שנראה שצ"ל מלבד שיעור התפירה שיש להניח בכל דף.

בחוט של שני. לא ידעתי למה דקדק רבינו שחוט המדידה יהיה של שני דמאי נפק"מ בזה דאטו אם יהיה חוט אחר לא תעלה המדידה בטוב עד שראיתי להרב לחם חמודות ז"ל סימן כ"ח שכתב שראה במיימוני בקלף שלא נכתב בו של שני ע"כ ועדיין הוא מגומגם דבכל הנוסחאות שלפנינו איתיה.

הלכה י

ושירת הים ושירת האזינו רוחב כל דף משתיהם שש אצבעות וכו'. הקשה הגהות מיימוני וז"ל גמגום קא חזינא הכא שהרי כתב לעיל (פ"ז) שירת האזינו כותבים ע' שיטות לבד משש שיטות שלפניה וחמש שיטות שלאחריה כדלעיל (פ"ז) ואם כן היתה טעונה קרוב לשני עמודים והיה צריך להרחיב שני עמודים בשבילה ולא נותר בחשבון כדי לגלול העמוד כ"א ארבע אצבעות ואולי הש"ס הוא דוק ותשכח ע"כ וכן הקשה לקמן הל' י"א על אלו הש אצבעות היתרים שכתב רבינו עיי"ש וראיתי בזה למהר"ם פאדווה הביאו הרב לחם חמודות וז"ל ואני אומר אחר בקשת המחילה מבעל הגהה זו שהוא טעה בחשבונו טעות מפורסם ואחשבה לדעת אחת לאחת למצא חשבון הדפים הם רכ"ו וכל דף ודף רחבו ו' אצבעות ד' של כתב ואצבע חלק מכל צד כדי שיהיה בין דף לדף ב' אצבעות יעלה בין הכל אלף שנ"ו עוד תוסיף עליהם שש אצבעות שנתרחבו ג' עמודי השירות מזולתם ב' אצבעות לעמוד כי שירת האזינו היתה כתובה על שני עמודים ועלו בין הכל אלף שס"ב הנה יש לנו ב' אצבעות חלקים א' בחלק העמוד הראשון וא' בסוף העמוד האחרון עוד יש לנו ד' אצבעות עד תשלום אלף שס"ו ונשארו גם הם חלקים מוסיף על הב' אצבעות שאמרנו אחד בראש ואחד בסוף ונעשה מהם הגליון ג' אצבעות בראש וג' בסוף נמצא שדברי רבינו משה אמת ותורתו אמת ע"כ.

עוד הקשה הגהות מיימוני ז"ל על שיעור האלף שס"ו אצבעות בקירוב שכתב רבינו וז"ל לבד מן התפירה אשר לא הזכיר לא ידעתי למה כי צורך היה לידע ע"כ ולכאורה הא קשיא ותו קשה לי היכי מצי לשער בעורות מרובעים אורכו כהיקיפו קודם הכתיבה כיון שאחר הכתיבה כשיתפור על כרחך עולה המידה יותר לפי עובי מקום התפירות עם כיפול הגויל בתפירה כאשר הוא מבואר בחוש המישוש. ולקושית הג"מ אפשר דרבינו כתב כן לאחר שנתפר הספר דמצא שיעורו אלף שס"ו דאז היו העורות מרובעים ממש לפי שמתחילה כשכתב שהעורות יהיו מרובעים היינו ע"כ לבד משיעור התפירה לפי חשבון זה ונראה דלפיכך הוצרך לכתוב לעיל עשיית הקנה אורכו ארבעים או חמישים אצבעות ויחלק אצבע מהם בקנה לב' לג' ולד' חלקים ע"כ והיינו משום רוחב שיעור התפירה שצריך שיניח מלבד הריבוע ויידע כמה שיעור יניח או חצי אצבע או רביע או

טפי וכיון שכן כאן לא היה צריך להזכירו שזה השיעור היינו אחר התפירה. ולקושיא שניה אפשר דכוונת רבינו דכשיגלול העורות יניח אותו שיעור התפירה על העור האחר או שיכפול הקצוות ואז ישתווה ארכו כהיקפו בקירוב כי עובי מקום הגידים של התפירה הוא נבלע בעובי כיפול העור בקרוב טפי דוק ותשכח.

הלכה יב

אין עושין ביריעה וכו'. מנחות דף ל' ת"ר עושה אדם יריעה מבת שלש דפין ועד בת שמונה דפין פחות מכאן ויותר על כן לא יעשה נזדמנה לו יריעה וכו' ופירש רש"י פחות מכאן או יותר על כן לא יעשה שתפרים של חיבורי היריעות יפין בה כשאין בהם יותר מדאי הלכך לא יעשה יריעות קצרות שלא יהיו התפירות מקורבין יותר מדאי ולא ארוכות שלא להרחיקן יותר מדאי וכו' ע"כ.

הלכה יג

כדרך שתופרין התפילין. דקדק רבינו לכתוב כן משום דבאמת לא מצינו דבר זה להדיא שיהיה הלכה למשה מסיני שהס"ת יהיה נתפר בגידי בהמה טהורה אלא נלמד מתפילין דאיתקש כל התורה כולה לתפילין וכ"ש ס"ת דחמיר והיא ברייתא בשבת דף כ"ח ודף ק"ח ובמכות דף י"א אפליגו רבי מאיר ורבי יהודה בספר תורה שתפרו בפשתן ומאן דפסל היינו מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך דאיתקש כל התורה כולה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף כל לתופרן בגידין ובמגילה דף כ"ח אמרינן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' הא לתופרן בגידין וכו' זה וזה שוים ופי' רש"י ובס"ת נחלקו במסכת מכות וכו' והשתא אשמועינן מתניתין כמאן דפסל ע"כ ואיתא נמי שם דף י"ט ובמסכת סופרים פ"א וכן פסקו הפוסקים ז"ל.

הלכה יד

אין תופרין כל היריעה וכו'. מגילה דף י"ט אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן שיור התפר הלכה למשה מסיני ומחו ליה אמוחא לא אמרו אלא כדי שלא יקרע ופי' רש"י כדי שלא יקרע שאם אינו משייר מהדק בחזקה כשהוא מהדקו לס"ת והוא נקרע אבל עכשיו כשהוא מהדקו בכח ומתחיל להרחיב ורוצה להקרע מונעו מלהדקו יותר ע"כ.
ועושה לו וכו'. ב"ב דף י"ד וס"ת נגלל לאמצעיתו ועושה לו עמוד אילך ואילך ע"כ ואם דבקם בדבק עיין לרבינו ירוחם והש"ך יו"ד סימן רע"ח.

הלכה טו

ספר תורה שנקרעה וכו'. מנחות דף ל"א ויש איזה שינוי בנוסחאות שלפנינו וישוב דברי רבינו עיין למרן ז"ל ובב"י סימן ר"פ והריב"ש ז"ל בתשובה סי' ל' כתב בתנאי שלא

תשתנה צורת האות דאם כן אף בשנים לא יתפור ע"כ ועיין להמפרשים ז"ל. ועל מ"ש מרן דפסק רבינו לקולא משום דמידי דרבנן הוא וכו' קשה דלקמן פ"י הל' ב' כתב הוא עצמו בהיפך בד"ה ואסור וכו' שם בעיא דלא אפשיטא ומשום חומר קדושת ס"ת פסקה לחומרא ע"כ אך יש ליישב קצת ועיין מ"ש שם בע"ה.

בתוך ג' לא יתפור. וגם אם נקרע בתוך ג' בעינן שנחלק האות לשתים. בשו"ת צמח צדק סי' קי"ב התיר בתיקון הדבק מבחוץ בקלף דק ולגרור קצת מהאותיות עם אותה שנחלקה ולחזור ולכותבה כהוגן שלא על הקרע ובס"ת שלנו שאין מעבדין אותם בעפצים אלא בסיד שרי בכל ענין ע"כ ועיין להריב"ש סימן ל"א בהיתר הדבק ובשו"ת גינת וורדים או"ח כלל ב' סימן ט"ו ובגן המלך סי' ה' ועיין עוד שם בדין אותיות שמקצתם ביריעה ומקצתם על הטלאי ובשו"ת כרם שלמה סי' כ"ז.

פרק י

הלכה א

נמצאת למד וכו'. שמעתי מקשים דלמה לא הזכיר פיסול אם כתב האזכרות בזהב שהוא פיסול גמור וגם אין לו תקנה דהוי מוחק את השם ע"כ ולדידי לא קשה מידי דאיכא לאקשויי תו אמאי לא הזכיר אם כתב שאר אותיות בזהב שהוא פסול ומוכרח לומר דכל זה נכלל בפיסול ח' דהיינו שנכתב בלא שחור העומד מכלל דבכל שאר מיני צבעונים או זהב פסול וגם שאר הדינים שהזכיר רבינו לעיל דהוו לעיכובא כולם נכללין בעשרים פסולין אלו למעיין היטב ודוק ותשכח.

ואין בו קדושת ס"ת. ומרן ז"ל הביא תשובת רבינו שכתב שמברכים על ס"ת פסול והרשב"א תמה עליו וכו' עיין עליו ועיין מה שכתבתי בפ"א בס"ד.

שכתב האזכרות בלא כוונה. והריב"ש ז"ל בתשובה סימן ז' כתב דאינו יכול להעביר עליהם הקולמוס לקדשם דמחזי כמנומר עיי"ש. ואם היה רוצה לכתוב יהיה וכתב הוי"ה מותר למוחקו דאי לא תימא הכי כל מקום שמצינו כתוב אל או יה כגון יהודה יהא אסור למוחקו רשד"ם יו"ד סימן ע"ז.

שנפסדה צורת אות וכו'. ובאותיות המובלעות כגון יו"ד בתוך הנו"ן או ך' ארוכה בתוך האות שתחתיה או גג הלמ"ד שנכנס בתוך הה"א או החי"ת וכיוצא הכשיר הרב משה בן חביב ז"ל בדיעבד אמנם הרב חיים אלפנדרי ז"ל חלק עליו ופסל אפילו בדיעבד שו"ת מגיד מראשית או"ח סי' א' ועיין להרב גט פשוט סי' קכ"ה ס"ק פ"ה דנראה דמכשיר בדיעבד והריב"ש סימן קמ"ו החמיר בדבר עיי"ש.

או תדמה לאות אחרת. ואם חלק מה מהאות דומה לאות אחרת פסולה אף שהחלק האחר אינו דומה שו"ת מהראנ"ח סימן א' ומכאן יש ליזהר הרבה שלא לעשות התגים בסוף האות כי אם באמצעה כדינו כי באות הקו"ף אם יעשה התג בסופה הרי תדמה ללמ"ד בקל וכן ביו"ד וכיוצא ולכך יש לכוין ולעשותם באמצע דוקא.

בין בטשטוש. ואם נפלה טיפת דיו אחר שנכתב ונתייבש וקדם הסופר וקנחה בלשונו עד שחזר הכתב כבראשונה היה נראה להכשיר מכח דברי הנמוקי יוסף שהביא הרב ב"י ז"ל או"ח סי' ל"ב דאם זרק עפרות זהב על הכתב יכול להעבירו וכשר וכו' אמנם מדברי הרב ב"ח שם נראה דפסול וכ"כ להדיא בספר גט פשוט סי' קכ"ה ס"ק ל"ז יעו"ש ואם נפל שעוה על הכתב במחלוקת היא שנויה עיי"ש ובמגן דוד ס"ק ט"ו ועיין להרב ש"ך יו"ד סי' רע"ו ס"ק ו'.

כשתי תיבות. ובשו"ת גינת וורדים או"ח כלל ב' סי' ב' פסל ס"ת שנמצא בו שם אדנות בסוף השיטה ולפי שהיה המקום מרווח ביותר האריך והמשיך מושב הנו"ן והוא נכלל במה שפסק הרמב"ם תיבה אחת לא יכתוב שתים דהוא הדין לאות אחת עיי"ש.

הלכה ב

אפילו אין לו מה יאכל וכו'. ברייתא במגילה דף כ"ז וכרבן שמעון בן גמליאל והרמ"ך ז"ל הקשה על רבינו מהירושלמי דמוכח מיניה דבאין לו מה יאכל לכו"ע שרי ואף תלמודא דידן לא פליגא ומרן הקדוש הליץ בעד רבינו עיין עליו והפרי חדש הקשה על מ"ש דכיון דלרבי ינאי שאלון ולא השיבם משמע דס"ל דאסור למכור מפני חייו ולרבי יונה דלא שאלון ס"ל דלא עדיף כדי חייו כמו לישא אשה ות"ת ואפשר דמשום דפשיטא להו לאיסורא במפני חייו לא שאלן וז"ל ואין זה כלום דכיון דרשב"ג גופיה ס"ל דכל שכן מפני חייו על כרחך מאן דאמר שלא השיב לתלמידיו הוא לפי שהוא כ"ש ואין צריך להשיב וכן מ"ד שלא שאלו הוא משום דיליף לה במכ"ש וכו' אבל לדעת הכס"מ אמאי לא השיבם דאסור עכ"ד ויפה תפס עליו אמנם גם מרן ז"ל לא כתב כן אלא להליץ בעד רבינו ומ"ש דכיון דרשב"ג גופיה ס"ל דכ"ש מפני חייו ע"כ נראה דאינו מוכרח דאפשר דרבי ינאי ששמע סברת רשב"ג דשרי ללמוד תורה ולישא אשה קאמר דיש ללמוד מזה דכ"ש מפני חייו ומה גם דרשב"ג גופיה ס"ל דאינו רואה סימן ברכה כדאיתא בתלמודא דידן אלא דר"י לא שמע לה להך ובזה נמי י"ל דמשו"ה לא השיבם דאסור משום דלא שמע לה להדיא מרשב"ג כמו ללמוד תורה ולישא אשה ועיין להרב ב"ח שכתב בזה דרך דחוק הרבה ואף דלדידיה הוא פשוט אחרי המחילה אינו נראה עיי"ש.

ואפילו ישן ליקח בו חדש וכו'. שם דף כ"ז איבעיא להו מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש כיון דלא מעלי ליה אסור או דילמא כיון דליכא לעלויי עלוייא אחרינא שפיר דמי וכו' וקאמר התם דבדיעבד פשיטא דשרי ולכתחילה פשיטא דאסור משום פשיעותא כי קמבעיא ליה כגון דכתיב ומנח לאיפרוקי וכו' ולא איפשיטא ע"כ ופי' רש"י ז"ל משום פשיעותא שמא משימכור שוב לא יקנה ומתוך כך יפסידו הדמים כי אמרינן דמנח לאיפרוקי שכתוב כבר החדש בבית הסופר ואינו מעוכב אלא נתינת דמים ע"כ. וכתב מרן ז"ל דמשום חומרא דס"ת פסקא לחומרא ע"כ ולפ"ז צ"ל דכיון דכתב רבינו סתם ולעולם אין מוכרים וכו' כיון בזה אף במציאות דכתיב ומנח לאיפרוקי. וקצת קשה למרן ז"ל דמה נפשך אי בעיא דלא איפשיטא בדין ס"ת הוי ספיקא דרבנן היכי פסק כאן לחומרא ואי הוי דאורייתא היכי כתב לעיל פ"ט הל' ט"ו בתירוץ שני דפסק לקולא משום דמידי דרבנן הוא עיי"ש וי"ל דלעולם מידי דרבנן הוא אלא שרבינו פוסק לחומרא משום קדושת ס"ת וכמו שמדוקדק לשון מרן הכא וההיא דלעיל לאו קולא גמורה היא דהא אינו יכול לקרות בו כל עוד שלא תיקנו וכמ"ש שם בתירוץ ראשון עיי"ש ואי קשיא הא קשיא להרב מנוח שהביא מרן ז"ל דטעמא משום פשיעותא הלכך אם היה החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו מחוסר אלא נתינת דמים מוכרים עכ"ל וקשה דכיון דבעיא דלא איפשיטא למה פסק לקולא וכבר ראיתי להדרישה וב"ח שנתעוררו בזה ותירצו דס"ל דהוי דרבנן ונקיט לה לקולא יעויין עליו וטעמא דקדושת ס"ת לא ניחא ליה. ואכתי קשה איך הביא הדין בסתם כיון שהוא מהגמרא והו"ל לומר דקי"ל הכי משום דהוי ספיקא במידי דרבנן ותו קשה למרן ז"ל דהו"ל לומר אבל הרב מנוח וכו' דהוה משמע דפליג ויש ליישב ודו"ק.

הלכה ג

ספר תורה שבלה וכו'. **וקוברים אותו אצל ת"ח וכו'**. איכא למידק אמאי לא כתב רבינו דאפי' שונה הלכות שפיר דמי כדאיתא במגילה דף כ"ו ופי' רש"י כלומר אפי' לא שימש ת"ח בתלמוד ובגמרא אלא במשניות ובריייתות שפיר דמי ע"כ ופסקו מרן ב"י או"ח סימן קנ"ד. ואפשר דכיון דליכא בזמן הזה דין ת"ח כמ"ש הפוסקים ז"ל כל ת"ח במשמע.

מטפחות ספרים שבלו וכו'. שם דף כ"ו והטור או"ח סי' קנ"ד כתב יכולים לעשות מהם תכריכים למת מצוה וכו' וביו"ד סי' רפ"ב כתב עושים וכו' וכתב הרב ב"י עליו וז"ל ומדברי רבינו בטור או"ח נראה דרשות יהיב אי בעו למעבד תכריכין למת מצוה שפיר דמי וכן נראה ולא כדמשמע מדבריו כאן שעכ"פ צריך לעשות כן עכ"ד ובהורמנותיה דהרב ז"ל נראה לענ"ד דיש ליישב דברי הטור דהתם ודהכא דכאן כתב עיקר הדין

האמור בגמ' והתם כתב יכולים כי היכי דלא נימא דבעי דוקא אבל אם גונזם בכלי חרס וכיוצא לא מצי דהא ודאי דכ"ש הוא דעביד ליה גניזה מעליא וחידושא הוא דאשמועינן דגם יכולים לעשות מהם תכריכין ולא הוי דרך בזיון או הורדה מקדושתן. וא"כ נפק"מ דעושים שכתב כאן אינו חיוב גמור כי היכי דבדין ס"ת שבלה לא הזכיר אפי' שונה הלכות משום דסמך אמ"ש באו"ח ה"נ כאן. ושוב ראיתי שכיונתי לדעת הרב ב"ח ז"ל יעו"ש תהילה להשי"ת.

הלכה ד

תיק שהוכן לס"ת וכו'. שם דף כ"ו ולא ידעתי למה השמיט רבינו דין דלוסקי ספרים תפילין ומזוזות ונרתק של תפילין ורצועותיהם דאיתא התם ואפשר דלא ביארו משום דהיינו הך וכ"כ הרב ב"ח ז"ל יו"ד סי' רפ"ב וכתב עוד י"ל דרצועותיהם דאמרינן היינו נרתק של רצועותיהם עיי"ש וזה דוחק דא"כ רצועותיהם ל"ל הרי נכלל בנרתק של תפילין דהא אין דרך להסיר הרצועות מן התפילין ולהצניעם בכיס אחר. ותו איכא למידק אמאי לא הביא דין תיבה שנשברה דשרי למעבד מינה תיבה זוטרתי כדקאמר רבא התם וי"ל דמשום דמילתא דפשיטא היא לא ביארו דמה לי גדולה מה לי קטנה הכל קדושה אחת היא ונעשית באותם עצים עצמם וגם רבא לא אמר כן אלא לאפוקי שלא יעשה מהם כרסייא כדאיתא התם. וכבר יש ללמדו ממ"ש רבינו פי"א מהל' תפלה ועיין מ"ש שם בס"ד.

אבל הבימות וכו'. מבואר שם והראב"ד ז"ל השיג על רבינו ועיין למרן ז"ל.

וכן רמוני כסף וכו'. עיין למרן ז"ל שהביא לשון הטור בזה ויישב דעת רבינו.

הלכה ה

ומותר להניח וכו'. ברייתא במגילה דף כ"ז כלשון רבינו.

וכל כתבי הקדש וכו'. עירובין דף צ"ח אמר רב אחא בר אהבה זאת אומרת אין מזרקין כתבי הקדש ופירושו מבואר דאפי' כשרוצה להניחם באיזה מקום או נותנם לחבירו אין לזורקן דהוי דרך בזיון וכן פירש מרן בשם הרב מנוח ז"ל ופשוט.

הקמיעים שיש בהם מענייני הקדש וכו'. שבת דף ס"א וזה לשון הרב מנוח שהביא מרן ז"ל אבל תפילין אפי' שהם מחופין עור אסור ליכנס בהם לבית הכסא מפני השי"ן ושאר אותיות העשויות בעור ע"כ והלשון מגומגם דבבתים של תפילין ליכא אלא השי"ן ומאי שאר אותיות דקאמר ואי קאי הדלי"ת ויו"ד שנעשים מקשר הרצועות לא הוה ליה לומר העשויות בעור דמשמע דקאי אבתים ואעיקרן של תפילין דבהו קעסיק. ותו דהתוספות ז"ל בפרק במה אשה (שבת דף ס"ב) כתבו דאין לגרוס דלי"ת יו"ד של תפילין משום

דאינם הלכה למשה מסיני ע"כ. ומשמע דאין בהם קדושה וי"ל דאף דאין בהם קדושה היינו כמו השי"ן אבל אין הכי נמי דאותיות מקרו ויש לצרפן עם השי"ן שהוא שם שד"י ואין לנהוג בהם ביזיון ועור דנקט לאו דוקא. ומה גם דהרצועות גם כן הם מעור.

הלכה ו

לא יאחז אדם וכו'. סנהדרין דף כ"א אינו נכנס בו לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו וכמ"ש רבינו פ"ז הל' ג'.

ולא יקרא וכו'. נלמד מההיא דברכות דף י"ח ועיין למרן ז"ל.

או מבית המרחץ. כתב מרן ז"ל אבל מ"ש שירחיק מבית המרחץ ד' אמות איני יודע לו טעם וכו' ע"כ ותו קשיא לי דאפי' בקרית שמע שהיא מצות עשה דאורייתא אין צריך להרחיק ד' אמות כדמשמע פ"ג דק"ש ואיך אפשר דבקריאת ס"ת בעי ד' אמות שהרי אינו מ"ע שיקרא בס"ת דוקא כמו ק"ש דבעי לקרותה עכ"פ. ונראה לענ"ד פשוט דחדא מתרצת חברתה דהתם גבי ק"ש כתב ז"ל אע"פ שאין בו צואה ודומיא דהכי בית המרחץ שכתב שם אע"פ שאין בו אדם וכמ"ש מרן שם ולהכי לא בעי הרחקה דארבע אמות משא"כ הכא דבית הכסא סתמא קאמר דיש בו צואה ודומיא דהכי בית המרחץ ביש בו אדם דהמקום נמי מטונף אי נמי משום ערוה ודין הוא דליבעי ד' אמות והכל מתורץ וק"ל.

ולא יאחוז ס"ת כשהוא ערום. מגילה דף ל"ב מימרא דרבי פרנך ועיין להרב ב"ח ז"ל שהחמיר גם לאחוז בעמודים וכ"כ הרמ"א שם אמנם הרב מגן דוד מיקיל וכוותיה מסתברא דאל"כ לא שבקת חיי ועיין להרב ב"י מה שחילק באלה הדינים.

ואסור לישב וכו'. מנחות דף ל"ג אמר רבי חלבו אנא חזיתיה לרב הונא דהוה יתיב אפוריא דס"ת עילויה וכף לכדא אארעא ואנח עליה ס"ת והדר יתיב במטה קסבר אסור לישב ע"ג מטה שס"ת מונח עליה ופליגא דרבה בר בר חנה דא"ר בר בר חנה אמר רבי יוחנן מותר לישב ע"ג מטה שס"ת מונח עליה וכו' והתוספות ז"ל במו"ק דף כ"ה כתבו ההך דרב הונא דנראה דאפילו הס"ת מונח בגבוה ממנו לא שרי מדלא אותביה לס"ת בגבוה ממנו וכו' ע"כ ומרן ז"ל כתב דזו היא דעת רבינו ופסק כרב הונא ובזה הצילו מהשגות הראב"ד ז"ל שכתב וז"ל ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא בירושלמי ע"כ ומרן ז"ל כתב על זה דרבינו סובר כהתוספות שדייקו מעובדא דרב הונא שגם זה אסור מדלא אותביה לס"ת בגבוה ממנו וא"כ לדעתו ז"ל הירושלמי פליג אתלמודא דידן.

ואחרי המחילה הראויה לא כן אנכי עמדי בדעת רבינו זלה"ה שהרי סתם הדברים וכתב

ואסור לישב על מטה שס"ת עליה דהיינו כדעת רב הונא לאפוקי סברת רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן דפליג וס"ל דמותר לישב ע"ג מטה שס"ת מונח עליה וכיון דרבינו העתיק דברי הגמרא אין לנו בירור זה לומר דבכל גווני אסר אפי' בגבוה ממנו ונגד הירושלמי מלבד דיש לנו פנים מאירות לומר דרב גופיה ס"ל נמי דבגובה ממנו נמי שרי אלא דלאיזה סיבה לא רצה להניחו אצלו במטה אפילו בגבוה ממנו או מפני שהיה צריך לכל אותו מקום או מפני שאם היה עושה כן היה מוכרח ליזהר בכמה דברים שלא לזלזל בכבוד הס"ת שהיה אצלו בין להפוך רגליו לאותו צד בין בדברים אחרים ולכך בחר לו התיקון האחר לשום הכר על הארץ ולהניח הס"ת עליו אבל אין הכי נמי דגם אם היה רוצה להניחו אצלו בגבוה ממנו היה עושהו.

תדע עוד דרבי יוחנן פליג עליה וסבר דאפילו אצלו בשוה שרי (כפי פשטיות הדברים) ואם נאמר דלרב הונא אפילו במקום גבוה אסור א"כ רבי יוחנן פליג עליה מן הקצה אל הקצה דלדידיה אפילו שוה לס"ת מותר ולרב הונא אפילו בגבוה ממנו אסור הא ודאי דאין זה מכללי התלמוד דכל עוד שאנו יכולים לקרב הסברות אנו מחוייבים לעשותו וכמ"ש התוס' בכמה מקומות ובעלי הכללים ז"ל וא"כ כשנאמר דלרב הונא נמי גם בגבוה ממנו שפיר דמי הרי לא פליג עם רבי יוחנן אלא בחדא כמבואר והרווחנו גם כן שהירושלמי אתי כש"ס דילן דבפרק ג' דברכות איתא התם לא ישב אדם ע"ג מטה שס"ת נתון עליו וכו' אם היה נתון ע"ג דבר אחר מותר עד היכן רבי אבא בשם רב הונא טפח רבי ירמיה בשם רבי זעירא אפילו כל שהוא ופי' שם מהר"י לב ז"ל ע"ג דבר אחר כגון שהיה נתון דף עוביו טפח ע"ג ספסל וס"ת ע"ג הדף מותר לישב ע"ג ספסל הואיל וס"ת גבוה ממנו טפח ע"כ הרי מבואר דדעת הירושלמי כרב הונא דבשוה לס"ת אסור ובגבוה הס"ת ממנו למר טפח ולמר כל שהוא שפיר דמי וכן משמע קצת מדברי המסכת סופרים פ"ג עיי"ש ואם כן זכינו לדין שגם רבינו יודה לזה וקרוב הדבר מאד שגם הראב"ד ז"ל הבין כן בדעת רבינו אלא שבא לומר דגם בגבוה ממנו מותר כנ"ל וכלפי שרבינו לא ביארו שהוא לא העתיק אלא דברי הגמרא וכן משמעות דברי הראב"ד ז"ל שהרי לא כתב עליו בלשון השגה (כדרכו) אלא בדרך חידוש דין ויש לנו כיוצא באלו הרבה עיין בס' אהבת עולם להרב אלגאזי ז"ל. ותדע עוד שהרי השמיט רבינו גם כן היתר דכף כרא אארעא משום דממילא משמע ופשוט הוא וגם בגבוה ממנו כיון דלא אסר אלא בשוה לו מינה דכל שאינו שוה בין מלמטה בין מלמעלה דאין כאן זלזול שפיר דמי. זה נראה לענ"ד ברור אחרי נשיקת עפרות זהב של מרן הקדוש ז"ל וגם בב"י יו"ד סימן רפ"ב הביא ענין זה ולא כתב שהראב"ד חלוק עם רבינו ולא שרבינו סבור כדברי התוספות עיי"ש וגם

בדברי התוספות ז"ל אין לנו הכרח חותך דהרי לא כתבו כן אלא בדרך נראה וכו' עיי"ש ובשלחנו הטהור שם העתיק דברי רבינו כדמותן ועוד כתב שם בב"י והביאו הרמ"א ז"ל דהוא הדין בשאר ספרים שראוי ליזהר בזה ע"כ וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות.

הלכה ז

בית שיש בו ספר תורה וכו'. ברכות דף כ"ה ברייתא כדברי רבינו ורבי יהושע בן לוי אמר התם צריך לעשות לו מחיצה י' טפחים ומייתי התם עובדא דהני מילי בדלית ליה ביתא אחרינא וכתב מרן ז"ל דלריב"ל בספר תורה עדיף מחיצה מכלי בתוך כלי ודהכי ס"ל לרבינו וכו' ע"ש. והפרי חדש ז"ל הקשה עליו וליתא דכיון שהרב הקדים תיקון כלי בתוך כלי לתיקון מחיצה עשרה מוכח להדיא דתרוייהו שוים ואיזה מהם שירצה יעשה ולכן נ"ל שסבר הרב דפליג ריב"ל אברייתא משום דלא שמיעא ליה וקיי"ל כברייתא וכו' ע"כ.

ואני אומר שדברי מרן נכונים בטעמם דמנ"ל לומר דריב"ל פליג אברייתא וליה לא שמיעא בלא ראיה מהש"ס והרי הרא"ש ז"ל שם כתב דרך אחר ותיקן בפשיטות דריב"ל לא פליג אברייתא ולמה שהקשה הרב ז"ל שהרב השוה אותם המדקדק בדברי מרן הקדוש בלשונו הזך יראה שכבר נרגש מזה שכתב וז"ל ואע"פ שאין דבר זה מפורש יפה בדברי רבינו ע"כ צריך לפרשם כן ע"כ דר"ל אף שאין דבר זה מפורש כאן בדברי רבינו על כרחך צ"ל כן מדברי הש"ס ויש להכריחו קצת ממה שלא הביא דין המחיצה בדין התפילין שכתב בפ"ד והיינו כהחילוק שהזכיר מרן ז"ל דבתפילין כל כך עדיף זה כמו זה ולכך לא הוצרך להזכירו דהוא הדין הוא דהא עכ"פ כן הוא האמת ומזה הכריח מרן דדחיקא ליה לומר דריב"ל פליג אמנם כאן שהזכיר עשיית המחיצה גם כן על כרחך דאתא לאשמועינן דמחיצה עדיפא מכלי בתוך כלי בספר תורה דוקא דאל"כ לישתוק מינה כי התם. ולמ"ש ז"ל דכיון דהרב הקדים וכו' נראה שאינו מוכרח שהרי הקדים הוצאה לכלי וא"א לומר שהם שוים כמבואר בדברי רבינו שסיים אבל וכו' והוא מהש"ס שם הרי מבואר דביתא אחרינא עדיף מכולהו א"כ אין להכריח מהקדימה דלישנא דברייתא נקט וריב"ל עלה קאי. והתם שהזכיר ג"כ ס"ת על כרחך אגב תפילין נקט לה דהא כבר ביארו כאן ולישנא דברייתא נקט. כן נראה להליץ בעד מרן ז"ל. וכתבו התוספות שם דיש להחמיר גם בחומשים כמו בס"ת אבל שאר ספרים בכיסוי בעלמא סגי ע"כ וכ"כ ז"ל.

או עד שיניחנו בכלי וכו'. שם ולא ידעתי למה השמיט רבינו דין גלימא אקמטרא (פי' ארגז) דמקרי כלי בתוך כלי אף שהגלימא אינו כלי וכמ"ש רש"י ז"ל שם ומדבריו יש להוכיח נמי דגלימא ע"ג גלימא לא מקרי כלי בתוך כלי דדוקא בדאיכא כבר כלי אחד גמור אז מקילינן בגלימא אף שאינו כלי אבל בשתי גלימות לא וכן פסק הרב ב"י ז"ל ולרבינו צריך לומר בדוחק דחשיב ליה ככלי בתוך כלי ולכך לא חש להזכירו.

הלכה ח

כל הטמאים וכו'. נתבאר בכמה מקומות בגמרא שאין דברי תורה מקבלים טומאה ומהם בברכות דף כ"ב ועיין להפרי חדש או"ח סימן פ"ח שהכריח ממתני' ומדין התלמוד ומוסכם מהפוסקים שנדה חייבת להתפלל. ומי הוא שיכול לחלוק בזה ולפטור הנשים בימי נדותן מתפילה ולכן חייב כל איש ואיש להזהיר בביתו על כך שלא ימנעו מלהתפלל בימי נדותן שרשאות וחייבות להתפלל והשומע בזה ישא ברכה מאת ה' ע"כ תורף דבריו ונ"ב ומיהו יש להזהירם גם כן שיקנחו עצמם בשעת התפילה כל מאי שאפשר דלא גרע מצואה שעל בשרו.

הלכה ט

כל הרואה ס"ת וכו'. פ"ק דקדושין דף ל"ג אבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת רבי חלקיה ורבי סימון ורבי אלעזר אמרי ק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש ע"כ הקשו התלמידים דהא אמרינן בפ"ג דמכות דף כ"ב אמר רבא כמה טיפשאי שאר אינשי דקיימי מקמיה ס"ת ולא קיימי מקמיה גברא רבא דאילו בס"ת כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן בצרי חדא ע"כ משמע דגברא רבא עדיף מס"ת והיכי עביד ק"ו הכא וי"ל דהתם ר"ל אם חז"ל לא פירשו התורה היתה כדברי ספר החתום והקראים אינם מכלל ישראל לפי שמבינים הכתוב כפשוטו וא"כ חז"ל הם העיקרים שפירשו לנו כוונת התורה אמנם אחרי פירושם ז"ל פשיטא ופשיטא דהס"ת עדיף ולהכי התם דקרי להו טיפשאי כלומר שאינם מעמיקים אלא מבינים הפסוק כפשוטו הוה להו למיקם טפי מקמיה דגברא רבא דבלא הוא אין אנו מבינים התורה אבל הכא דקאי הק"ו בלומדיה ר"ל חז"ל שפירשו התורה כההוא דארבעים וכו' כ"ש בס"ת ועוד י"ל דהתם לא קאמר דגברא רבא עדיף מס"ת אלא ה"ק מכיון שהם קמים ומכבדים התורה מינה נמי צריך שיכבדו ג"כ ללומדיה כיון שהם פירשו כוונתה ודו"ק ועיין לרבינו פ"ו דתלמוד תורה.

הלכה י

דברים שבלוחות הברית וכו'. ר"ל העשרת דברות שכוללים כל התורה שכתובים בלוחות הן הן ג"כ בכל ספר ר"ל בכל ס"ת ונפקא מינה לענין הכבוד וההדור שהזכיר ז"ל.

הלכה יא

היה מהלך וכו'. בברייתא בברכות דף י"ח ונחלקו הפוסקים בפירושה עיין להרי"ף והרא"ש והתוספות שם ועיין להרב ב"ח יו"ד סימן רפ"ב שהאריך בזה והעלה דיש להחמיר ולאסור אפילו במקום סכנה לרכוב עליו דמוטב שיאבד הס"ת משיזלזל בו כל כך ע"כ. ולענ"ד נראה יש לגמגם בהוראה זו דהוי חומרא דאתי לידי קולא ואנן קי"ל בעלמא חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה הכא נמי מוטב שיתבזה קצת הס"ת ולפי שעה משיפול ביד האויבים ח"ו מכ"ש דלא מקרי ביזוי כל כך כיון שהוא על צד הדוחק והצורך הגדול להצילו מיד קמיו וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ומצינו לפעמים שביטול התורה זהו קיומה ועיין להמפרשים ז"ל שכתבו דה"ה בשאר ספרים וכו'.

מניחו בחיקו וכו'. אין זה מבואר בברייתא שם ונראה דמסברא כתב רבינו כן וראוים הדברים למי שאמרן דכיון דאין שם סכנה אין ראוי לזלזל בו כלל אמנם התוספות דייקו שם דגם מפשילו לאחריו על החמור שפיר דמי והביאו ראיה לדבריהם מן הירושלמי עיי"ש והרב ב"ח ז"ל שם הביא דאיכא מאן דמפרש להך ירושלמי בשעת הסכנה דוקא עיי"ש.

כל מי שיושב וכו'. כל זה למדו רבינו מהמסכת סופרים פ"ג ושם ביארו עוד כמה דברים הנוגעים לכבוד הס"ת שכל המכבדו ומהדרו הרי כבד את ה' הנכבד והנורא ברוך הוא ואשרי לו מה נעים גורלו אשרי העם שככה לו. אשרי העם שה' אלהיו.